SCÂNTEIA
1934
ORGANUL CEN
1 MAI (18 APRILIE).
NUMĂR UNIC. — 15 Bani Exemplarul
Proletari din toate țările unifi-vă!
Karl Marx.
Proprietatea unuia e rodul
Cât va rodă jugul
și-a trăi mai vor
Merită să'l poarte
spre rușinea lor!
Bolintineanu.
1-iu Maiu
ZIAR SOCIALIST
MAIU
MEMENTO
SPERAȚI!...
România Muncitoare
ORGAN SOCIALIST SĂPTĂMÂNAL
TRAIASCA SERBATOAREA MUNCEI!
magazin istoric
ANUL XIII Nr. 5 (146) MAI 1979

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIII - Nr. 5 (146)

mai 1979

Redactor şef

CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei

DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DIŅU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Începînd din 1890, ziua de 1 Mai a îmbogăţit marea cronică a luptei revoluţionare din România. În imagine, prima fotografie cunoscută pînă acum a unui grup de participanţi la sărbătorirea zilei de 1 Mai, în anul 1892 **(1 Mai în România,** p. 2)

Macheta artistică a copertei 1: arhitect Ascanio Damian.

② În ciuda detractorilor săi, care l-au „identificat", prin apropierea de nume, cu „vampirul" Dracula, născocit de o fantezie morbidă, Vlad Ţepeş ocupă un loc de cinste în istoria noastră şi a Europei, aşa cum confirmă numeroşi autori români şi străini. În imagine: chipul domnitorului român în viziunea pictorului M. Movilă

③④ Două bătălii celebre: Călugăreni (1595), unde Mihai Viteazul a înfruntat o puternică oştire otomană — detaliu din tabloul lui Theodor Aman; Nicopole (1396), unde au luptat şi oştile lui Mircea cel Bătrîn — miniatură dintr-o cronică franceză contemporană **(„Pace şi linişte pentru ţară",** p 13)

sumar

1 Mai în România: ION IACOŞ 2
Un original monument arheologic european — Labirintul subteran de la Limanu: VASILE BORONEANŢ 10
Gura Dobrogei — între legendă şi istorie: TITUS CERGĂU 12
„Pace şi linişte pentru ţară": CONSTANTIN ŞERBAN 13
1877 - 1878 ● Cu gîndul la fraţii de peste Carpaţi: VIORICA LASCU ● **Prima jertfă:** DUMITRU TUŢU ● **Autori străini despre Războiul de Independenţă al românilor:** JOHN E. JESSUP Jr. ● **Vasile Alecsandri în sprijinul ostaşilor:** PAUL PĂLTĂNEA 17
Forumul mondial de ştiinţe istorice de la Bucureşti 22
Viaţa cotidiană la Constantinopol: GEORGE D. HURMUZIADIS 25
„Prinsoarea munţilor" — un străvechi obicei juridic al românilor: PETRE BĂRDAŞU 31
TREI MARTORI DEPUN ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ● Berlinul anilor '30: N. CONSTANTINIDI ● **Jurnalul unui corespondent american:** WILLIAM SHIRER ● **Spovedanii:** LIVIU REBREANU 33
Amintirile unui pilot de vînătoare: I.N. KOJEDUB 48
Alarmă în Atlantic: LÉONCE PEILLARD 51
„Afacerea Strousberg" (IV): VICTOR SLĂVESCU, COSTIN MURGESCU 54
File din cronica chiliană. Gloria şi pieirea unui conchistador: FRANCISCO MORALES PADRÓN 57
● **Cărţi sosite la redacţie ... 24** ● **Poşta** Magazin istoric ... **62**

1889

1 MAI ÎN

Dr. ION

Acum nouă decenii, în 1889, Congresul socialist internațional desfășurat la Paris, la care a luat parte și o delegație a socialiștilor români, a hotărît ca — în amintirea evenimentelor de la Chicago din 1886[1] — ziua de 1 Mai să fie ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc. În rezoluția care consemna această hotărîre se preciza: „Muncitorii diferitelor națiuni vor organiza această manifestație [consacrată zilei de 1 Mai] după felul cum li se va părea mai potrivit cu împrejurările din țările lor". Precizarea avea o semnificație politică deosebită,- atît pentru munca fiecărui detașament politic al muncitorimii, cît și pentru mișcarea muncitorească internațională. O astfel de orientare facilita dezvoltarea și afirmarea fiecărui partid socialist, reliefa capacitatea sa de orientare și soluționare a problemelor majore ce-i stăteau în față, corespunzător intereselor specifice clasei muncitoare, ale poporului respectiv; ea evidenția contribuția mișcării revoluționare din fiecare țară la îmbogățirea ideologiei și practicii revoluționare internaționale, la soluționarea marilor probleme ale luptei de eliberare socială și națională, pentru cauza socialismului și comunismului.

În România, ca de altfel pretutindeni, prima manifestație de 1 Mai s-a desfășurat în anul imediat următor — 1890. Ea a avut un caracter impunător: mii de muncitori au ieșit pe străzile Capitalei, formulîndu-și revendicările lor economice, sociale și politice, demonstrînd tuturora — cum scria gazeta Munca — că o nouă forță politică „s-a ridicat în țară, o altă clasă de oameni cere dreptul la o viață politică și socială". Manifestații entuziaste au avut loc și în alte orașe din România. Prin amploarea lor, prin participarea, alături de muncitori, a numeroși țărani, funcționari, meseriași și intelectuali, prin ecoul stîrnit în opinia publică progresistă a vremii, manifestațiile au evidențiat cu putere rolul crescînd al clasei muncitoare în societatea românească.

Crearea, în 1893, a partidului politic al clasei muncitoare — care și-a spus tot mai răspicat cuvîntul în marile probleme ale țării, printre care industrializarea, rezolvarea chestiunii agrare, eliberarea națională a românilor aflați sub dominație străină, democratizarea vieții politice — a imprimat manifestațiilor de 1 Mai un conținut tot mai bogat, urmărind în perspectivă victoria revoluției sociale. Organizînd și conducînd lupta proletariatului împotriva claselor exploatatoare, pentru realizarea intereselor și aspirațiilor de libertate și progres ale poporului român, partidul clasei muncitoare din România și-a manifestat totodată solidaritatea și a acordat sprijinul său neprecupețit luptei revoluționare a proletariatului internațional. Între mișcarea noastră muncitorească și cea din Bulgaria, Rusia, Serbia, Germania, Franța, Italia, Belgia, Austria, Ungaria și alte țări au existat strînse și multiple legături. În România au găsit adăpost și sprijin numeroși revoluționari bulgari, ruși, polonezi, unguri, prigoniți de forțele reacționare din țările lor. Masele muncitoare din țara noastră s-au solidarizat cu luptele greviste și mișcările revoluționare din China, Australia, Cuba, Statele Unite ale Americii. Demonstrații de protest au fost organizate împotriva represiunilor dezlănțuite de ohrana țaristă în timpul revoluției ruse din 1905, iar după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie numeroși revoluționari români au luptat cu arma în mînă pentru apărarea tînărului stat sovietic.

În perioada care a urmat înfăptuirii statului unitar național român — la realizarea căruia clasa muncitoare, mișcarea socialistă au avut

---

[1] La 1 Mai 1886, peste 350 000 muncitori americani au intrat în grevă, cerînd ziua de lucru de 8 ore; la cererea autorităților poliția din Chicago a atacat pe greviștii din acest oraș. Ciocnirea s-a soldat cu morți și răniți.

În pp. 4-8: desene după albumul **Imagini** ale unui trecut glorios.

1979

ROMÂNIA

IACOȘ

o prețioasă contribuție — manifestările de 1 Mai au îmbrăcat un caracter și mai larg, imprimat de avîntul revoluționar al maselor muncitoare, de noua etapă în care a intrat mișcarea revoluționară, prin transformarea, în mai 1921, a Partidului Socialist din România în Partidul Comunist Român. Marile demonstrații de stradă, în București și alte orașe ale țării întregite, la care au participat mii și mii de oameni, au dat expresie năzuinței și hotărîrii muncitorimii, a partidului comunist de a face totul pentru consolidarea statului român, pentru soluționarea marilor probleme ce se puneau în fața țării. Demonstrațiile de 1 Mai s-au împletit cu ample mișcări greviste (greva generală din octombrie 1920, cea a minerilor de la Lupeni din 1929 sau eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933).

Trăsătura definitorie a manifestărilor de 1 Mai organizate în perioada interbelică a reprezentat-o afirmarea tot mai puternică a unității de acțiune a clasei muncitoare, a colaborării dintre comuniști, socialiști și social-democrați.

Instaurarea dictaturii naziste în Germania, creșterea agresivității statelor fasciste au făcut ca demonstrațiile de 1 Mai să reprezinte, înainte de toate, ample ridicări la luptă împotriva fascismului și a primejdiei unui nou război mondial, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României. La 1 Mai 1936, de exemplu, la chemarea P.C.R., masele muncitoare au ieșit în stradă sub lozinca realizării Frontului democratic, menit a concentra în rîndurile sale toate forțele patriotice antifasciste, pentru a se opune eficient tendințelor Germaniei hitleriste de a subordona România. Sub conducerea P.C.R. s-au organizat manifestații de solidaritate cu lupta popoarelor căzute victimă agresiunilor fasciste în a doua jumătate a deceniului 1930-1940: Spania, Etiopia, China, Cehoslovacia. În acea perioadă, apogeul manifestărilor prilejuite de Ziua internațională a celor ce muncesc a fost marcat de marea demonstrație de la 1 Mai 1939, căreia Magazin istoric i-a consacrat un amplu articol în numărul trecut[1]. Tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia acest eveniment drept „un moment culminant al valului luptei populare conduse de partid în această perioadă împotriva politicii de fascizare a țării și pentru apărarea independenței naționale".

În anii dictaturii militaro-fasciste, autoritățile au interzis sărbătorirea zilei de 1 Mai și au organizat de fiecare dată razii polițienești de preîntîmpinare a oricărei acțiuni. Cu toate acestea, P.C.R. a ținut mereu trează conștiința clasei muncitoare, chemînd toate forțele națiunii la lupta împotriva Germaniei hitleriste, pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și eliberarea României de sub dominația fascistă.

Anul 1944 a rămas în istoria poporului nostru ca un moment crucial. Ziua de 1 Mai s-a sărbătorit printr-o mare izbîndă: din inițiativa P.C.R., în urma eforturilor reunite ale comuniștilor și socialiștilor, s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D., condiție esențială în pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944. După această dată, muncitorimea română, condusă de comuniști, a devenit forța socială cea mai activă a țării, care a impus direcțiile evoluției viitoare ale națiunii române. În anii socialismului, ziua de 1 Mai s-a transformat în sărbătoare a muncii împlinite, a devenit o expresie a elanului constructiv, a încrederii în forțele descătușate ale națiunii.

Întocmind un calendar selectiv al sărbătorilor zilei de 1 Mai în România, profităm de prilej pentru a menționa și alte importante manifestări de solidaritate internațională ale clasei noastre muncitoare.

---

[1] Vezi și **Magazin istoric**, nr. 4/1974.

1889

14-20 iulie. Congresul de constituire a Internaţionalei a II-a, desfăşurat la Paris, cu participarea delegaţiilor din 19 ţări. Delegaţia română: D. Voinov, E. Racoviţă, A. Săulescu, I. Procopiu, D. Mani. Congresul hotărăşte ca ziua de 1 Mai să devină ziua solidarităţii internaţionale a celor ce muncesc. Emil Racoviţă: „În 1889, la Paris, am asistat la constituirea celei de-a doua Internaţionale. L-am văzut pe Engels. Pe actul acela al lui Lafargue (ginerele lui Marx) prin care ziua de 1 Mai a fost proclamată ziua internaţională a muncitorilor — după sugestia lui Engels — pe acest act figurează şi semnătura mea...".

1890

1 Mai. În România, şi în alte ţări, se organizează pentru prima dată manifestări cu prilejul zilei de 1 Mai. Din apelul Clubului muncitorilor din Bucureşti: „Tot muncitorul să lase lucrul, în această zi, şi să sărbătorească frăţeşte întîia mişcare uriaşă a muncitorilor din toate ţările... 1 Mai înseamnă măsurarea pe cale paşnică şi legitimă a două puteri: poporul şi bogaţii, munca şi capitalul". Peste 5 000 demonstranţi străbat străzile Capitalei, intonînd *Deşteaptă-te române!*, *Marseieza* şi alte cîntece revoluţionare. Demonstraţii au loc şi în alte oraşe: Galaţi, Braşov, Ploieşti, Reşiţa, Cluj, Baia Mare, Timişoara etc.

1891

18 martie. În diferite oraşe ale României se aniversează 20 ani de la Comuna din Paris. Cluburile muncitorilor din Capitală, Ploieşti, Iaşi, Roman, Galaţi, Botoşani, Brăila etc. trimit telegrame de salut Partidului Muncitoresc Socialist Francez: „Noi, serbînd măreaţa zi a aniversării proclamării Comunei pariziene, vă trimitem expresiunea simţămintelor noastre de respect pentru memoria martirilor proletari ucişi de burghezimea franceză".

1 Mai. Marea sărbătoare are loc în timp ce se pregătesc alegerile parlamentare, la care socialiştii urmează, de asemenea, să participe, „Muncitori intraţi cu toţii în luptă la alegeri, arătaţi ce puteţi",

se spune în manifestul electoral lansat de socialişti. La manifestări, alături de muncitori, iau parte grupări de intelectuali, funcţionari, meseriaşi. Acţiunile din ziua de 1 Mai se transformă în ample demonstraţii de solidaritate cu greva generală a muncitorilor din Belgia. Se lansează liste de subscripţii pentru ajutorarea greviştilor belgieni.

1893

31 martie-3 aprilie. Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România — eveniment de excepţională însemnătate în istoria mişcării revoluţionare din România — imprimă noi semnificaţii sărbătoririi zilei de 1 Mai. Din manifestul lansat de P.S.D.M.R.: „În această zi, muncitorii afirmă cu glas tare şi cu toţii la un loc, că îşi dau seama că revendicările muncitorimii sînt opuse deopotrivă clasei capitaliste din toate ţările". Peste 5 000 muncitori participă la demonstraţia din Capitală, 2 000 la Timişoara, 1 000 la Galaţi etc.

Crearea P.S.D.M.R. este salutată, prin telegrame, de către partide şi organizaţii muncitoreşti din Germania, Franţa, Italia, Rusia, Bulgaria, Spania, Belgia.

Iulie. Fr. Engels se întîlneşte, la Londra, cu C. Dobrogeanu-Gherea; socialistul român îi oferă, cu dedicaţie, cele două volume din *Studii critice*.

August. La Zürich se ţine Congresul Internaţionalei a II-a. Delegaţia română (C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, I. Digrin, I. Radovici, Gr. Panaitescu) susţine necesitatea dezbaterii de către forumul socialist a problemei agrare, a atragerii ţărănimii la lupta revoluţionară a proletariatului.

1894

Manifest lansat de Consiliul General al P.S.D.M.R., în 20 000 exemplare; militanţii socialişti sînt chemaţi „să meargă fiecare din casă în casă, din muncitor în muncitor şi să limpezească fiecăruia însemnătatea sărbătoririi zilei de 1 Mai, arătînd tuturor că această manifestaţiune e o protestare paşnică, dar în acelaşi timp cea mai vie protestare a clasei asuprite împotriva asupritorilor de toate neamurile". Manifestările de 1 Mai se desfăşoară sub semnul pregătirilor pentru Congresul II al P.S.D.M.R. şi al amplelor acţiuni de solidaritate cu fruntaşii mişcării de eliberare şi unitate naţională a românilor implicaţi în mod samavolnic în procesul memorandiştilor de la Cluj[1].

1895

Marea manifestaţie consacrată lui 1 Mai este precedată de Congresul III al P.S.D.M.R. care, prin hotărîrile luate, inclusiv cele referitoare la 1 Mai, relevă rolul crescînd al partidului în viaţa social-politică a ţării. Din manifestul lansat de P.S.D.M.R. pentru ziua de 1 Mai: „Vom manifesta pentru căpătarea *votului universal*". Mari serbări cîmpeneşti, precedate de manifestaţii pe străzi, la Iaşi, Craiova, Brăila, Galaţi, Tulcea, Braşov, Oradea, în Valea Jiu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7 şi 8/1978.

lui. Pentru prima dată manifestația de stradă din București a fost interzisă de autorități.

1896

Martie. Consiliul General al P.S.D.M.R. cheamă proletariatul român să sărbătorească aniversarea a 25 ani de la Comuna din Paris. Presa socialistă evocă istoricul eveniment și descrie manifestările organizate cu acest prilej.

1897

6 aprilie. Gazeta *Mișcarea socială*, editată de Panait Mușoiu și Panait Zosîn, inserează, pentru prima oară în publicistica românească, informații despre activitatea revoluționară a lui Vladimir Ilici Lenin, relatînd despre deportarea în Siberia a unui grup de tineri revoluționari, printre care și Ulianov.

1900

Manifestările de 1 Mai sînt o ilustrare a capacității și spiritului de organizare și de luptă ale clasei muncitoare, ale unității și continuității mișcării revoluționare a proletariatului din România. Comitetul Executiv al Clubului muncitorilor din București publică manifestul *Către muncitorii din România:* „Înainte mereu spre a dovedi că oricît guvernele claselor stăpînitoare ar prigoni și închide pe luptătorii pentru dreptate, oricît unii ar dezerta din mișcarea muncitorilor în tabăra exploatatorilor, mișcarea muncitoare nu piere, ci din ce în ce devine mai puternică, mai neînvinsă".

În cursul anului, presa socialistă și democratică din țara noastră publică articole de solidaritate cu lupta poporului chinez împotriva agresiunii imperialiste, în timpul marii răscoale populare din 1899-1901, cunoscută în istorie sub denumirea de „răscoala boxerilor".

1902

Manifestațiile de 1 Mai au loc în condițiile creării corporațiilor, organizații prin care autoritățile statului burghez urmăresc realizarea „armoniei" între clase. Muncitorii își exprimă voința de a continua lupta pentru apărarea drepturilor lor economice și politice, pentru întărirea politică, organizatorică și ideologică a mișcării noastre muncitorești. Publicația socialistă *România muncitoare* lansează chemarea:

„Luați parte odată cu mulțimea muncitorilor de peste tot pămîntul, la sărbătoarea muncii... Ridicarea generală a traiului muncitorilor, înfrățirea internațională și pacea universală, iată ce sărbătorim în ziua muncii".

1904

Sărbătorirea zilei de 1 Mai se desfășoară sub semnul luptei contra corporațiilor. Se organizează acțiuni greviste la București, Galați, Timișoara, Iași, Brăila, Arad; la Aleșd are loc o puternică răscoală împotriva exploatării și terorii dualiste austro-ungare. Muncitorii din Arad, în urma unei greve generale pe oraș, obțin dreptul de a avea zi liberă pe data de 1 Mai. Se editează ziarul *1 Mai*.

1905

Puternice acțiuni de solidaritate ale mișcării muncitorești din România cu revoluția rusă din acest an. Mare întrunire demonstrativă, la 24 ianuarie, la București, în cadrul căreia se protestează contra masacrelor țariste din Petersburg. Socialiștii români tipăresc un ziar special intitulat *Jos despotismul!* Un alt moment al solidarității cu lupta proletariatului rus este marcat de primirea și sprijinul acordat de muncitorimea română marinarilor ruși de pe crucișătorul Potemkin. Întruniri de protest împotriva represiunilor ordonate de autoritățile țariste au loc și la Iași, Ploiești, Brașov, Cluj. În moțiunea de 1 Mai se apreciază că „izbînda proletariatului rus în lupta lui împotriva autocratismului va avea urmări fericite pentru muncitorimea internațională"; muncitorii din România „trimit o frățească salutare și un călduros îndemn falangei revoluționare din Rusia și își arată deplina lor încredere în apropiatul triumf al revendicărilor muncitorimii ruse".

1906

Manifestările de 1 Mai sînt profund marcate de pregătirile pentru Conferința pe țară a organizațiilor socialiste și sindicale. Raportul *1 Mai și sindicatele* și rezoluția specială, adoptate de Conferință, invită organizațiile politice și sindicale să fie gata pentru „lupta de pregătire a unei lumi noi în care cuvîntul nostru suveran să fie munca".

Manifestații au loc la București, Pașcani, Piatra Neamț, Giurgiu, Iași, Ploiești, Cîmpina, Alexandria, Pecica, Deva, Făgăraș, Lugoj, Moinești etc.

1907

În ziua de 1 Mai se organizează puternice manifestări de solidaritate cu răscoala țăranilor. În pofida măsurilor represive luate de autorități, organizațiile socialiste și sindicale lansează chemări adresate muncitorimii de a protesta în contra tendinței „autorităților noastre, care prin uneltirile lor caută să suprime dreptul de întrunire". În moțiunea adoptată la București se subliniază că muncitorimea „ține de o înaltă și sfîntă datorie de a-și manifesta simpatia ei adîncă față de țărănimea obijduită, căreia îi trimite și îi urează victorie în lupta pentru ridicarea ei".

1910

1 Mai. Manifestaţiile se desfăşoară sub auspiciile favorabile ale hotărîrilor adoptate de Congresul Partidului Social-Democrat din România (31 ianuarie-3 februarie).

Puternice acţiuni greviste la Brăila, Bucureşti, Suceava, Vatra Dornei. Comitetul Exe-

cutiv al P.S.D.R. publică un apel în care se spune că sărbătorirea zilei de 1 Mai „e un bun prilej spre a chema poporul la luptă şi a demonstra necesitatea ca să se înroleze sub steagul mîntuitor al P.S.D.R., al cărui program bogat în reforme economice şi politice este o chezăşie în izbînda de mîine".

1911

Martie. P.S.D.R. publică un manifest prilejuit de împlinirea a 40 ani de la Comuna din Paris; evocă lupta eroică a comunarzilor şi exprimă solidaritatea clasei noastre muncitoare cu proletarii din întreaga lume. Întruniri publice consacrate acestui eveniment au loc la Bucureşti, Iaşi, Ploieşti, Galaţi, Tr. Severin etc.

9 octombrie. Socialiştii români adresează un nou mesaj de salut mişcării antiimperialiste revoluţionare a poporului chinez conduse de Sun Iat-sen, exprimînd sentimente de solidaritate frăţească ale proletariatului român.

1914

Se împlinesc 25 ani de la consacrarea zilei de 1 Mai ca zi a solidarităţii proletariatului internaţional. Manifestările din România se desfăşoară sub influenţa hotărîrilor Congresului P.S.D.R., ţinut în aprilie acel an şi a campaniei electorale pentru Adunarea Constituantă. Socialiştii români lansează lozinci cu profundă rezonanţă în opinia publică a ţării: vot universal, exproprierea marii proprietăţi moşiereşti, republică democratică şi socială etc. Apelul lansat de P.S.D.R. arată că muncitorimea din România nu luptă „numai pentru interesele ei, ci şi pentru destinele ţării. Ea trebuie să se arate vrednică de această chemare istorică. Ea trebuie să fie la înălţimea vremurilor pe care le trăieşte". Demonstraţii la Bucureşti, Bacău, Bîrlad, Ploieşti, Iaşi, Piteşti, Giurgiu, Brăila etc.

1915

Ca şi celelalte acţiuni organizate în acest an de socialiştii români, serbările de 1 Mai se desfăşoară sub semnul luptei împotriva războiului imperialist, pentru pace.

6-8 iulie. Pe linia luptei unite a clasei muncitoare internaţionale împotriva războiului imperialist, la Bucureşti se ţine a doua Conferinţă socialistă interbalcanică, cu participarea delegaţiilor din România, Bulgaria şi Grecia; aderă socialiştii sîrbi.

5-8 septembrie. Conferinţa socialistă internaţională de la Zimmerwald (38 delegaţi, reprezentînd partide din 11 ţări europene), pregătită cu sprijinul P.S.D.R., adoptă un manifest în care se cere încetarea războiului şi refacerea Internaţionalei a II-a pe baze revoluţionare. Socialiştii români — C. Dobrogeanu-Gherea, C. Racovski, Al. Constantinescu, D. Marinescu şi I.C. Frimu — desfăşoară o activitate susţinută în spiritul hotărîrilor Conferinţei.

1916

Au loc, cu prilejul zilei de 1 Mai, grandioase demonstraţii în toată ţara, cerînd, printre altele, ieftinirea traiului şi votul universal. Ele exprimă năzuinţa de eliberare socială şi naţională a românilor, protestul clasei muncitoare împotriva politicii imperialiste a marilor puteri, a războiului dus de acestea.

1917

1 Mai. Manifestaţie muncitorească la Iaşi. La mitingul de pe Dealul Socola participă peste 15 000 persoane; muncitorii români, împreună cu soldaţii revoluţionari ruşi, eliberează pe dr. C. Racovski şi alţi fruntaşi social-democraţi arestaţi; în Piaţa Unirii, de pe soclul statuii lui Al.I. Cuza, vorbesc militanţii socialişti Gh. Tănase, L. Ghelerter, I. Iliescu şi alţii. Este trimis un mesaj de solidaritate cu revoluţia burghezo-democratică din Rusia. Întruniri similare au loc şi la Galaţi, Bacău, Arad, Roman, Timişoara, Botoşani, Reşiţa, Cluj, Hunedoara, Braşov.

Octombrie. Marea Revoluţie Socialistă organizată şi condusă de Partidul Comunist (bolşevic), în frunte cu V.I. Lenin, care descătuşează energiile revoluţionare ale popoarelor muncitoare din Rusia, proclamă dreptul acestora la autodeterminare pînă la despărţirea de statul rus, deschizînd o eră nouă în istoria universală, era trecerii omenirii de la capitalism la socialism, este întîmpinată de masele de oameni ai muncii din România cu viguroase acţiuni de simpatie şi solidaritate. În Bucureşti, Timişoara, Odessa, Reşiţa, Arad, Braşov, se organizează întruniri pentru încheierea păcii, pentru solidarizare cu revoluţia rusă. La Odessa se formează primul batalion revoluţionar român (peste 1 000 oameni) care luptă cu arma în mînă pentru apărarea puterii sovietice.

1919

21 iulie. În Bucureşti şi alte oraşe ale ţării se declară greve demonstrative de solidaritate cu Rusia Sovietică şi Republica Ungară a Sfaturilor. România constituie loc de refugiu pentru numeroşi

militanți revoluționari unguri, nevoiți să plece din țara lor, ca urmare a terorii horthyste.

1920

Ziua de 1 Mai este marcată „în toată țara prin declararea grevei generale și manifestații de stradă", desfășurate sub semnul campaniei pentru alegerile parlamentare, în urma cărora Partidul Socialist trimite peste 20 deputați în Parlament. În Sala „Dacia"

și în alte 12 puncte din Capitală vorbesc mulțimii fruntași ai P.S.R.: Gh. Cristescu, Ilie Moscovici, Th. Iordăchescu, C. Popovici, E. Rozvan, I. Flueraș, pledînd pentru întărirea statului unitar român, pentru pace, amnistie și socialism.

1921

Manifestările de 1 Mai se înscriu în febrilele pregătiri pentru Congresul Partidului Socialist, congres care a dus la făurirea Partidului Comunist din România. Demonstrația de 1 Mai se constituie într-o puternică acțiune de protest împotriva arestării militanților socialiști în timpul grevei generale din octombrie 1920, pentru deschiderea sediilor organizațiilor muncitorești, respectarea dreptului de întrunire și organizare, pentru amnistie politică. *Moțiunile* adoptate în București, Galați, Cîmpina, Craiova, Brăila, Iași, Timișoara, Sibiu, Călărași, Satu Mare, Alba Iulia, Reșița, exprimă „încredere în idealul comunist, [muncitorimea] luîndu-și mai departe angajamentul să ducă lupta pentru dezrobirea clasei muncitoare".

Crearea Partidului Comunist Român marchează o etapă nouă, superioară, pe plan politic-ideologic și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, dă un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale purtate de maselе largi populare din țara noastră, pentru manifestările de 1 Mai.

1922

31 martie. Ca răspuns la apelul adresat de V.I. Lenin, Comitetul Executiv Provizoriu al Partidului Socialist Comunist lansează manifestul *Către întreaga muncitorime din România* pentru ajutorarea regiunilor înfometate din Rusia Sovietică; la București și Iași se creează comitete de ajutorare.

1923

1 Mai. Partidul comunist se angajează „să contribuie cu toată puterea lui organizată și cu toată influența pe care o are în masele muncitorești pentru reușita cît mai mare a zilei de Întîi Mai"; măsurile restrictive ale autorităților „nu fac altceva decît să convingă într-o și mai mare măsură clasa muncitoare că singurii comuniștii sînt aceia care luptă pe viață și pe moarte pentru eliberarea proletariatului". Manifestările clasei muncitoare din acest an închinate zilei de 1 Mai se împletesc cu acțiunile funcționarilor publici, îndreptate împotriva exploatării capitaliste.

Octombrie. P.C.R. lansează un apel către clasa muncitoare pentru sprijinirea victimelor terorii antimuncitorești din Bulgaria; manifeste similare lansează Partidul Socialist și Consiliul General Sindical; au loc demonstrații de solidaritate cu proletariatul bulgar, se strîng ajutoare materiale pentru cei prigoniți.

1924

În urma încetării din viață a lui V.I. Lenin (21 ianuarie 1924), C.C. al P.C.R. trimite o telegramă de adîncă compasiune Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice; au loc mitinguri de doliu în Capitală, la Galați, Brașov, Turnu-Severin, Oradea, Turnu-Măgurele și în alte orașe.

Autoritățile burgheze, printr-o ordonanță dată la 5 aprilie, dizolvă partidul comunist și organizațiile de masă influențate și conduse de el. În toată țara au loc proteste ale clasei muncitoare, la care se alătură și alte forțe social-politice democratice. Deși în condiții grele de opresiune, P.C.R. își continuă activitatea în ilegalitate, fiind prezent în permanență în rîndul maselor muncitoare, organizînd și orientînd lupta acestora pentru drepturi economice și libertăți democratice.

1 Mai. În manifestul *Trăiască 1 Mai, zi de protest și de luptă îndîrjită! Către toți muncitorii, țăranii și micii funcționari! Către toți exploatații și asupriții din România!*, P.C.R. demască exploatarea capitalistă, samavolniciile autorităților polițienești și cheamă pe muncitori să acționeze în direcția „stabilirii unității sindicale în lupta împotriva atacurilor patronilor".

1926

Manifestările consacrate zilei de 1 Mai poartă amprenta luptei clasei muncitoare pentru unitatea rîndurilor sale, a discuțiilor dintre delegațiile P.C.R. și Federația partidelor socialiste pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, pentru o tot mai strînsă colaborare între comuniști, socialiști și social-democrați în cadrul campaniei pentru alegerile comunale. Manifestările de 1 Mai sînt precedate de greva generală a celor 6 500 metalurgiști de la Reșița, de conflictele colective de muncă ale minerilor și muncitorilor din porturi. În cursul lunii mai, clasa muncitoare din România organizează acțiuni de solidaritate morală și mate-

rială cu greva generală a celor peste 6 milioane de muncitori din Anglia.

1927

1 Mai. Puternice demonstrații ale oamenilor muncii împotriva interzicerii Congresului Sindicatelor Unitare, aflate sub conducerea P.C.R. Ziua de 1 Mai este sărbătorită în condițiile pregătirilor pentru alegerile parlamentare. P.C.R. face noi propuneri Partidului Social-Democrat pentru încheierea unui acord electoral comun, în vederea realizării unității de acțiune a clasei muncitoare.

În întreaga țară se desfășoară o susținută campanie de solidarizare a clasei muncitoare din România cu Nicola Sacco și Bartolomeo Vanzetti, executați la 23 august de către autoritățile americane.

1929

1 Mai. În manifestul *Către muncitori, muncitori soldați, către tineretul muncitor și către toate masele muncitoare din România*, lansat de C.C. al P.C.R. se spune: „Toți în stradă! Demonstrați voința voastră de luptă! Să tremure clasele stăpînitoare în fața rîndurilor unite de oțel ale proletariatului". Comisia Centrală de Unificare Sindicală, în manifestul *Către muncitorimea organizată și neorganizată* cheamă proletariatul pentru a crea „organizații sindicale unice, active, cuprinzătoare a tuturor robilor muncii". Demonstrațiile muncitorești din toată țara constituie prologul grevei minerilor de la Lupeni din august același an.

1932

14 martie. Circulara C.C. al P.C.R. intitulată *Către comitetele regionale, locale și raionale, către fracțiunile comuniste din toate organizațiile de masă*, prin care comuniștii sînt chemați să inițieze în întreaga țară acțiuni de solidarizare cu lupta revoluționară a proletariatului și maselor populare din China în frunte cu Partidul Comunist Chinez, împotriva cotropitorilor japonezi.

1933

Sărbătorirea lui 1 Mai poartă amprenta luptelor din ianuarie-februarie ale ceferiștilor și petroliștilor, lupte în cadrul cărora s-a evidențiat cu o deosebită forță unitatea de acțiune a proletariatului, a colaborării dintre comuniști și social-democrați în cucerirea revendicărilor economice și sociale, pentru apărarea independenței și suveranității naționale. În scrisoarea C.C. al P.C.R. către P.S.D. se arată că 1 Mai „trebuie să fie o zi de luptă, de grevă politică și de demonstrație de stradă a proletariatului și a maselor muncitoare pe această platformă a frontului unic".

Scînteia, *Proletarul*, *Lumea nouă*, *Minerul*, *Proletarul sindical*, în articole consacrate lui 1 Mai, demască exploatarea capitalistă, se ridică împotriva regimului hitlerist, a fascismului în genere.

Decembrie. Puternică campanie de protest, în București și în alte orașe ale țării (Galați, Brăila, Iași, Cluj, Constanța, Brașov, Suceava, Ploiești, Reșița), împotriva procesului de la Leipzig înscenat de hitleriști lui Gheorghi Dimitrov și altor antifasciști.

1935

1 Mai. P.C.R., P.S.D., Partidul Socialist Unitar, Confederația Generală a Muncii lansează manifeste pentru 1 Mai. Demonstrații la București, Galați, Iași, Cluj, Oradea, Brașov, Turnu-Severin, Giurgiu. *Scînteia*: „Clasa muncitoare din România și-a manifestat puternic, în ziua de 1 Mai, voința de luptă revoluționară în front unic împotriva ofensivei capitaliste, a fascismului și a războiului... În toate punctele industriale și de importanță politică au avut loc întruniri la care au participat zeci de mii de muncitori".

1936

Manifestările de la 1 Mai se desfășoară sub semnul victoriei forțelor democratice în alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți. În București și alte orașe se organizează mari demonstrații sub semnul Frontului Unic Muncitoresc și al unității sindicale, al luptei împotriva exploatării capitaliste, pentru dreptate și libertate, pentru apărarea integrității teritoriale a României, pentru solidaritate internațională, contra primejdiei fasciste și de război. Alături de P.C.R., la pregătirea acțiunilor consacrate zilei de 1 Mai, participă Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Unitar C.G.M., Blocul Democratic, Frontul Studențesc Democrat, Partidul Socialist, Federația C.F.R. și alte numeroase organizații muncitorești și democratice. P.C.R. afirmă din nou în fața națiunii poziția sa patriotică: „Noi, comuniștii,

sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist". P.S.D. subliniază că „toate forțele democratice, proletare și burgheze trebuie să se unească într-o strădúință comună, dacă vor să scape țara de barbaria hitleristă, spre o viață cu adevărat omenească".

3-6 septembrie. Congresul universal pentru pace de la Bruxelles; participă reprezentanți din 32 țări, printre care și România (delegația: Ștefan Foriș, V. Roman, dr. N. Lupu, Silvia Gruia, Emil Serghie). Rezoluția adoptată cheamă popoarele la luptă pentru apărarea păcii, pentru recunoașterea inviolabilității obligațiilor ce rezultă din tra-

tatele de pace, întărirea Ligii Națiunilor, securitate colectivă și asistență mutuală contra agresorilor. Dr. N. Lupu declară că poporul român „ia parte activă în lupta pentru pace, în lupta pentru păstrarea independenței și ființei sale naționale, în lupta contra revizioniștilor de toate nuanțele, provocatori ai războiului, dușmani ai păcii".

C.C. al P.C.R. ca și C.E. al P.S.D. și P.S.U. lansează manifeste de solidaritate cu Republica Spaniolă, chemînd masele muncitoare să sprijine lupta republicanilor spanioli împotriva rebeliunii franchiste și a intervenției Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste. Din inițiativa P.C.R. iau ființă Comitete pentru ajutorarea Spaniei.

1939

1 Mai. Autoritățile încearcă să denatureze caracterul marii sărbători, fixînd, pe această dată, Congresul general al breslelor; concomitent, sînt programate alte două acțiuni: o întrunire muncitorească (Sala „Tomis") și întîlnirea meseriașilor (Sala „Eintracht"). Potrivit programului, participanții la cele trei acțiuni urmează să defileze apoi prin fața Palatului regal, dînd expresie „armoniei" de interese între regim și masele muncitoare.

Partidul comunist transformă acțiunile preconizate de oficialități într-o puternică manifestare patriotică, antifascistă. Peste 20 000 demonstranți manifestează pe străzile Capitalei scandînd lozinci antifasciste și cerînd măsuri hotărîte pentru apărarea integrității și independenței patriei. Munca entuziastă desfășurată de activiști de frunte ai partidului în cadrul breslelor, de tineri revoluționari printre care NICOLAE CEAUȘESCU și ELENA CEAUȘESCU (PETRESCU), face posibilă mobilizarea largă a maselor muncitoare la luptă sub lozincile P.C.R.

Cu pregătirea acestei mari demonstrații muncitorești, partidul însărcinează un nucleu de activiști de nădejde, cu prestigiu în rîndul maselor: Ilie Pintilie, Nicolae Ceaușescu, Constantin David, Alexandru Iliescu, Teohari Georgescu, Gh. Velcescu și alții. Prin curaj și abnegație, spirit de inițiativă, mare capacitate organizatorică și deosebită clarviziune politică, tînărul revoluționar Nicolae Ceaușescu se impune ca o mare personalitate a luptei antifasciste, pentru independență și suveranitate națională.

1944

1 Mai. Manifestul *Către poporul român!* anunță realizarea Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat. În urma eforturilor depuse de conducerile celor două partide, clasa muncitoare își strînge rîndurile în vederea ralierii pe aceeași platformă de luptă a tuturor forțelor națiunii, pentru împlinirea idealului de dreptate și libertate, de eliberare a țării de sub dominația fascistă.

Documentul, publicat premeditat în ziua de 1 Mai, tocmai pentru a-i sublinia importanța sa excepțională, constituie o admirabilă mărturie a spiritului revoluționar al clasei noastre muncitoare, a conștiinței responsabilității istorice pe care partidul comunist și-o asumă în aceste clipe de grea încercare pentru întreaga națiune. Manifestul face apel la unirea tuturor forțelor patriotice, progresiste ale țării în lupta pentru înlăturarea regimului antonescian, scoaterea țării din războiul hitlerist, izgonirea trupelor germane, pentru o Românie liberă, democratică și independentă.

Prin realizarea F.U.M. proletariatul devine conducătorul marii epopei naționale din august 1944.

1945

1 Mai. Pentru prima oară în țara noastră, marea sărbătoare se desfășoară în condiții de libertate deplină a poporului român. Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc are loc sub semnul apropiatei victorii a popoarelor împotriva fascismului. P.C.R., P.S.D., F.U.M., Apărarea Patriotică, Confederația Generală a Muncii, Uniunea Patrioților lansează manifeste care exprimă conținutul calitativ nou al sărbătoririi lui 1 Mai. Demonstrații impunătoare au loc în toate orașele patriei. Presa publică ample reportaje despre manifestările din Ploiești, Cluj, Reșița, Galați, Constanța, Turnu-Severin etc. „Bucureștiul rîde. Bucureștiul e în sărbătoare, Bucureștiul freamătă de o bucurie nouă pe care zidurile lui bătrîne nu au mai văzut-o pînă acum".

Mii și mii de muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, elevi, ostași își manifestă bucuria eliberării, hotărîrea lor de a făuri o Românie nouă, o patrie a muncii, a fericirii omului muncii.

1979

Sînt 90 ani de cînd Congresul socialist internațional a hotărît ca ziua de 1 Mai să devină zi de afirmare a solidarității internaționale a tuturor celor ce muncesc. De atunci, clasa noastră muncitoare, poporul român au străbătut un drum glorios de lupte și victorii, realizînd idealul socialist, ideal înscris pe steagul proletariatului de pretutindeni. Națiunea noastră sărbătorește ziua de 1 Mai în condițiile amplului proces de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, al victoriilor istorice dobîndite prin munca eroică în care sînt înfrățiți toți fiii patriei socialiste, în construcția economică, socială și politică, în condițiile de demnă și viguroasă afirmare a României pe arena internațională ca promotoare a luptei pentru progres și civilizație, pentru independență și libertate, pentru pace și prietenie între popoare. Marele strateg al luptei poporului român, Partidul Comunist Român, avînd în frunte pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele republicii, personalitate proeminentă a lumii contemporane, își îndeplinește cu cinste menirea de a fi rațiunea, conștiința și mîndria istoriei românilor.

2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

Un original monument arheologic european

LABIRINTUL SUBTERAN DE LA LIMANU

VASILE BORONEANȚ,
cercetător la Muzeul de istorie a Municipiului București

● Dramatica rezistență geto-dacică de la Keiris ● În Nordul sau în Sudul statului lui Dapyx? ● 3 200 m galerii amenajate ● Picturi și sculpturi rupestre ● Ultimul refugiu

În anul 29-28 î.e.n., pe vremea expediției întreprinse de proconsulul roman Marcus Licinius Crassus în Moesia inferior, „căpetenia de triburi Rholes, în conflict cu Dapyx, îi cere ajutorul". Crassus răspunse la chemare, învingînd cavaleria inamică și determinîndu-l pe Dapyx să se refugieze „într-un loc întărit, unde a fost asediat de Crassus". În plin asediu, în urma unei trădări, Crassus a pătruns în fortăreață. Dapyx a murit, iar fratele regelui a căzut prizonier. După căderea cetății, generalul roman s-a îndreptat spre peștera Keiris (după alte surse, Keiras), o peșteră „atît de vastă și de puternică încît, după cum spun legendele, pînă și titanii se refugiaseră aici după înfrîngerea suferită din partea zeilor". Această peșteră fusese luată în stăpînire de localnici, care „își căraseră înăuntrul ei avuțiile mai de preț și toate turmele. După ce descoperi toate gurile peșterii, ieșiri întortocheate și greu de găsit, Crassus le zidi și în acest fel îi sili pe refugiați să se predea pe calea înfometării". În continuare, Crassus nu a cruțat nici celelalte triburi gete, înaintînd împotriva fortăreței Genucla — cea mai puternic întărită de pe teritoriul aflat sub stăpînirea lui Zyraxes. Motivul acestei incursiuni era zvonul că aici s-ar fi aflat steagurile capturate de bastarni, de la Caius Antonius, în preajma Histriei. Conducînd atacul, concomitent pe uscat și pe fluviul Dunărea, Crassus reuși cu mari greutăți să cucerească fortăreața.

Pe urmele Keirisului

Această relatare din *Istoria romană* a lui Cassius Dio, în care este povestit un episod din dramatica rezistență opusă de geto-dacii din Dobrogea împotriva forțelor romane, a suscitat interes din partea istoricilor. Expediția lui Crassus din anul 29-28 î.e.n. reprezintă numai un anume moment din numeroasele tentative ale subjugării statelor geto-dacice din Dobrogea, indiferent dacă acestea erau în relații prietenești cu Imperiul roman (ca formațiunea lui Rholes) sau de inimiciție (ca statele lui Dapyx și Zyraxes). Pasajul din Cassius Dio în care ni se relatează că „romanul nu mai cruță nici celelalte triburi gete" este o dovadă clară a intențiilor, transformate în fapte, ale lui Crassus de a cotropi aceste teritorii, indiferent de atitudinea lor față de Roma. Evident, istoricul antic se contrazice cînd afirmă că romanii i-au învins pe geții lui Dapyx fără nici o luptă, ca apoi să vorbească de asediul unei fortărețe, cucerite numai în urma trădării.

Istoricii au căutat să stabilească unde s-a aflat peștera Keiris. Din păcate, autorul antic nu a făcut nici o altă referire care să faciliteze această localizare. Prin coroborarea cu vagile informații transmise și de alte izvoare, s-a admis că Rholes domnea în Sudul Dobrogei, Dapyx în centrul acesteia, iar Zyraxes, în Nord. Pornind de la aceste date, Vasile Pârvan a considerat peștera Keiris ca fiind astăzi cea numită Gura Dobrogei , situată la Nord de Lacul Tașaul. Într-adevăr, prin poziția ei, nu departe de Histria, peștera Gura Dobrogei

s-ar fi putut găsi pe teritoriul statului condus de Dapyx. Dar dimensiunile suprafeței locuibile sînt modeste și nu prezintă amenajări, încît este greu de crezut că ar fi putut constitui un adăpost încăpător pentru oamenii lui Dapyx și pentru turmele acestora. În plus, trebuie avut în vedere că, atunci cînd se referă la asediul peșterei, Cassius Dio menționează o deplasare a lui Crassus de la cetatea lui Dapyx, ceea ce înseamnă că locul de refugiu ales de geți se găsea la o distanță destul de mare de reședința formațiunii statale, dacă istoricul antic a socotit necesar să o menționeze. În schimb, cînd relatează pedepsirea geților care nu erau aliați cu Dapyx (deci geții lui Rholes), istoricul antic nu mai precizează, de pildă, că ar fi avut loc o deplasare a a lui Crassus. Peștera Keiris poate fi, așadar, căutată nu neapărat în Nordul formațiunii lui Dapyx, ci, undeva, în apropiere de statul lui Rholes, deci spre granița sudică.

Dintre peșterile din această zonă a Dobrogei, care pot fi aduse în discuție în evenimentele relatate de Cassius Dio cea mai potrivită este cea de la Limanu, numită și peștera de la Caracicala, ori „de la Icoane".

Situată în apropiere de comuna Limanu, pe versantul Sud-Vestic al văii Mangaliei, ea a fost cercetată pentru prima oară în 1916 de speologul C.M. Ionescu. Acesta și-a publicat însă cercetările abia în 1926, ele rămînînd necunoscute lui Vasile Pârvan (mort în 1927). Datele publicate de C.M. Ionescu au atras atenția altui arheolog, Orest Tafrali, conducătorul cercetărilor de la Callatis (antica Mangalie), care a vizitat-o în 1927-1928. În anii următori, tot speologii au revenit la Limanu. Între 1958 și 1964, o echipă condusă de Margareta Dumitrescu și Traian Orghidan, cercetînd-o în întregime, a cartat 3200 m lungime și a împărțit-o în trei sectoare.

În anul 1971, examinînd peștera, la rîndul meu, am observat pe pereți și tavane cîteva desene făcute cu culoare neagră. Atras de aceste expresii de artă rupestră, dar și de măreția monumentului, am revenit pentru noi cercetări. În vara anului 1977, împreună cu colegul Radu Ciuceanu, de la Muzeul de Istorie a Municipiului București, am străbătut întreaga peșteră, făcînd noi cartări și executînd o serie de fotografii. Rezultatele ne-au condus la concluzia că peștera are un caracter de unicitate în țara noastră.

Din cîte cunoaștem pînă în prezent, Limanu este singura peșteră românească care în prima parte din cele trei sectoare ale ei a fost transformată într-un veritabil labirint subteran cu lungi culoare întortocheate, cu pereții și tavanele cioplite drept, precum și cu coridoare din care se intră, de o parte și de alta, în numeroase încăperi și săli. Aceste lucrări s-au făcut după un plan bine chibzuit, urmîndu-se, în general, traseul galeriilor naturale (ai căror pereți colțuroși au fost neteziți prin cioplire). În unele porțiuni, pentru a ușura legătura între diferite încăperi, oamenii au săpat noi galerii. La susținerea tavanelor s-au păstrat coloane din roca mamă; acolo unde galeriile naturale erau prea mari și nu prezentau siguranță s-au construit coloane din piatră și ziduri de consolidare.

Din loc în loc, cînd pe o parte cînd pe alta a lungilor coridoare, s-au săpat mici firide, destinate opaițelor ce serveau la iluminat. Legăturile dintre coridoare au fost marcate cu semne al căror tîlc era cunoscut doar de locuitorii de atunci ai peșterii, servind ca puncte de orientare.

În fiecare din cele două camere cu altar, situate în partea de Nord, altarul se află în fundul camerei, iar tavanul și pereții sînt puternic afumați, ceea ce confirmă că încăperile interioare serveau pentru oficierea cultului. Pe pereții și tavanele unor galerii și încăperi laterale, înalte de 0,50-1 m, se observă urmele lăsate de uneltele cu care s-a făcut săparea (tesle sau dălți). Deocamdată este greu de presupus la ce serveau aceste încăperi laterale. În orice caz, nu la locuit. Nu par a fi nici fronturi de lucru ale unor noi galerii, deoarece lungimea lor (în unele cazuri 30 m) nu permitea evacuarea materialului săpat.

Săparea galeriilor n-a pus, se pare, probleme deosebite, roca fiind alcătuită din calcare albicioase moi ce alternau cu argile verzui. Materialul rezultat din săpare a fost scos prin mai multe guri de ieșire (ce serveau și la împrospătarea aerului) și depus pe pantele terasei.

Cum arătam, toate aceste amenajări se găsesc pe primul din cele trei sectoare ale peșterii. În celelalte două porțiuni, lucrările lasă mai curînd impresia că au fost doar începute și apoi abandonate. Este vorba, în special, de zidurile clădite într-un cotlon al galeriei 48 din al treilea sector — ziduri care nu par a juca nici un rol, deși se înalță pînă la tavan și împart galeria în două. Nu poate fi vorba de o locuință, deoarece încăperea nu măsoară decît 1,20 m înălțime. Faptul că a fost închisă cu niște bolovani mari ne sugerează că aici ar fi putut exista o ascunzătoare secretă sau un mormînt. Cîteva intrări accesibile cîndva, acum acoperite, am mai întîlnit și în sectorul doi al peșterii.

Pe pereții și pe tavanele unor galerii se află — cum arătam — o serie de desene, simboluri, semne de orientare, însemnări în genul răboajelor sau caractere chirilice. Subliniem că reprezentările sînt operele mai multor generații — începînd cu sec. I î.e.n. pînă spre sec. X-XI ale erei noastre.

Desenele reprezintă figuri de oameni, de animale și păsări. Dintre ele se distinge, prin factura sa aparte, o figură umană, probabil un bărbat stînd în picioare sau eventual pe un scaun. Capul este un pătrat umplut cu puncte, trunchiul un oval, umplut tot cu puncte. Mîna dreaptă se sfîrșește cu o pată neagră în formă circulară neregulată; în mîna stîngă, personajul pare a ține un scut pătrat. Demn de reținut este faptul că, și la celelalte figuri umane, mîinile se termină cu cîte o pată de culoare neagră, lăsînd impresia unor obiecte ținute în palmă.

La aproximativ 35 m de la intrare se află şi un bloc de piatră, pe care sînt gravate trei figuri umane. Din păcate, reprezentarea a fost distrusă parţial.

Un interes deosebit prezintă figurile de călăreţi; caii văzuţi din profil sînt redaţi în galop, iar călăreţii au chipurile privite din faţă. Ca siluete şi mod de reprezentare seamănă în mod izbitor cu călăreţii traci de pe ceramica descoperită în multe aşezări de pe aria locuită de traco-daci, cum ar fi figurina descoperită la Răcătău, jud. Bacău, sau cei găsiţi pe o fructieră de la Străuleşti, lîngă Bucureşti.

Prin analogie, putem formula unele presupuneri în legătură cu autorii desenelor. Cele mai multe indicii ni le oferă figurile umane. Detalii anatomice marcate prin puncte mai întîlnim în peştera de la Karagui, de lîngă Plevna. Este o manieră specifică artei tracice din epoca fierului. În chip asemănător — tot prin puncte — este redată vestimentaţia luptătorilor romani de pe monumentul triumfal de la Adamclisi. Stilul a fost, se pare, caracteristic artei traco-dacice, căci tot cu puncte sînt decorate figurile de animale de pe ceramica pictată de la Sarmizegetusa Regia — Grădiştea Muncelului de azi.

Celelalte desene — simbolurile religioase creştine, literele sau cuvintele în caractere chirilice — aparţin perioadei romano-bizantine şi celei ulterioare, fiind o dovadă că peştera de la Limanu a constituit un adăpost pentru populaţia locală pînă tîrziu către sec. X-XI e.n. Cele mai vechi desene aparţin însă foarte probabil perioadei de maximă înflorire a culturii geto-dacice (sec. I. î.e.n.), de cînd datează, credem, şi amenajarea peşterii.

Este de la sine înţeles că amenajarea peşterii nu putea fi făcută decît de o comunitate puternică, ce dispunea de posibilităţi economice, mînă de lucru şi specialişti în alcătuirea planurilor. Faptul că pe tavanul unor galerii se află o pojghiţă de oxizi de fero-mangan sugerează că aici

(Continuare în p. 61)

cititorii scriu istorie

GURA DOBROGEI între legendă şi istorie

TITUS CERGĂU

Nu puţine sînt exemplele cînd evenimente istorice cu adînci rezonanţe în memoria poporului au trecut în legendă, transmiţîndu-se, din generaţie în generaţie, pînă în zilele noastre. Este şi cazul legendelor despre peştera Gura Dobrogei, povestiri cu o circulaţie restrînsă la satele din preajmă (Tîrguşor, Gura Dobrogei), dar reînviind evenimente memorabile din viaţa antică a Dobrogei. O astfel de legendă am cules-o şi publicat-o în Analele Dobrogei, *în urmă cu peste patru decenii, în 1937. În relatare se spune că, pe vremuri, în timpul stăpînirii otomane, lîngă intrarea în peşteră se afla un sat mare şi bogat, locuitorii săi — găgăuzi[1] sau, după alte variante, cerchezi — îi atacau pe perceptorii otomani, ascunzînd apoi banii în peşteră. O serie de descoperiri monetare în albia pîrîului ce izvora lîngă peşteră dau veridicitate acestei relatări, în vreme ce existenţa aşezării este probată de ruinele de aici (temelii de case aliniate de-a lungul unor străzi pavate cu lespezi late) — ale căror fotografii au fost publicate de profesorul C. Brătescu în 1928 în* Dobrogea, *volum festiv editat cu ocazia aniversării semicentenarului reunirii Dobrogei cu România.*

Referindu-ne la denumirea localităţii Gura Dobrogei ne atrag atenţia relatările medievale privind existenţa unui oraş Ester[2] (Ister), locuit de populaţie creştină, oraş a cărui existenţă a încetat la începutul veacului trecut. Ţinînd seama şi de situarea ruinelor, pe valea rîului Visterna, ipoteza că aici s-ar fi aflat Esterul capătă un plus de consistenţă. Cît priveşte vechimea acestuia, sondajele arheologice întreprinse de C.S. Nicolăescu-Plopşor la Peştera Gura Dobrogei au dus la concluzia că ea servise ca loc de refugiu încă din epoca neolitică, pînă în timpul romanilor[3]: „Remarcabile — arăta arheologul amintit — sînt cele trei nivele de vetre dacice, în care, alături de ceramica locală apare ceramica elenistică (de import)". Ce spune însă tradiţia despre această peşteră? „Dafin-bey — se afirmă într-o legendă povestită la începutul secolului de un localnic din Tîrguşor — era un viteaz ce-şi avea moşia în jurul cetăţii lui, de lîngă peştera Gura Dobrogei. El s-a certat cu fratele său vitreg, care îşi avea moşia alături. Din ceartă s-au luat la bătaie. Fratele duşman văzînd că nu-l poate înfrînge, a cerut ajutor unui paşă ghiaur. Văzînd ei că nu-l pot scoate din cetate pe Dafin-bey, s-au folosit de o iscoadă, care l-a vîndut pe viteaz. Atunci Dafin-bey, ca să nu cadă viu în gura lupului, s-a ucis cu iataganul său de aur. Cei care au mai rămas şi-au îngropat ce nu putuseră lua şi au fugit în peştera Gura Dobrogei, în care au fost ziditi de duşmani. Peştera avea însă şi alte ieşiri tainice, prin care au ieşit cei ascunşi tocmai la malul mării, la Constanţa".

Confruntînd legenda cu diferite izvoare antice, constatăm asemănarea cu relatarea lui Cassius Dio privind eroica rezistenţă opusă, în anii 29-28 î.e.n., de regele geto-dac Dapyx, oştilor romane conduse de guvernatorul Macedoniei, Marcus Licinius Crassus, cînd dacii s-au retras în peştera Keiris, ale cărei intrări au fost zidite de romani; numai în acest fel atacatorii au reuşit să înfrîngă rezistenţa localnicilor.

Desigur, este posibil ca rezistenţa opusă de Dapyx să se fi produs în altă parte a Dobrogei, legenda preluînd doar evenimentele, pe care le-a localizat la Gura Dobrogei. Nu este exclus însă ca — aşa cum Vasile Pârvan a susţinut — memorabila înfruntare să fi avut ca loc de desfăşurare acest cadru.

---

[1] Locuitori de origine turcă, dar trecuţi la creştinism.

[2] *Magazin istoric*, nr. 10/1972.

[3] Vestigii antice — un altar al zeului Mithra — au fost descoperite într-o peşteră apropiată, numită „La Adam".

Momente de istorie românească în literatura europeană din sec. XV – XVI

„PACE ȘI LINIȘTE PENTRU ȚARĂ"

Dr. CONSTANTIN ȘERBAN,
Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

Lupta eroică a strămoșilor noștri pentru apărarea independenței[1] a fost consemnată în vechi cronici și letopisețe, în documente interne emise de cancelariile domnești, în numeroase alte acte și lucrări. Poeții populari au cîntat faptele de vitejie ale înaintașilor, transmițînd peste veacuri amintirea glorioaselor lor izbînzi ca pe o dovadă a voinței de neînfrînt și a dreptului legitim al românilor de a trăi liberi pe pămîntul moștenit din tată în fiu.

Încă de timpuriu, faptele românilor s-au impus atenției opiniei publice europene. Oameni de cultură, diplomați, călători au făcut referiri la evenimentele istoriei românești, subliniind adesea dîrzenia cu care poporul nostru s-a ridicat la luptă pentru apărarea gliei strămoșești. Europenii au fost informați, la vremea respectivă, că în spațiul carpato-danubiano-pontic trăia un popor harnic și talentat, dîrz și viteaz, care, dincolo de blîndețea și ospitalitatea lui binecunoscute, a dovedit vitalitate deosebită și nesecate energii în lupta împotriva cotropitorilor străini, pentru apărarea independenței și ființei sale de neam.

Nu ne propunem, în aceste pagini, o prezentare exhaustivă a numeroaselor referiri la români întîlnite în scrierile medievale, ci doar a principalelor mențiuni din operele literare. Cercetarea istorică din patria noastră s-a îmbogățit, în special în ultimele decenii, cu importante lucrări consacrate acestei teme, fiind publicate principalele izvoare, cronici, relatări de călătorie, știri diverse, care atestă prezența românilor și a istoriei lor în conștiința lumii încă din cele mai vechi timpuri.

Cronicari și călători

Firește, printre cele mai prețioase surse de informare se află operele unor cronicari și călători străini. Dintre aceste izvoare narative externe, destul de numeroase și care s-au aflat și pînă acum în atenția specialiștilor, o primă categorie o constituie *cronicile bizantine*, cum sînt cele aparținînd lui Ducas — *Istoria turco-bizantină* (1341-1462), L. Chalcocondil — *Expuneri istorice*, Critobul din Imbros — *Din domnia lui Mahomed II, anii 1451-1467*, G. Sphrantzes — *Memorii*, lucrări ce cuprind știri privind lupta antiotomană a poporului român în sec. XIV-XV, pe timpul lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș.

Informații prețioase întîlnim în *cronicile otomane*, semnalate încă de pe vremea lui D. Cantemir și a căror valoare a fost subliniată, între cele două războaie mondiale, de N. Iorga. Numai pentru sec. XV-XVI au fost identificate pînă acum cel puțin 20 cronici otomane. Deosebit de importante sînt și *cronicile polone*, printre care cea a lui J. Dlugosz, și cea a lui Matei Miechowski, care consemnează luptele din epoca lui Ștefan cel Mare pînă la sfîrșitul secolului XVI.

Un loc de seamă între izvoarele narative externe îl ocupă *cronicile maghiare*. Astfel, *Cronica notarului anonim* relatează, printre altele, despre luptele de apărare ale voievozilor din Transilvania în prima jumătate a sec. X împotriva penetrației regalității maghiare. Alte cronici maghiare, printre care cele datorate lui Marcus din Kalt, J. de Küküllö, J. Thuróczi, A. Bonfini, A. Verancsics conțin știri referitoare la istoria românilor în sec. XIV-XVII.

Știri interesante despre luptele lui Vlad Țepeș contra expansiunii otomane mai întîlnim în *Cronica austriacă*, scrisă de călugărul benedictin Jakob Unrest, după cum date despre bătălia de la Nicopole pot fi găsite în *Cronica de la Saint Denis* (Franța), iar despre luptele lui Ștefan cel Mare de la Vaslui și Războieni în *Istoria otomană* a italianului Danado da Lezze; despre campania otomană din 1538 și Moldova pe timpul lui Petru Rareș scrie un alt istoric italian, Paolo Giovio. Acestor izvoare li se adaugă relatările călătorilor străini care, la vremea respectivă, trecînd prin Țările române aveau să afle multe amănunte privind lupta poporului nostru

[1] *Magazin istoric*, nr. 1, 2/1977.

pentru apărarea independenței: germanul Johann Schiltberger scrie despre bătălia de la Nicopole, burgundul Walerand de Wavrin despre campaniile antiotomane din 1474-1475, italianul Giovanni Maria Angiolello despre luptele din 1475-1476, raguzanul Mihail Bocignoli și sîrbul Constantin Mihailovici de Ostrovița despre cele din 1462.

Ion vodă cu ai săi

Spre sfîrșitul sec. XVI și începutul celui următor, literatura istorică europeană se îmbogățește cu noi lucrări cuprinzînd pagini de mare valoare consacrate istoriei românilor. Informații prețioase referitoare la Ion vodă cel Viteaz[1] întîlnim în lucrarea polonezului Bartolomeu Paprocki, intitulată *Adevărata descriere a războiului purtat de voievodul Ion împotriva turcilor*, apărută în 1575 la Cracovia și care, un an mai tîrziu, a fost tipărită și în limba germană.

Un alt istoric polon, Leonhard Gorecki, a prelucrat în limba latină cartea lui Paprocki, publicînd-o, în 1578, la Frankfurt sub titlul *Descrierea războiului purtat de Ioan, domnul Moldovei, cu Selim, sultanul turcilor*, tradusă și aceasta în limba germană. Lucrarea conține un interesant portret al lui Ion vodă cel Viteaz: „Ion... era român de viță..., bărbat înalt de stat, frumos la față, cu ochii mici și amenințători, vîrtos la trup și plin de puteri". Este subliniată vitejia domnului român, a sfetnicilor și oștenilor săi. Cu prilejul ținerii sfatului țării care trebuia să hotărască declararea războiului contra turcilor, cei de față jură „că-și vor ridica armele... ca să cîștige o pace onestă și liniște pentru țară". Prezentînd bătălia de la Jiliște, din 1574, autorul consemnează: „Inamicul [otomanii] deșteptat fără de veste prin strigătele cele necunoscute și înfricoșătoare ale atacatorilor — astfel se înspăimîntă încît nici putea să fugă, nici să apuce armele, nici știa ce e de făcut, toți își pierduseră mințile de frica și groaza ce băgă întrînșii zgomotul și strigătele cazacilor [aliați ai românilor] ce intraseră în corturi și-i tăia. Într-aceea — continuă el — iată sosește și Ion, cu ai săi, și măcelărea înfricoșat pe inamicii amețiți ori turburați. Nu era chip de scăpare... și nu putea să fugă, nici le rămînea o alta, decît desperați și dezarmați cum era a se da spre junghiere în mîinile învingătorului; răsuna cortul de plînsete și gemete".

Impresionante sînt paginile în care este evocată ultima rezistență a ostașilor lui Ion vodă cel Viteaz în bătălia de la Iezerul Cahulului și Roșcani. „Într-aceia, cazacii după datina lor lovind pre turci din coaste, îi tulburară foarte. De altă parte, veniră românii, care întrec pe turci fără asemănare în trup și în inimă, în arme și în vigoare, și făcîndu-și drum prin turci îi tăia cu mare putere. Atunci se iscă un zgomot înfricoșat de gemete și strigăte de bucurie, răsunetul armelor se înalță la ceruri, săgețile zburară de toate părțile, turcii răzbiți nu mai putură sta în fața românilor, ci deteră dosul". Și arată apoi că „românii se apărau cu bărbăție și fără să sufere vreo pierdere însemnată".

Încleștarea luptei este zugrăvită cu mare talent: „Se iscă o luptă foarte sîngeroasă, pica de pe cai turcii și românii deopotrivă. Se întunecase soarele de pulberea și fumul tunurilor, nici se auzea, nici se mai vedea unii pe alții, nici tunarii nu mai știa în cine își îndreaptă tunurile". Acest fragment amintește un altul referitor la aceeași bătălie, din *Cronica polonă* a lui Bielski: „Lupta a devenit foarte grea. Sburau ca snopii de pe cai și moldoveni și turci, tăiau așa de tare din amîndouă părțile, încît le oboseau mîinile, ba adesea rămîneau fără săbii în mîini. Fumul era atît de mare încît la sfîrșit nu se vedea om cu om și nu se auzeau unii pe alții de zgomotul împușcăturilor dese, nici tunarii nu vedeau unde trag".

Emoționantă este clipa supremă, cînd Ion vodă Viteazul cu ai săi hotărăsc să piară pînă la unul în luptă: „Văd, vitejii mei, — notează L. Gorecki spusele domnului Moldovei — am ajuns pare-se să ne dăm viața, dar unde vor cădea capetele voastre, acolo va fi și al meu; la cer lasă să se ducă numai sufletele", la fel cum spuneau vechii daci. La aceste vorbe, ostașii săi răspund: „mai puțin decît orice ne e groază de moarte și cu bucurie vom muri cu toții, dar să mai omorîm încă în voe cît mai mulți dușmani".

La sfîrșitul sec. XVI, istoricul englez Richard Knolles, profesor la Oxford, scria o *Istorie generală a turcilor*, în care sînt cuprinse pagini valoroase privind glorioasa epopee a poporului român sub conducerea lui Mihai Viteazul[2]. Este relatată răscoala antiotomană din 13 noiembrie 1593, cînd au fost nimiciți cei aproape 2 000 ieniceri din București, acțiune continuată prin atacarea garnizoanelor din cetatea Giurgiu și din celelalte cetăți otomane de pe malul Dunării. În aceeași lucrare, este consemnată victoria obținută de români la Călugăreni, în 1595. Autorul descrie, printre altele, capturarea marelui steag verde al profetului, căderea de pe cal a lui Sinan pașa, uciderea mai multor căpetenii militare otomane. În fine, sînt menționate luptele din toamna anului 1595, care au dus la izgonirea otomanilor din Țara Românească.

Mihai dezrobește surorile și frații

Alături de scrierile istorice, literatura beletristică europeană din sec. XV-XVI conține numeroase pagini consacrate luptei românilor pentru independență. Epopeea poporului român, care și-a mobilizat toate energiile pentru a-și păstra ființa statală, pentru a trăi liber și independent, în rîndul celorlalte popoare de pe continent, și-a aflat rapsozii mai întîi printre poeții populari anonimi, în special din Sudul Dunării. Bulgarii, sîrbii, grecii, ca și românii, luptau împotriva unui dușman comun: Imperiul otoman. Nu puține au fost momentele cînd românii s-au aliat cu popoarele din Sudul Dunării, cum a

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1974; 5,7,8/1975.

fost în timpul lui Iancu de Hunedoara[1] sau al lui Mihai Viteazul. Multe din bătăliile antiotomane ale poporului român s-au continuat în Sudul Dunării, încheiate nu numai cu eliberarea vremelnică a bulgarilor, sîrbilor şi grecilor de sub stăpînirea otomană, dar şi cu refugiul acestora pe teritoriul Ţărilor române, unde mulţi şi-au aflat o patrie adoptivă.

Poeţi anonimi, fii ai acestor popoare, au evocat vitejia şi faptele de arme ale românilor, cîntîndu-le în balade pe care rapsozi itineranţi le purtau apoi pe drumurile Balcanilor, menţinînd vie, şi pe această cale, flacăra luptei de dezrobire. Dacă pentru epoca lui Iancu de Hunedoara şi Vlad Ţepeş aceste creaţii nu s-au păstrat, cele referitoare la Mihai Viteazul au dăinuit pînă tîrziu în secolul XIX. Într-o baladă bulgară, Mihai Viteazul este numit „Voievode Karavlanşca" sau „Voivode Karavlasca i Karabogdan", în alta el poartă numele de „Mihail Vitiazno". Baladele bulgare îl preamăresc pe Mihai pentru că se afla în fruntea luptei antiotomane, de dezrobire a creştinilor din Sudul Dunării: „S-a răsculat Ţara Vlăşească, Ţara Vlăşească şi Bogdănească, ni le-a răsculat Mihai Voievodul". În aceeaşi baladă se spune că „răscoala a durat 9 ani", iar în alt loc se relevă că aceste acţiuni „le conducea Mihai Viteazul ca să-şi dezrobească surorile şi fraţii".

În 1875 mai circula încă, la Rusciuk, un cîntec grecesc în care se relata că Mihai „ni s-a pornit să se ducă să se bată cu turcii". După ce bătălia s-a dat, o santinelă îi spune: „Încetează bătălia Mihai, pustia de zăngăneală, să numărăm oştirea noastră, să numărăm armia. Numără turcii de 3 ori, le lipsesc 3 000 [oameni]; numără şi puii de români, le lipsesc 3 oameni, păcat de asemenea copii, de asemenea voinici".

Despre lupta poporului român pentru independenţă vorbesc şi unele poeme eroice, cu nimic mai prejos decît celebrele cîntece medievale ale lui Roland, Nibelungilor sau Cidului.

Astfel, Vlad Ţepeş, sub numele de Dracula, apare în literatura medievală europeană încă din sec. XV. Despre el aminteşte poetul german Hermann von Sachsenheim, în poemul *Maura*, unde întîlnim „Valahia lui Dracula". Figura domnitorului român este evocată şi de un alt poet german, Fischert, precum şi de scriitorul maghiar din sec. XV, Ivan Panonius.

În acelaşi secol, Mihail Beheim — originar din părţile Würtenburgului — scrie în limba germană un amplu poem al cărui personaj central este Vlad Ţepeş. Cele 1 070 versuri ale lucrării evocă în special luptele purtate de domnitorul român împotriva otomanilor în 1461-1462, strălucitele sale victorii împotriva lui Mahomed II.

În 1574, poetul maghiar Matio Nagybankai a tipărit la Debreţin un poem în care elogiază vitejia lui Iancu de Hunedoara, care, în 1442, a nimicit o oaste otomană de 20 000 oameni. În partea a doua a lucrării, este prezentată contribuţia lui Iancu la apărarea cetăţii Belgrad în 1456.

„...Niciodată n-a pus preţ pe viaţa sa..."

Tot la sfîrşitul sec. XVI, un alt poem, scris de un secui pribeag în Moravia, la cetatea Nikolsburg, evocă bătălia de la Cîmpul Pînii (1479), în care românii au luptat alături de unguri, saşi şi secui împotriva turcilor. Atunci duşmanul a pierdut, se spune în poem, 30 000 oameni, iar cre-

În p. 13: *Iancu de Hunedoara, detaliu după o gravură de epocă*

Foaia de titlu a cronicii lui Johann Schiltberger, ilustrată cu o scenă din lupta de la Nicopole şi prima pagină a cărţii lui Leonhard Gorecki despre Ioan vodă cel Viteaz

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1975.

ştinii numai 8000, dintre care 2 000 secui şi români.

Luptele românilor pentru independenţă, la sfîrşitul sec. XVI, au fost menţionate şi în literatura greacă. Se cunoaşte astfel poemul vistiernicului Stavrinos, scris la Bistriţa, în Transilvania, şi intitulat *Vitejiile preaevlaviosului şi preaviteazului Mihail Voievod*. Lucrarea, în 1312 versuri, a fost tipărită la Veneţia în 1624, retipărită în 1638 şi 1672, circulînd în toată Europa. Poemul lui Stavrinos evocă principalele momente ale luptei lui Mihai Viteazul pentru menţinerea şi consolidarea independenţei Ţării Româneşti. Sînt descrise confruntările sale cu otomanii, bătălia de la Călugăreni, unde Sinan paşa „s-a înămolit şi şi-a pierdut şi turbanul", precum şi victoria lui Mihai la Giurgiu: „acolo să fi văzut cum dumicară pe turci! — spune poetul — şi ce era să facă oile în mijlocul lupilor?... Mihai cu sabia în mînă se repezea ca fulgerul prin ei în dreapta şi în stînga, îi lovea cu spata şi baltagul, de-i trimitea în iaduri, acolo să fi auzit ţipete şi vaiete şi cum cădeau în Dunăre strigînd Allah, Allah! Se înecau păgînii şi nici unul nu scăpa!".

Poemul lui Stavrinos se încheie cu moartea viteazului domnitor român, evocată în impresionante rînduri: „Pietrelor despicaţi-vă/ Arbori desrădăcinaţi-vă/ Şi voi munţi plîngeţi/ Şi, cîmpiilor, acoperiţi-vă de întristare/ Căci am pierdut pe viteazul de care tremurau leii şi balaurii/, pe acela ce niciodată n-a pus preţ pe viaţa sa/ şi în nici o bătălie n-a cruţat capul său...".

Vitejiile lui Mihai au fost evocate şi într-un alt poem, tot în limba greacă, de către Gh. Palamed, aflat în Podolia, la curtea cneazului Constantin de Ostrog. El a scris, în 1607, *Istoria ce cuprinde toate faptele, vitejiile şi luptele strălucitului Mihail Voevod*, în 1378 versuri.

De asemenea, un poem maghiar, de un autor anonim, tipărit la Cluj în 1596, menţionează că, la Călugăreni, viteazul domnitor le-ar fi spus ostaşilor săi „că mai bine să cadă cu toţii cu arma în mînă contra turcilor, decît să le zornăie lanţurile în robie în ţările de peste mare". Luptelor din 1595 duse de Mihai Viteazul împotriva otomanilor le este consacrat şi un alt poem în limba maghiară, tipărit în 1635 la Cluj, scris de Stefan Szollősi. Vorbind de bătălia de la Giurgiu, autorul subliniază cooperarea oştilor domnului muntean cu acelea ale Moldovei şi ale Transilvaniei.

„Cel dintîi"

Personalitatea lui Mihai Viteazul, strălucitele fapte de arme ale oştenilor săi au fost glorificate şi în unele scrieri dramatice europene din sec. XVI. Astfel, scriitorul italian Giulio Cesare Croce (1550-1609), în tragedia *Sotteranea confusione o vero tragedia sopra la morte di Sinan Basso, famoso capitanio di Turchi*, face dese referiri la vitejia şi bărbăţia cu care oastea domnitorului muntean s-a opus atacurilor otomane. Despre lupta de la Călugăreni, Sinan paşa, devenit personaj literar, povesteşte: „Trei asalturi ale oştilor mele au fost respinse, lagărul nostru a fost risipit, iar întreaga mea armată zdrobită; văzîndu-mi astfel oastea nimicită, am fost silit să fug de pe cîmpul de luptă în mare grabă". Despre bătălia de la Giurgiu din toamna lui 1595, Sinan paşa spune: „În ultima luptă am fost rănit şi am stat în stare jalnică pînă seara, neputîndu-mă opune duşmanilor mei [muntenii aliaţi cu trupele din Transilvania ale lui Sigismund Báthory — *C.Ş.*]. N-am rezistat nici la trecerea Dunării, unde era făcut un pod, dar podul n-a folosit la nimic, de vreme ce a fost ocupat de duşman, precum şi o parte din malul opus. Astfel, armata mea, în cea mai mare a ei parte a fost silită să-şi afle odihna în adîncurile fluviului".

Faptele de vitejie ale lui Mihai Viteazul şi ale oştilor muntene l-au inspirat şi pe marele dramaturg spaniol Lope de Vega (1562-1635), reprezentant de seamă al Renaşterii iberice, creatorul teatrului naţional spaniol, care pe timpul luptei de la Călugăreni avea 33 ani. Petrecîndu-şi el însuşi tinereţea în focul bătăliilor (participase, ca voluntar, în 1588, la expediţia Invincibilei Armade împotriva Angliei), Lope de Vega a fost interesat de luptele desfăşurate la Dunărea de Jos de către Liga Creştină, al cărei general de cea mai mare valoare era Mihai Viteazul. Figura sa o evocă în lucrarea dramatică intitulată *Uimitorul principe transilvan* sau *Uimitorul căpitan*, publicată la începutul sec. XVII.

Printre personaje întîlnim pe Sigismund Báthory şi Sinan paşa, pe diferiţii demnitari din preajma marelui vizir şi ai principelui Transilvaniei. Mihai Viteazul apare sub numele de *El Vaivode de Valaquia* şi reţine în mod deosebit atenţia autorului. Se pare că pentru a-şi cunoaşte mai bine eroul, Lope de Vega a folosit unele dintre istorisirile şi relatările tipărite care circulău prin toată Europa cu privire la domnul muntean. Poate că a cunoscut şi cîteva dintre portretele lui Mihai Viteazul, realizate încă în timpul vieţii domnului român de gravorii şi pictorii străini. Cert este că autorul reuşeşte să contureze un izbutit portret literar al lui Mihai Viteazul: „Viforos, lat în spate, cu înfăţişare şi statură de uriaş, ochi mari, fruntea înaltă, păr cîrlionţat, nas lung, ascuţit, sever, cu o barbă măruntă, oacheş la faţă, bun de picior şi straşnic călăreţ, iar în atacurile ce dă [este] cel dintîi ce se repede şi mai adînc în vălmăşag pătrunde. Nu se rade, nici nu se sulemeneşte, nu cunoaşte ce-i olanda [pînza cu acest nume] nici parfumuri, iasomie, ori viorea, nu caută patul moale, nici nu mănîncă numai fazani , se încalţă în piele de toval, se încheie cu nasturi de oţel, se culcă pe vîrf de dîmb, doarme înarmat, pe rogojină, şi se îmbracă în zale de fier".

Alături de celelalte mărturii prezentate în aceste pagini, scrierea dramaturgului spaniol se înscrie în multitudinea de ecouri pe care lupta românilor pentru independenţă le-a avut, de-a lungul secolelor, în conştiinţa lumii.

Cu gîndul la fraţii de peste Carpaţi

Lector univ. VIORICA LASCU

În 1927, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului cuceririi independenţei absolute de stat a României, Alexandru Borza[1], profesor la Universitatea din Cluj, a fost invitat să ţină o conferinţă la Oltenița despre participarea românilor transilvăneni la războiul din 1877-1878. În arhiva sa s-a păstrat, pe lîngă o schiţă a conferinţei, materialul documentar pe care l-a strîns în acest scop: amintirile, vechi de cinci decenii, pe care „bătrînii familiei" — părinţii şi socrul profesorului Borza — le-au scris, la rugămintea acestuia.

Împreună cu celelalte documente de epocă, aceste mărturii contribuie la cunoaşterea ecoului deosebit pe care războiul din 1877-1878 l-a avut în Transilvania. Iată cîteva dintre evocările evenimentelor de acum 102 ani, aşa cum au fost relatate de cîţiva transilvăneni.

IGNAT BORZA (1855-1934), la izbucnirea războiului, era încorporat în armata austro-ungară. Vorbind de starea de spirit a românilor transilvăneni în anii 1877-1878, el nota: „În întreg Ardealul, cînd sosea vreo veste că au învins românii, era cu mare bucurie primită. Cînd a căzut Plevna, cu iuţeala fulgerului [ştirea] a străbătut în toată suflarea românească. *Toţi se bucurau crezînd că are să urmeze şi a noastră libertate*".

Aceleaşi evenimente sînt rememorate, între alţii, şi de *IOAN FECHETE NEGRUŢIU* (1854-1940), care aparţinea unei cunoscute familii de luptători pentru drepturile politice ale românilor. Unchiul său, canonicul blăjean Ioan Fechete Negruţiu, a fost în timpul revoluţiei din 1848 protopopul Clujului. Născut în Sucutard, lîngă Gherla, din părinţi ţărani, Ioan Negruţiu şi-a făcut studiile secundare la Blaj. Ca şi fratele său Nicolae, a fost preşedinte al Societăţii de lectură a elevilor blăjeni, ajungînd, ulterior, directorul Şcolii Normale din Blaj. În 1918 a fost vicepreşedintele Consiliului Naţional Român din acest oraş. În 1877, Ioan era student în anul III al Academiei Teologice, iar Nicolae profesor la Preparandie [liceul pedagogic] din Gherla. Ioan F. Negruţiu relatează: „În anul 1877, în cursul războiului, aveam director [rector] al Academiei Teologice pe... Demetriu Coroianu. Acesta, ca un adevărat părinte, ne îndruma la viaţă naţională românească. ...Ne trimetea *Gazeta Transilvaniei* şi alte ziare, ca să fim la curent cu mersul Războiului pentru Independenţă. Aveam şi harta Războiului pentru Independenţă. Eram fericiţi şi ne rugam lui Dumnezeu să se îndure de noi românii, să ajute armatei române ca să scape de sub jugul Semilunei...

Prin articole publicate în *Gazeta Transilvaniei* am dovedit dragostea către fraţii noştri de peste munţi şi dorinţa noastră de a-i vedea învingători asupra Semilunei... Autorităţile ungare au dat de vestea manifestaţiilor noastre româneşti şi... Banfy, prefectul judeţului Solnoc-Dobîca, cu reşedinţa la Dej, a trimis o delegaţie ca să ancheteze în seminarul nostru. Au venit pe neaşteptate, ne-au surprins, dar focul românesc în suflet s-a înviorat, a crescut şi mai mult. Întîi au încercat zadarnic să afle pe îndrăzneţul corespondent. Au început apoi să ne sechestreze arhiva, ca să afle pe corespondentul de la *Gazeta Transilvaniei* şi alte scrisori. Cu isteţimea focului nostru tineresc am mîntuit multe scrisori şi corespondenţa primită de la societăţile şi fraţii noştri din Vechiul Regat, înainte şi cu deosebire în cursul Războiului pentru Independenţa dulcei noastre mame România. Comisia a lucrat o jumătate de zi pînă cînd ne-a împachetat întreaga arhivă — adică ce le-am lăsat noi — şi nişte reviste şi cărţi din biblioteca Societăţii. Prin o delegaţie am rugat pe P.S. episcop de atunci, Mihail Pavel, ca să intervină la prefectul pentru noi... Mulţumită acestei înalte intervenţii, peste 2 luni am reprimit lucrurile sechestrate; dar ni s-au interzis aspru corespondenţa şi orice manifestaţie. Tot atîtea măsuri care, în loc să ne descurajeze, ne-au mărit dragostea de neam şi împlinirea datorinţelor noastre de români".

În altă parte, povestind aceeaşi întîmplare, I.F. Negruţiu spunea că de atunci înainte studenţii nu-şi mai expediau scrisorile din Gherla, ci din Cluj. Confruntînd aceste informaţii cu sursele contemporane rezultă că percheziţia a urmărit să obţină dovezi despre le-

[1] **Magazin istoric**, nr. 9/1978.

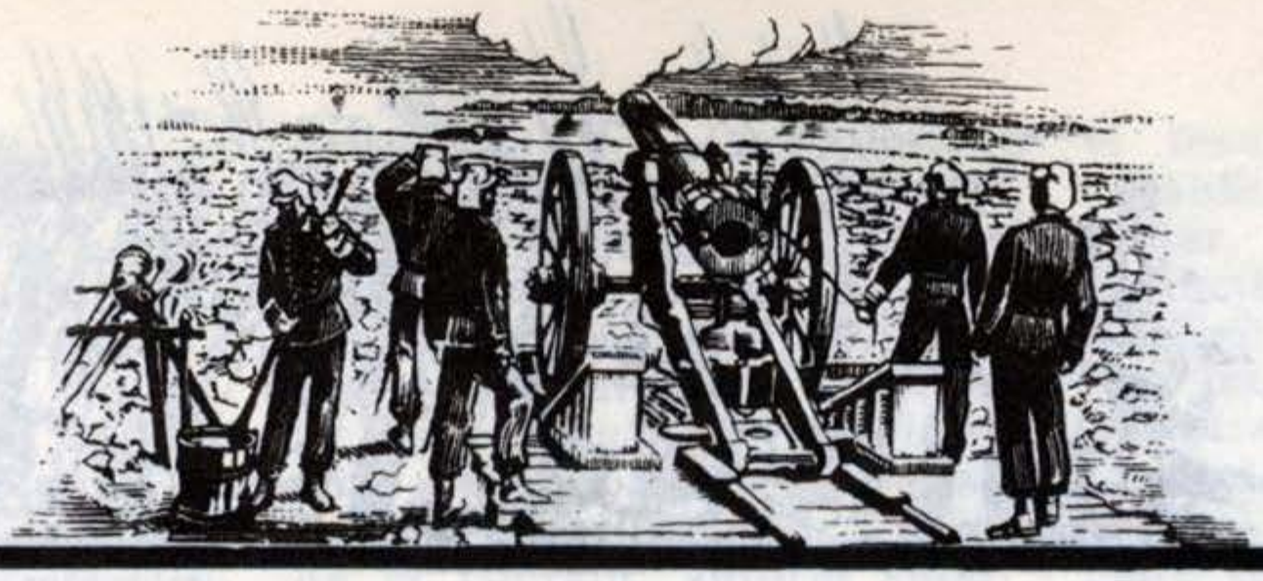

gături ale tinerilor transilvăneni cu Ciprian Porumbescu și prietenii săi din Societatea Arboroasa[1], în arhiva studenților cernăuțeni găsindu-se scrisori ale colegilor lor din Gherla, prin care aceștia îi îndemnau la luptă împotriva „diabolescului pangermanism".

„Mulți regretau că nu sîntem și noi în armata română — continuă I.F. Negruțiu — să ajutăm pe frații noștri întru scuturarea pe vecie a jugului otoman. Cu gîndul, cu sufletul, cu inima noastră tinerească eram în mijlocul lor în redute, în tranșee, în Plevna... În ziua de 28 noiembrie 1877, cetatea Plevna a fost cuprinsă de armata română... [care] a învins și astfel România și-a cîștigat independența de mult așteptată. Bucuria noastră, a tinerilor și bătrînilor din acele timpuri, era mare, atît de mare, încît peana omenească nu o poate descrie. Cîntam și ne înveseleam în credința noastră neclintită că visul nostru se va realiza. «Viitor de aur România are» și *din România acum independentă se va naște România Mare, care să ocrotească la sînul său ca o mamă bună pe toți fiii săi*".

Entuziasmul tinerilor studenți a luat și forme concrete, prin ofrandele lor pe listele de subscripție în favoarea răniților armatei române. „Conștiința națională era deșteaptă, scrie Negruțiu. *Tinerimea era conștientă de chemarea ei de mîine*".

În continuare, I.F. Negruțiu descrie felul în care a fost sărbătorită la Blaj cucerirea Plevnei: „Îndată ce a ajuns știrea că Plevna a căzut, românii au învins, vestea îmbucurătoare a înveselit pe toată lumea; toată suflarea românească, tineri și bătrîni, cîntam și ne înveseleam pe întrecute. Chiar și ungurii din localitate — poate influențați de manifestarea tinerimii școlare — au luminat ferestile locuinței lor. Profesorul Ștefan Pop, tatăl d-lui Ștefan Pop, directorul liceului Sîn Sava din București, cu elevii școalei normale, pe dealul Pîrva... a așezat două grămezi de paie, iar printre ele a lăsat să fugă din vîrful dealului o roată îmbrăcată în paie care, aprinsă, a fugit printre cele două clăi de paie și le-a dat foc, a luminat dealul întreg, închipuind cetatea Plevnei. În același timp, elevii cîntau cîntece naționale. Lumea înviorată privea cu drag acest minunat spectacol. Manifestațiile în oraș și pe sate se întreceau. «Orășana» Blajului — maiștrii, industriașii — improvizară cîntarea: «În cetatea Plevnei, baciule Filea/ a căzut Osman pașa, baciule Filea»".

NICOLAE F. NEGRUȚIU (1848-1890) a editat mai multe publicații periodice. Dintre ele amintim colecția *Cărțile săteanului* *român*, care apărea lunar și în paginile căreia se ducea o campanie entuziastă de popularizare a vitejiei românești. În unul dintre articolele sale, publicat în *Cartea 6*, din 1877, el înfiera campania de presă dezlănțuită în Austro-Ungaria împotriva României independente. Pentru acest articol a fost inculpat într-un proces de presă — al cincilea care i se intenta. Alături de el a fost chemat în instanță și tipograful sas F. Wolff. Procesul s-a judecat la Sibiu, în 11/23 octombrie 1877, cei doi fiind declarați, în unanimitate, nevinovați. În pledoaria sa, avocatul Arz de Straussenburg arăta că N.F. Negruțiu, „autorul articolului, e apartienatoriu [aparținător] unei națiuni democratice, cum este naționalitatea română".

Cel mai important periodic tipărit de Nicolae F. Negruțiu a fost *Amicul familiei*, al cărui prim număr a apărut în august 1878. Deși eroicele evenimente se încheiaseră la acea dată, ani în șir, în coloanele revistei, au fost publicate evocări ale Războiului pentru Independență. De asemenea, jocurile de cuvinte din rubrica distractivă erau alcătuite în așa fel încît dezlegările lor se refereau la fapte și personalități din „România liberă". Printre premii au fost acordate și „2 icoane foarte elegante" care reprezentau pe domnitorul României în fruntea armatei și intrarea triumfală a trupelor române în București.

În 1885, ASTRA și-a ținut adunarea generală la Gherla. În sala mare unde a avut loc banchetul, „în fruntea meselor era așezat un orologiu mare cu muzică (cînta trei piese românești) și tabloul orologiului reprezenta luarea Griviței". Acest orologiu îi aparținea lui Nicolae F. Negruțiu.

Un transilvănean, participant direct la luptele din Sudul Dunării, a fost *DUMITRU CRISTIAN* (1853-1933), fratele mai mare al soției lui Ioan F. Negruțiu. Pînă la vîrsta de 15 ani el a frecventat Gimnaziul din Blaj. În 1868 a trecut în România prin „vama cucului". A urmat cursurile Școlii militare din București, devenind ofițer de roșiori. A luat parte la luptele de pe Frontul din Sudul Dunării, care au consfințit independența absolută de stat a României. Pentru vitejia sa, a fost decorat de șapte ori. A rămas ofițer în armata română, avansînd pînă la gradul de maior. La fel ca alți transilvăneni, veniți să lupte în armata română, a făcut-o cu credința că independența României, odată consfințită, era menită să grăbească împlinirea visului secular al românilor: unirea tuturor fraților într-o singură țară.

Din România independentă s-a născut, la 1 decembrie 1918, România unită.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1977.

Prima jertfă

Colonel dr. DUMITRU TUȚU

În numerele 5,11/1976 și 6/1977, revista *Magazin istoric* a publicat opiniile cîtorva cititori referitoare la stabilirea identității primului ostaș român căzut în războiul pentru cucerirea independenței din 1877-1878. S-a amintit atunci de sergentul Nicolae Popescu și de sergentul major Florea Blejan.

În registrul istoric al Regimentului 1 artilerie, se menționează că prima jertfă a armatei române „în campania 77/78" a fost sergentul Nicolae Popescu, căzut la 14/26 iunie 1877. Mulți istorici au preluat această mențiune, care a căpătat astfel o largă circulație.

Mergînd pe urmele istoriei și cercetînd unele lucruri mai puțin cunoscute, am aflat și alte date. Astfel, *Istoricul războiului din 1877-1878. Participarea României la acest război*, partea I, București, 1877, la pagina 120, menționează: „La 4/16 mai [1877], un cuirasat turcesc deschide focul asupra Islazului și bateriei române... Comandantul bateriei române răspunde imediat bastimentului inamic... bombardarea ținu 3 ore... Un singur obuz căzu în parcul bateriei însă fără a face vreun rău. Asemenea, un alt obuz străpunse pichetul nr. 10, în care omorî pe sergentul-major al companiei de dorobanți".

După cum rezultă din unele monografii ale fostului județ Romanați sau ale comunei Islaz — una dintre acestea menționată și în lucrarea *Participarea armatei române la războiul pentru independență*, București, 1977 — numele sergentului major căzut la 4/16 mai 1877 a fost Florea Blejan.

În monografia satului Islaz-Romanați, apărută în 1942 și nemenționată în nici unul dintre studiile consacrate războiului din 1877-1878, se arată că unul dintre fiii acestei comune a fost „primul mort din războiul neatîrnării de la 1877... eroul sergent major Florea Blejan... din compania de pază a frontierei cu sediul la Islaz". Din aceeași lucrare aflăm că el a fost omorît de un obuz tras de pe un monitor otoman. Fiind prima jertfă românească, în războiul de la 1877, Doamna „a trimis o coroană de metal, pe care stă scris în mijloc «Elisabeta Doamna, eroului sergent major Florea Blejan»".

Această coroană se poate vedea și azi în biserica „Sfinții Trei Erarhi" din Islaz. A fost adusă de un detașament compus din 20 soldați, 2 caporali, 2 gornișți și 2 toboșari din Regimentul 1 linie de sub comanda locotenentului Lerescu (vezi și Arhivele statului, fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dosar nr. 856/1944, p. 64).

Deci, din cele două consemnări, rezultă că prima jertfă românească în războiul din 1877-1878 a fost sergentul major Florea Blejan, căzut la datorie cu puține zile înainte de proclamarea independenței, la 9 mai 1877.

Autori străini despre Războiul de Independență al românilor

O piatră de hotar

JOHN E. JESSUP Jr.

Revista americană trimestrială de istorie militară Military Affairs **(Probleme militare), primită de Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale, publică în numărul 3/1978 articolul** Romania Celebrates The Centennial of Its Independence **(România celebrează centenarul independenței sale), semnat de John E. Jessup Jr., președintele Comisiei de istorie militară din S.U.A. Autorul articolului a participat la sesiunea internațională consacrată centenarului independenței de stat a României, care s-a desfășurat în mai 1977 la București.**

Licențiat al Universității din Maryland, John E. Jessup Jr. și-a susținut examenul de doctorat în științe sociale la Universitatea Georgetown din Washington. A fost șef al Secției de istorie din cadrul Centrului de isto-

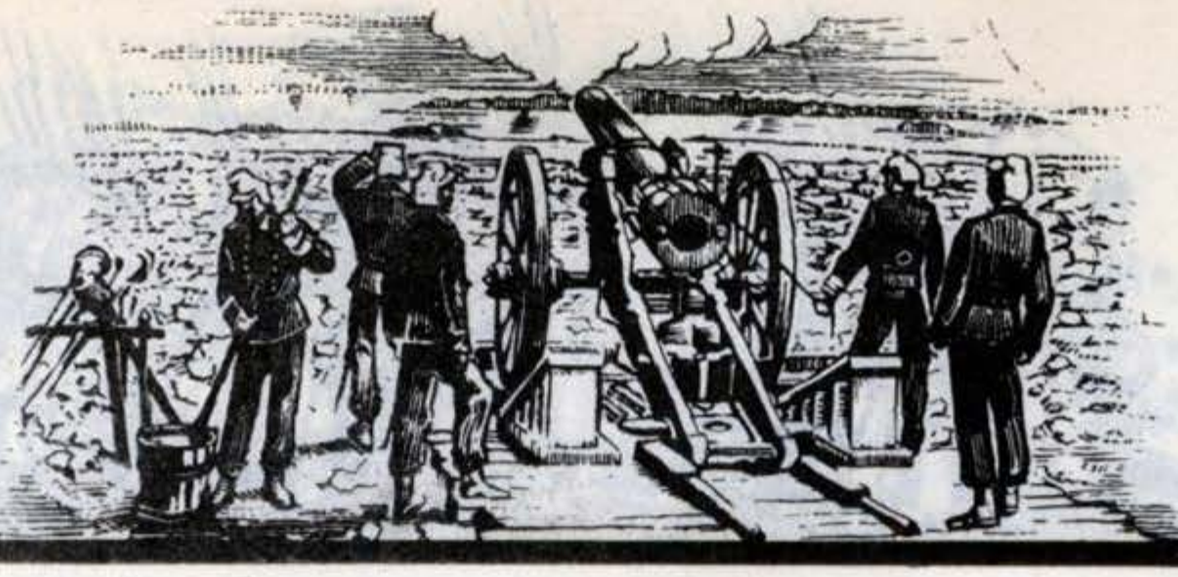

rie militară al armatei de uscat a S.U.A.; actualmente, pe lîngă funcţia de preşedinte al Comisiei de istorie militară din S.U.A., este cadru didactic la Universitatea „George Mason“ şi consultant în probleme privind apărarea.

Reproducem cîteva fragmente din articolul apărut în revista americană. Titlul aparţine redacţiei noastre.

Acum 100 ani, cînd Statele Unite sărbătoreau centenarul independenţei lor, poporul român era pregătit să-şi cîştige neatîrnarea pe aceeaşi cale — lupta armată. În ceea ce o priveşte, România şi-a început istoria încă din antichitate, formînd aşa-numitul „colţ dacic“ al Europei de Sud-Est... Ulterior, pămînturile româneşti s-au aflat sub suzeranitatea puterilor străine, în special a Imperiului otoman, care s-a impus prin superioritatea forţei sale militare.

Pe la mijlocul sec. XIX, în România, mişcarea pentru independenţă, care exista de veacuri, beneficia de o bază socială largă... În acea perioadă, România se afla, geografic, între Austro-Ungaria la Nord-Vest, Rusia ţaristă la Nord şi Nord-Est şi Imperiul otoman la Sud. Situată la răspîntie, ţara a fost teatru de luptă în majoritatea războaielor purtate în sec. XVIII şi XIX în această parte a Europei.

La 4 aprilie 1877, românii au încheiat un acord secret cu Rusia, dîndu-i acesteia permisiunea de a-şi trece trupele prin România, în schimbul garantării integrităţii teritoriale româneşti de către Alexandru II. Peste şase zile, Bucureştiul a rupt relaţiile diplomatice cu Imperiul otoman, iar la 9 Mai România s-a declarat independentă.

Printre medicii români de la Turnu-Măgurele (1877), recunoaştem pe doctorii Fotino (1); Otremba (3); Russ (4); Al. Davila (5) şi generalul Carol Davila (7); în imaginile notate cu 2 şi 6, două din membrele echipelor sanitare, Litheanu şi Sutzu

În mai 1977, la București, a fost organizată o sesiune științifică consacrată centenarului independenței României, la care au participat peste 500 delegați ai țării-gazdă și ai altor națiuni[1]. Toți vorbitorii au caracterizat momentul din 1877-1878, și pe bună dreptate, o piatră de hotar în istoria României...

Vasile Alecsandri în sprijinul ostașilor independenței

Dr. PAUL PĂLTĂNEA

Printre scriitorii români, care au contribuit la sprijinirea celor aflați sub arme în războiul din 1877-1878, s-a aflat și Vasile Alecsandri.

La 19 mai 1877, cîteva zile după proclamarea independenței, marele nostru poet a publicat în ziarul bucureștean **Pressa,** poezia **Balcanul și Carpatul,** reprodusă și în **Timpul,** care preciza, totodată, că versurile i-au fost inspirate poetului de Declarația de Independență.

La scurt timp după aceasta, V. Alecsandri a început un ciclu de conferințe, al căror beneficiu a fost donat pentru ajutorarea soldaților răniți. Prima din acestea a avut loc la 24 iunie 1877, la București, în sala Ateneului Român, avînd „un fericit rezultat", după eum consemna ziarul **Timpul.**

Reîntors la Mircești, poetul a urmărit cu vie emoție desfășurarea războiului, faptele de eroism ale ostașilor români. „Inima mea a luat proporții care mă înăbușă, de cînd cu cele petrecute la Grivița — nota el la 5 octombrie. În sfîrșit sîntem **cineva** în lumea aceasta. E mult! E mai mult decît s-ar fi putut nădăjdui".

La 16 octombrie, Alecsandri a vorbit la Piatra Neamț, „demonstrînd prin știri și informațiuni politice — cum arăta o gazetă locală — că soldații noștri n-au dezmințit niciodată numele ce-l poartă și niciodată n-au făcut să roșească din morminte umbrele strămoșilor". După două zile, poetul a conferențiat la Bacău, iar la 20 octombrie la Bîrlad.

Înapoiat la Mircești, în 22 octombrie, Alecsandri îi scria lui Iacob Negruzzi, împărtășindu-i „mulțumirea de a produce o rețetă [încasări — **n.r.**] de 700 franci în orașul Piatra, una de 600 la Bacău și alta de 1 400 fr. [anci] în Bîrlad".

La 30 octombrie, poetul a conferențiat la Iași, oferind totodată 75 exemplare din poemul său **Dumbrava roșie** „spre a se vinde în ajutorul spitalului de militari români răniți", cu speranța că aceasta „ar produce un rezultat cît de mic care să contribuie la ușurarea suferințelor bravilor noștri soldați". La 6 noiembrie, a vorbit la Galați. Cu acest prilej a citit și fragmente din poemele **Dumbrava roșie** și **Dan căpitan de plai.**

Referindu-se la rezultatul conferințelor sale, Alecsandri îi scria, la 19 noiembrie 1877, unei nepoate: „Tot ce am risipit ca elogii pentru tînăra noastră armată, tot ceea ce am improvizat mai răsunător la adresa valoroșilor noștri curcani ar umple volume; în acest fel am avut mulțumirea să vărs în casele de bani ale comitetelor de provincie mai mult de șapte mii de franci".

La aceasta se adăuga și suma necesară cumpărării a zece puști Peabody, oferită, împreună cu alte daruri, în urma apelului lansat de Mihail Kogălniceanu.

Plin de entuziasm față de eroismul și patriotismul ostașilor români, Alecsandri le-a dedicat ulterior ciclul de poeme **Ostașii noștri,** izvorînd din bucuria și mîndria de a fi văzut împlinit unul din idealurile pentru care, în 1848 și 1859, luptase împreună cu generația sa. „Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice / Astăzi lumea ne cunoaște — Român zice, viteaz zice".

[1] *Magazin istoric,* nr. 10/1977.

FORUMUL MONDIAL DE ȘTIINȚE ISTORICE DE LA BUCUREȘTI

Cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, București, 1980, România. Emblema cu acest text, prezentă pe numeroase documente care se elaborează în întîmpinarea importantei reuniuni științifice, este cunoscută astăzi în rîndul istoricilor din întreaga lume. Programat să se desfășoare în Capitala țării noastre — mărturie a prestigiului crescînd al realizărilor românești pe plan mondial — potrivit hotărîrii luate în 1975, la ultimul Congres, de la San Francisco, forumul internațional al istoricilor este pregătit temeinic prin întîlniri, conferințe, simpozioane, grupe de lucru. El va avea o tematică largă, structurată în patru capitole, care vor constitui și secțiile Congresului. Moment de seamă în activitatea istoricilor din întreaga lume, prilej de largă dezbatere și de contact științific, de evidențiere a problematicii istoriografice universale, Congresul se impune de pe acum ca un eveniment marcant pentru frontul istoriografic internațional.

Pregătirile pentru Congres se desfășoară sub conducerea Comitetului internațional de științe istorice, al cărui Birou, alcătuit, la precedentul Congres, din personalități de marcă ale vieții istorice mondiale, se întrunește periodic, ultima lui adunare generală avînd loc în august 1978, la București.

Actualul Birou al Comitetului internațional de științe istorice este alcătuit din: **președinte** — KARL D. ERDMANN (R.F.G.); **prim-vicepreședinte** — ALEKSANDER GIEYSZTOR (Polonia); **vicepreședinte** — GORDON A. CRAIG (S.U.A.); **secretar general** — MICHEL FRANÇOIS (Franța); **trezorier** — J. CHARLES BIAUDET (Elveția); **membri** — MIQUEL BATLLORI (Spania); LEWIS HERTZMAN (Canada); S. CHANDRA (India); K. TONNESON (Norvegia); D. DEMARCO (Italia); **membri consilieri** — E.M. JUKOV (U.R.S.S.) și PAUL HARSIN (Belgia). Din același Comitet mai făcea parte, ca membru, și regretatul istoric român Mihai Berza, stins din viață în octombrie 1978.

În țara noastră, de activitatea pregătitoare a Congresului se ocupă Comitetul național al istoricilor, precum și Comitetul de organizare, constituit la 18 august 1978, în cadrul ședinței de lucru a Comitetului național al istoricilor din România. Acest organism, căruia îi revin sarcini în organizarea în cele mai bune condițiuni a prestigioasei reuniuni de la București, la care vor lua parte peste 3 000 istorici din întreaga lume, are în componența sa oameni de știință și cultură, cadre didactice universitare, cercetători în domeniul istoriei, reprezentanți ai unor ministere și instituții centrale. El a desemnat în funcția de președinte al său pe prof. dr. doc. Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice.

Comitetul național al istoricilor din România are următoarea componență: **președinte** — ȘTEFAN PASCU, academician, președinte al Secției de științe istorice a Academiei R.S. România; **vicepreședinți** — LADISLAU BÁNYAI, membru corespondent al Academiei R.S. România, vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice; EMIL CONDURACHI, academician, profesor, șef de catedră la Universitatea București; MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA, prof. dr. doc., director al Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" — Iași; ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, membru corespondent al Academiei R.S. România, președinte al Secției de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice, decan al Facultății de istorie-filozofie București; **membri** — DUMITRU BERCIU, dr. doc., profesor consultant la Universitatea București; DAN BERINDEI, doctor în istorie, cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"; CORNELIA BODEA, dr. doc., membru al Institutului de istorie „Nicolae Iorga"; VIRGIL CÂNDEA, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; ILIE CEAUȘESCU, general-maior, doctor în istorie, Consiliul Politic Superior al Armatei; HADRIAN DAICOVICIU, doctor în istorie, conferențiar la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; TITU GEORGESCU, prof. dr. doc. prorector al Universității București; DINU GIURESCU, prof. dr. la Institutul de arte plastice „Nicolae Grigorescu"; CAROL GÖLLNER, dr. doc., cercetător principal la Centrul de științe sociale Sibiu; VASILE MACIU, membru corespondent al Academiei R.S. România; CAMIL MUREȘAN, doctor în istorie, profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; GHEORGHE OANCEA, doctor în

istorie, conferențiar la Universitatea din Timișoara; ION PĂTROI, doctor în istorie, lector la Universitatea din Craiova; NICOLAE PETREANU, prof. dr., șef de catedră la Academia „Ștefan Gheorghiu"; ARON PETRIC, doctor în istorie, profesor la Facultatea de istorie-filozofie București; DIONISIE PIPPIDI, membru corespondent al Academiei R.S. România; GHEORGHE PLATON, doctor în istorie, profesor la Universitatea „Al. I, Cuza" din Iași; ION POPESCU-PUȚURI, director al Institutului de studii istorice și social-politice; DAVID PRODAN, academician, Cluj-Napoca; ALEXANDRU SAVU, doctor în istorie, șef de secție la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară; GHEORGHE UNC, doctor în istorie, șef de sector la Institutul de studii istorice și social-politice; **secretari** — DAN BERINDEI, ARON PETRIC, GHEORGHE UNC.

Între primele documente elaborate în întîmpinarea forumului mondial de la București, se numără și Circulara nr. 1, al cărei text îl reproducem în versiune românească:

Stimate domn și coleg !

Biroul Comitetului internațional de științe istorice și Comitetul național al istoricilor din Republica Socialistă România au onoarea de a vă ruga să binevoiți a participa la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care va avea loc la București, între 10 și 17 august 1980, conform hotărîrii luate de cel de-al XIV-lea Congres de la San Francisco, din 1975.

Din dorința de a cunoaște numărul aproximativ al persoanelor care vor participa la Congres, Comitetul de organizare al celui de-al XV-lea Congres roagă pe cei care intenționează să vină la București a binevoi să trimită Comitetului de organizare al Congresului, în cel mai scurt timp cu putință și nu mai tîrziu de 1 mai 1979, o cerere de înscriere, conform formularului alăturat.

Limbile de lucru ale Congresului sînt: germana, engleza, spaniola, franceza, rusa. Textele rapoartelor vor trebui redactate într-una din limbile de lucru ale Congresului și trimise Comitetului de organizare pînă cel mai tîrziu la 1 octombrie 1979. Rapoartele primite după această dată nu vor putea fi publicate și difuzate.

Pentru fiecare participant la Congres, taxa de înscriere este de 65 dolari americani, ea asigurînd și cele patru volume ale Documentelor Congresului: pentru persoanele care îi însoțesc pe congresiști, taxa este de 30 dolari, iar pentru studenții care frecventează regulat o universitate — de 20 dolari.

Programul detaliat al Congresului și al manifestărilor care vor fi organizate cu această ocazie, ca și excursiile prevăzute vor constitui obiectul Circularei nr. 2, ce va fi difuzată, la sfîrșitul verii 1979, tuturor comitetelor naționale de științe istorice, universităților, ca și persoanelor care vor trimite cerere de înscriere la Congres. Un formular de înscriere definitivă va fi anexat circularei.

Un program special este prevăzut pentru persoanele care însoțesc pe congresiști.

Circulara nr. 3, conținînd programul definitiv al Congresului, va fi trimisă în aprilie 1980 tuturor celor care au achitat taxa de participare.

Președintele Comitetului internațional de științe istorice
KARL D. ERDMANN

Secretar general al Comitetului internațional de științe istorice
MICHEL FRANÇOIS

Președintele Comitetului de organizare al Congresului
MIHNEA GHEORGHIU

Președintele Comitetului național al istoricilor din România
ȘTEFAN PASCU

Răsfoind revistele de istorie sosite la redacție, găsim numeroase informații despre importantul eveniment științific ce va avea loc la București, în august 1980. Revista de istorie, *editată de Academia de Științe Sociale și Politice, publică în numărul 6/1978, pe patru pagini,* Programul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, *stabilit de Adunarea generală a Comitetului internațional de științe istorice, din 28-29 iulie 1977, care a avut loc la Puerto-de-la-Cruz, în insula Tenerife din arhipelagul Canarelor, cu participarea reprezentanților a 25 comitete naționale, printre care și cel român.*

Începînd cu nr. 7/1978, în paginile Revistei de istorie, *găsim o rubrică permanentă,* În întîmpinarea celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, *în cadrul căreia apar articole consacrate forumului internațional al istoricilor.*

Aceluiași eveniment, de mare semnificație științifică, îi sînt consacrate articole și informații și de către reviste de specialitate de peste hotare. Revista lunară Voprosî istorii *(Probleme de istorie), editată de Secția de istorie a Academiei de Științe a U.R.S.S., și* Novaia i noveișaia istoriia *(Istorie modernă și contemporană), publicație care apare la Moscova de șase ori pe an, sub egida Institutului de istorie universală din cadrul Academiei de Științe a U.R.S.S., publică* Programul Congresului, *prima în nr. 12/1977, la rubrica* Legături internaționale ale istoricilor sovietici, *cea de-a doua în nr. 1/1978, la rubrica* Cronica.

La rîndul său, Századok *(Secole), revistă lunară a Asociației istoricilor maghiari, anunță în nr. 3/1978 că, în ianuarie același an, a avut loc o ședință a Comisiei științifice maghiare de istorie, la care s-au dezbătut o serie de probleme privind cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. În centrul discuției, s-a aflat un volum de studii, în pregătire pentru Congres, cuprinzînd rezultatele dobîndite de istoriografia maghiară, în special în aria temelor mari ale reuniunii de la București.*

cărți sosite la redacție

● **MASELE POPULARE ÎN RĂZBOIUL PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI ABSOLUTE A ROMÂNIEI. 1877-1878** *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; colectivul de autori:* **Ion Popescu-Puțuri** *— coordonator,* **Nicolae Copoiu, Augustin Deac, Ion Iacoș, Vasile Niculae, Vasile Petrișor, Georgeta Tudoran).**

Editura Politică, București, 1979, 444 pp., 17 lei: *studiu monografic conturînd amplul efort al întregului popor român, angajat cu toate resursele sale materiale și umane în epopeea consfințirii independenței patriei.*

● **SOLIDARITATEA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI DEMOCRATICE DIN ROMÂNIA CU MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN IUGOSLAVIA** *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., volum pregătit pentru tipar de:* **Marin Badea, Ladislau Gergely,** *dr.* **Ion Iacoș,** *dr.* **Viorica Moisuc, Silvia Șandru, Natalia Tampa,** *dr.* **Gheorghe Unc).**

Editura Politică, București, 1979, 400 pp., 14 lei: *255 documente, în cea mai mare parte inedite, din perioada 21 februarie 1876-26 mai 1975.*

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. 23-31 AUGUST 1944. VOL. IV** *(sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară; lucrare întocmită de: col.* **Petre Ilie,** *col.* **Alexandru Gh. Savu,** *col.* **Leonida Loghin,** *cpt.* **Mihail E. Ionescu).**

Editura Militară, București, 1979, 304 pp., 24,50 lei.

● *Prof. univ. dr.* **Dumitru Mazilu — INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ. GÎNDIRE ȘI ACȚIUNE ROMÂNEASCĂ.**

Editura Militară, București, 1978, 414 pp., 24 lei: *moștenirea eroică a înaintașilor întru menținerea neatîrnării și libertății țării, preluată și dezvoltată în activitatea teoretică și practică a partidului și statului nostru.*

● **ENCICLOPEDIA ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI** *(coordonator științific: prof. univ. dr.* **Ștefan Ștefănescu).**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, 472 pp., 37 lei: *gîndirea istorică (istorici, opere, instituții) din țara noastră, începînd din sec. XVII-XVIII și pînă în prezent.*

● **Valter Roman — ECHILIBRU ȘI DEZECHILIBRU.**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, 524 pp., 14 lei: *analize, eseuri, cugetări despre cîteva fenomene majore ale istoriei și civilizației contemporane.*

● **Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan — JUDECATA DOMNEASCĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA (1611-1831). VOL. I, PARTEA I.**

Editura Academiei, București, 1979, 218 pp., 17 lei: *organizarea judecătorească în Țările române în perioada 1611-1740.*

● **D. Tudor — OLTENIA ROMANĂ** *(ediția a IV-a revizuită și adăugită).*

Editura Academiei, București, 1978, 520 pp., 41 lei: *sinteza a cinci decenii de cercetări consacrate ținuturilor care, în sec. II-III e.n., formau provincia Dacia inferior (Dacia Malvensis).*

● *Dr.* **Constantin Ucrain — ÎN NUMELE REVOLUȚIEI DE LA 1848.**

Editura Militară, București, 1978, 104 pp., 3,75 lei: *portretele istorico-literare ale Anei Ipătescu, Ecaterinei Varga, Mariei C.A. Rosetti, Elenei Negri precum și ale altor militante pașoptiste.*

● **Carol Göllner — TURCICA. VOL. III** (Colecția **Biblioteca Bibliographica Aureliana).**

Editura Academiei, București și Editura Valentin Koerner, Baden-Baden (R.F.G.), 444 pp., 30 lei: *Imperiul otoman în istoriografia și literatura europeană a sec. XVI.*

● **Constantin Cioroiu, Aurel Mocanu — CARTEA ROMÂNEASCĂ ÎN DOBROGEA ÎNAINTE DE 1877** *(prefață de prof. dr. doc.* **Dan Simionescu).**

Biblioteca județeană Constanța, 1978, 124 pp.: *171 titluri de tipărituri românești semnalate în această străveche provincie românească înainte de Războiul de Independență.*

● **N. Chipurici, M. Măneanu — MEHEDINȚIUL SUB STEAGUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848.**

Drobeta-Turnu Severin, 1978, 104 pp.: *92 documente din perioada februarie 1833-28 iunie 1848.*

● **Elena Pălănceanu, Cornelia Apostol, Mircea Dumitriu — 1877-1878. MĂRTURII MUZEISTICE.**

Editura Militară, București, 1978, 118 pp., 60 lei: *bogată selecție din documentele, iconografia, obiectele păstrate în principalele muzee, arhive și biblioteci din țară, evocînd războiul pentru cucerirea independenței depline de stat a României.*

● **ILFOV. FILE DE ISTORIE.**

București, 1978, 612 pp., *publicație editată de Muzeul Județean Ilfov, cuprinzînd studii și comunicări pe teme de arheologie, istorie și etnografie.*

● **ANUARUL MARMAȚIA.**

Baia Mare, 1977, 320 pp.: *al treilea volum de studii publicat de Muzeul Județean Maramureș.*

● **SARGEȚIA. XIII.**

Deva, 1978, 624 pp.: *Anuarul Muzeului Județean Hunedoara, dedicat Centenarului independenței de stat a României.*

● **SOUTHEASTERN EUROPE.**

Volumul 5, nr. 1/1978 al revistei editată de Universitatea de Stat din Arizona (S.U.A.) cuprinde studii consacrate Centenarului independenței de stat a României, semnate de istoricii americani **Kemal H. Karpat, Gerald J. Bobango, Barbara Jelavich** *și istoricii români* **Ștefan Pascu, Ștefan Ștefănescu, Alexandru Duțu, Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, Constantin N. Velichi.**

avanpremieră editorială

„Geografic şi spiritual, noi sîntem mai aproape decît mulţi alţii de străvechea Eladă".

GEORGE CĂLINESCU

VIAŢA COTIDIANĂ LA CONSTANTINOPOL

GEORGE D. HURMUZIADIS

Mare putere în Sud-Estul Europei, stăpînind şi o parte din Asia-Mică, Imperiul bizantin a reprezentat centrul politic, economic şi cultural prin care s-a menţinut şi răspîndit romanitatea în Răsăritul Europei. Se ştie că civilizaţia sa a fost rezultatul unei duble moşteniri: romană — care a predominat în organizarea militară şi administrativă a statului — şi elenă, manifestată mai ales în viaţa culturală şi socială. Pe lîngă acestea, în felul de a trăi şi în arta bizantinilor găsim multe influenţe orientale. Dragostea pentru lux, pasiunea pentru tot ceea ce străluceşte, complicata etichetă de la curte, fastul ceremonialului de la biserică, divinizarea monarhului, unele obiceiuri desuete, cum ar fi izolarea femeilor în gineceuri, îşi au originea în Orient.

După căderea Constantinopolului, în mai 1453, sub vijeliosul Mahomed II, un sultan tînăr şi înzestrat, Bizanţul va dura totuşi prin instituţiile, literatura şi arta sa. „Bizanţul nu a dispărut, nu putea să dispară, odată cu căderea, pe rînd, în veacul XV, a celor trei capitale ale sale: Constantinopolul, Mistra şi Trapezuntul, scrie Nicolae Iorga. Astfel, după transformarea, în multe privinţe numai aparentă, de la 1453 — continuă marele istoric — el îşi va anexa forme de civilizaţie care-i veneau din lumea gotică a Transilvaniei şi a Poloniei, prin Moldova românească şi tot ce, pe diferite căi, îi va transmite Apusul, în epoca Renaşterii. Multe lucruri noi vor ieşi astfel la suprafaţă, dar în adînc nu va rămîne, totuşi, decît nestrămutata continuitate bizantină". Cît priveşte Constantinopolul, capitala imperială, el a fost mărit, repopulat şi păstrat cu grijă de sultani — bazileii otomanilor.

În lucrarea sa cu caracter de sinteză, Cultura Greciei, **a cărei versiune românească se află în curs de apariţie la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, publicistul şi eseistul grec George D. Hurmuziadis (născut în 1910) prezintă trei epoci ale culturii elene — antică, bizantină şi modernă — şi semnificaţiile ei în cadrul general al civilizaţiei europene.**

După studii de cîţiva ani în România, autorul a pus ţara noastră în centrul unei serii întregi de lucrări: Dimitrie Cantemir, **1973;** Monumente bizantine în Dobrogea, Monumentul de la Drăgăşani, **1975;** Constantin Brâncuşi, **1977. În** Cultura Greciei, **Hurmuziadis consacră un capitol aparte relaţiilor istorice şi culturale româno-elene de-a lungul mileniilor. El subliniază puternicul transfer al valorilor de viaţă socială şi de creaţie culturală între Bizanţ şi Ţările române medievale, precizînd că acest transfer, adesea indirect, nu a însemnat, de nici o parte, preluare în bloc, neselectivă. „Pentru Moldova secolului XV, influenţele bizantine se rezumă — mai ales în lipsa unor contacte directe mai bogate şi mai prelungite — la acceptarea şi fructificarea unui prestigios stil de cultură — stilul bizantin — a cărui importanţă pentru Europa răsăriteană e comparabilă, dacă nu superioară, aceleia pe care stilul romanic sau gotic şi-o cîştigaseră în Occidentul european", arată prof. Al. Elian în lucrarea sa** Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea. **Iar Valentin Georgescu observă că „Bizanţul este mai mare prin ajutorul involuntar pe care l-a furnizat altora pentru a se naşte diferiţi de el, decît prin implantarea fidelă a chipului său".**

Investigaţia lui Hurmuziadis porneşte de la cele peste 20 colonii înfiinţate de greci, începînd din sec. VII-VI î.e.n., pe coasta de Vest a Pontului Euxin, unde se organizase un intens schimb de mărfuri. „Timp de mai bine de un mileniu, cele trei colonii [Histria, Tomis şi Callatis] şi-au îndeplinit rolul de centre economice şi de autentice focare de civilizaţie pentru acele regiuni, scrie G.D. Hurmuziadis. Locuitorii lor au trăit în buni termeni cu autohtonii, care i-au ajutat, de multe ori, să se apere contra atacurilor năvălitorilor", conchide autorul grec.

Din lucrarea amintită am extras, sub titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, două fragmente: o scurtă descriere a Constantinopolului, pînă la căderea sa, în 1453, şi un scurt istoric al relaţiilor româno-elene din antichitate pînă în sec. XIX.

Florentina DOLGHIN

Pentru intimidarea asistenţei

În acea metropolă [Constantinopol], care se întindea de la Marea Marmara pînă la Marea Neagră, trăia o populaţie eterogenă, de aproape un milion de suflete, alcătuită din toate semiinţiile şi din toate clasele sociale. În centrul comercial, pe ambele laturi ale străzii principale, abundau prăvălii şi bazare, în care erau expuse tot felul de mărfuri: carne, păsări, legume, fructe, dulciuri, exact ca în zilele noastre. În apropierea lor, se găseau zarafii, cu tejghelele pline de obiecte din aur şi argint, ei fiind şi bijutieri. Tot aici se vindeau ţesături de mătase, damascuri cu desene şi brocarturi cu fir de aur; de asemenea, lumînări şi lămpi, esenţe şi parfumuri. În piaţa numită „Taurii", se făcea comerţ cu tot felul de animale vii, pentru tăiere; caii aveau o piaţă aparte, într-un alt cartier al oraşului, iar peştele, la rîndul lui, se putea cumpăra pe orice chei din Cornul de Aur. Depozitele erau pline de mărfuri venite din toate părţile lumii. Vizitatorii străini — goţii, lombarzii, asiaticii, africanii — ameţeau la vederea acestei abundenţe.

Un cronicar povesteşte cum un flamand, în timpul celei de-a doua cruciade (1147-1149)[1], pierzîndu-şi cumpătul în faţa opulenţei de necrezut, s-a aruncat vociferînd asupra tejghelei unui bijutier şi a început să-şi umple buzunarele cu tot ceea ce i-a căzut în mînă.

În semn de respect pentru rangul lor, demnitarii şi şefii barbari erau primiţi în palatele imperiale sau în cele ale aristocraţiei. Bizantinii au crezut întotdeauna în efectele unei politici de prestigiu şi grandoare. După opinia lor, frumuseţea decorului, a îmbrăcăminţii şi a ceremonialului exercita asupra străinilor şi poporului o mare fascinaţie, care contribuia la creşterea gloriei împăratului şi a demnitarilor săi, cît şi a respectului faţă de persoana lor. În palatele regale era îngrămădit tot ceea ce

[1] Despre cruciade vezi şi *Magazin istoric*, nr. 3/1971.

putea impresiona prin frumuseţe sau valoare: draperii de mătase, covoare persane, veselă şi tacîmuri de aur, veşminte cu broderii strălucitoare, insigne şi sceptre încărcate de pietre preţioase, inele, cercei, brăţări şi obiecte exotice, în sfîrşit, tot ce conferea splendoare şi prestanţă. Şi, ca o încoronare, bizantinii apelau şi la unele trucuri mecanice: lei de bronz care răgeau, păsări mecanice care cîntau, un tron care se ridica în aer sugerînd proveniența divină a împăratului. Totul era conceput astfel încît să provoace admiraţia şi, mai ales, intimidarea asistenţei.

Un cronicar al epocii ne relatează că fiul şi moştenitorul lui Frederic Barbăroşie, împăratul german Henric VI, fiind foarte ambiţios, visa la coroana Bizanţului. În 1196, el a trimis o delegaţie numeroasă la împăratul Alexios III Angelos, pentru a-i cere restituirea Dalmaţiei şi Epirului, pe care Frederic Barbăroşie le anexase Imperiului german, dar care, cu puţin mai înainte, fuseseră recucerite şi reîncorporate Bizanţului de către Comneni. Împăratul bizantin a recurs atunci la o tactică de stupefiere şi de intimidare a delegaţilor, organizînd la Palat, în onoarea lor, o recepţie fastuoasă. Dar, în faţa acestei parade de lux, nordicii au simţit o puternică dorinţă de a-şi însuşi bogăţiile bizantinilor. Era în luna decembrie, ningea — ne spune cronicarul, şi amfitrionii i-au invitat pe musafiri să admire „splendoarea pietrelor preţioase, care străluceau ca nişte graţii primăvăratice în inima iernii. «Ce valoare pot avea aceste pietre în faţa scînteilor de ură din privirile noastre? au răspuns teutonii. Perlele ce purtaţi nu vor putea fi niciodată comparate cu perlele de sudoare de pe frunţile noastre, atunci cînd vom lua în mînă armele împotriva voastră»".

Serbările de pe hipodrom

Pe străini îi impresionau, de asemenea, somptuozitatea serviciilor divine şi caracterul inedit al spectacolelor de pe hipodrom. Bisericile bizantine ca şi curtea imperială se caracterizau prin fast şi grandoare: bazilici pavate cu plăci de marmură multicoloră, coloane fin lustruite şi terminate cu capiteluri sculptate, pereţi acoperiţi de mozaicuri cu sfinţi în culori, pe fond albastru sau auriu. Iconostasul, altarul, vasele liturgice, veşmintele sacerdoţilor erau adevărate opere de artă, prin cromatică şi prin tehnica de realizare. Comparată cu simplitatea ritualului roman, liturghia bizantinilor devenea o reprezentaţie publică, o dramă sacră între oficianţi şi popor. Să nu uităm că grecii sînt creatorii teatrului; părinţii bisericii au avut grijă să satisfacă tendinţa credincioşilor către spectaculos.

O legendă rusească povesteşte că Vladimir Sviatoslav, marele cneaz al Kievului, a primit, în anul 988, propuneri de convertire religioasă atît din partea romanilor [catolici], cît şi a evreilor şi musulmanilor. Înainte de a se decide, Vladimir a întreprins o mare călătorie prin lume, fiind captivat de splendoarea liturghiei ortodoxe. „Am văzut la Roma lucruri admirabile — a spus marele cneaz — dar ceea ce am putut admira la Constantinopol depăşeşte orice imaginaţie!". Grecii l-au cîştigat. S-a botezat, apoi s-a căsătorit cu o prinţesă greacă, sora lui Vasile Bulgaroctonul, şi, după aceea, a întemeiat pe malurile Niprului, fluviu mai lat decît strîmtoarea Bosfor, oraşul Kiev care, cu cele 80 biserici ale

În p. 25: *diptic bizantin din fildeş*

Monede bizantine, avînd pe avers chipul lui Constantin cel Mare, iar pe revers, emblema oraşului Constantinopol

Majoritatea lucrărilor publicate în România despre relațiile româno-elene sînt bazate pe documente, descoperite îndeosebi după cel de-al doilea război mondial. În Grecia s-a constatat cu satisfacție că concluziile istoricilor români coincid, în cea mai mare parte, cu argumentele și constatările savanților greci. Avem în vedere, mai ales, două voluminoase și cuprinzătoare studii: Începuturile învățămîntului filozofic și de liberă gîndire în Balcani — Viața și opera lui Teofil Coridaleu, *de Cléobule Tsourkas, apărut la București în 1948, iar mai apoi tradus în franceză și reeditat la Salonic în 1967 de către Centrul de Studii Balcanice, și studiul* Academiile Domnești din București și Iași, *de Ariadna Camariano-Cioran, apărut la București, în 1971, lucrare premiată atît de Academia Republicii Socialiste România, cît și de Academia din Atena.*

O bună parte dintre informațiile cuprinse în paginile ce urmează le datorăm acestor două studii cît și lucrării Bizanț după Bizanț, *a marelui savant român Nicolae Iorga.*

Din volumele menționate, reiese clar că poporul român a simțit permanent nevoia de a păstra vie memoria originii sale daco-getice și latine. A considerat menținerea de contacte, îndeosebi culturale, cu civilizațiile greacă și romană scutul cel mai eficace contra diverselor pericole ce-l amenințau, mai ales acela al înglobării în frontierele vreunei națiuni străine.

Raporturile greco-române au rămas foarte strînse și după instalarea turcilor în Balcani. Țările române au reușit să-și păstreze integritatea și un grad de autonomie față de ocupanții otomani; ele nu au fost transformate în pașalîcuri. Domnitorii și poporul român au fost favorabili pătrunderii civilizației greco-bizantine pe teritoriile lor. Să nu uităm că voievozii români s-au comportat ca cei mai constanți aliați ai împăraților bizantini. În ce privește exercitarea puterii, ei se considerau egali acestora, fiecare înțelegînd a fi monarh absolut pe întinderea propriului său teritoriu. A apărut totodată ideea înrudirii politice cu imperiul, care a devenit, mai apoi, o convingere, încît, la căderea Bizanțului, domnii români s-au considerat automat succesorii lui. Ei au conceput planuri de a izgoni pe năvălitorul otoman din Constantinopol, spre a reînființa tronul imperial. Mihai Viteazul, învingător al Porții, era convins că acel proiect putea fi realizat în ziua în care forța militară a voievozilor români va fi cooperat cu puterea politică de care dispuneau, pe lîngă Înalta Poartă, grecii din Fanar. Nu era vorba de un deziderat iluzoriu, ci de un plan viabil, la care nu au renunțat nici succesorii lui Mihai Viteazul.

În Țările române existau condiții cît se poate de favorabile pentru dezvoltarea culturii greco-bizantine. Cu atît mai mult cu cît Grecia se afla sub cea mai cruntă înrobire și într-o cumplită sărăcie. O serie de intelectuali greci au găsit un refugiu în Țările române. Afluxul de cărturari și clerici greci în cele două principate a fost permanent. Odată cu ei au venit și negustori, și marinari, care, deseori, puteau folosi în relațiile cu forurile diriguitoare propria lor limbă. Căsătoriile mixte au contribuit și ele la răspîndirea limbii grecești în unele straturi sociale, cu predilecție în rîndurile boierimii. În

sale, s-a transformat în capitală religioasă a vechii Rusii. Vladimir Sviatoslav a mai dat ordin să se construiască o nouă Sfîntă Sofia, la fel de strălucitoare ca monumentala catedrală pe care o văzuse la Constantinopol. Și, pentru ca ea să nu fie cu nimic mai prejos decît opera lui Justinian, a angajat arhitecți bizantini și pe cei mai renumiți artiști greci pentru a o decora.

Alt motiv de curiozitate pentru străini erau serbările de pe hipodrom: curse de care trase de doi și patru cai, reprezentații cu animale exotice, scene comice, dansuri și acrobații. Acestea erau organizate pe un fel de stadion, lung de 400 metri și prevăzut cu gradenuri pentru 30 000 spectatori. În interior, el era decorat cu monumente, unele dintre ele conservate pînă azi; de exemplu, obeliscul egiptean din sec. XVII î.e.n., trofeu de război, transportat la Constantinopol de împăratul Teodosiu cel Mare (379-395) și coloana de bronz, formată din trei șerpi încolăciți și provenind de la Delfi. În antichitate, ea susținea trepiedul de aur oferit de atenieni lui Apolo, drept recunoștință pentru victoria lor asupra perșilor, în bătălia de la Plateea (493 î.e.n.). Exista pe hipodrom și un alt obelisc legat de numele împăratului Constantin Porfirogenetul. Între aceste trei monumente se găseau statui celebre din vechea Eladă, ca Hercule, al sculptorului Lisip, și cvadriga în bronz din insula Chios.

Preparativele unei curse durau cîteva zile. Împăratul însuși dădea semnalul pentru începerea jocurilor, aruncînd în arenă un fel de eșarfă sau un ștergar mare. Imediat după aceea, se deschideau porțile grajdurilor și aurigiii (conducătorii de care) se lansau pe pistă, însoțiți de strigătele frenetice ale spectatorilor, împărțiți în fracțiuni politice. Fiecare dintre ele aclama culorile favorite, scoțînd țipete de provocare și dezaprobare la adresa adversarilor.

De multe ori, serbările de pe hipodrom se prelungeau pe străzi și piețe, care deveneau astfel teatrul a tot felul de manifestări, procesiuni religioase, parade militare, primiri triumfale ale unor împărați victorioși. Nu lipseau nici defi-

numeroasele şcoli înfiinţate în cele două ţări surori, Ţara Românească şi Moldova, predarea s-a făcut şi în limbile latină şi greacă, în afara românei. Maniera aceasta de predare în cele trei limbi a fost adoptată şi în cele două mari Academii Domneşti de la Bucureşti şi Iaşi, prima întemeiată de Şerban Cantacuzino, pe la 1680, iar a doua de Antioh Cantemir, în 1707.

Cele două Academii Domneşti, focare de cultură devenite adevărate centre universitare, egale cu cele avansate din Occident, au avut de împlinit o mare misiune istorică. Depăşind hotarele celor două Principate române, influenţa lor s-a făcut simţită în Balcani. În afară de români şi greci, le-au urmat cursurile numeroşi sîrbi, bulgari şi albanezi. În aulele Academiilor Domneşti, cît şi în şcolile înfiinţate mai înainte, 88 dascăli greci au transmis tinerei culturi româneşti nepreţuitul tezaur al valorilor clasicismului elen. Ei au predat, alături de profesori români sau de învăţaţi aduşi din centre occidentale, cursuri de medicină, ştiinţe naturale, matematici, dar, mai ales, filozofie. Au fost studiate teoriile lui Platon ca şi neoplatonismul. În discursurile politice ale lui Demostene, tinerii studenţi au văzut că dragostea de patrie şi de neam este cea mai nobilă dintre virtuţi. Ei şi-au format conştiinţa că aparţin unor naţiuni proprii şi că fiecare popor are dreptul la libertate şi autodeterminare. De aceste principii s-au folosit cu succes cînd a sosit momentul să se descotorosească de jugul otoman şi să-şi proclame propria independenţă.

Se ştie că la Academiile Domneşti o mare parte dintre materii se preda în limba greacă. Unii istorici au considerat faptul ca impus de domnii fanarioţi. Ultimele cercetări dovedesc însă că tocmai aceştia au restrîns întrebuinţarea limbii elene, în favoarea românei. În timpul domniei fanarioţilor, numărul cărţilor tipărite în limba română a fost în Moldo-Valahia de trei ori mai mare decît al celor apărute în limba greacă.

Cît de rodnică a fost activitatea Academiilor Domneşti s-a putut aprecia în anii ce au urmat închiderii lor. Astfel, la începuturile secolului trecut, principatele dispuneau de o pătură conducătoare instruită şi pregătită pentru sarcinile ce o aşteptau. Ştiinţele şi artele se aflau la un nivel superior, iar intelectualii români erau de talia celor europeni.

Aspiraţia firească a poporului român, în măsura în care creşteau posibilităţile de a deveni un stat independent, era ca limba sa naţională să devină, în acelaşi timp, şi limba sa oficială, atît în învăţămînt cît şi în administraţie. În 1818, domnitorul Ioan Vodă Caragea l-a autorizat pe Gheorghe Lazăr să înfiinţeze la Bucureşti cea dintîi şcoală, în care toate materiile erau predate în limba română. Lazăr, învăţat român transilvănean, cu studii la Viena, a predat în limba maternă matematicile, geografia şi geologia şi a întocmit manuale pentru mai multe discipline. O şcoală similară a fost înfiinţată şi în Moldova de Gheorghe Asachi. Astfel încît, atunci cînd cele două academii au fost închise, majoritatea elevilor şi profesorilor şi-au continuat cursurile la liceele româneşti înfiinţate de Gheorghe Lazăr şi Gheorghe Asachi.

În româneşte de
Lucia DIMITRIU HURMUZIADIS

lările criminalilor sau conspiratorilor, condamnaţi la supliciu şi chiar la moarte, în pieţele publice. Cu cît mai înalt era rangul condamnatului, cu atît mai numeros era publicul spectator, care obişnuia să-şi exteriorizeze zgomotos instinctele sălbatice. Să nu uităm că mulţi bizantini aveau strămoşi romani şi că, la Roma, în Colosseum, luptele gladiatorilor şi martiriul creştinilor constituiseră spectacole obişnuite. Bizantinii erau însă şi descendenţi din eleni, cu tradiţie şi caracter diferite, înclinaţi spre discuţii publice în aer liber. La porticul din Augusteion se reuneau literaţi, politicieni şi teologi, care îşi exprimau, în mod liber, opiniile, îşi criticau sau îşi satirizau superiorii, ajungînd deseori la încăierări.

Căsătorie la doisprezece ani

Constantinopolul era şi un mare centru cultural. În universitatea sa, fondată în sec. V de împăratul Teodosiu II (408-450), profesori renumiţi, ca Mihail Psellos, Teofil Nonnos şi Matei Vlastaris, predau ştiinţe exacte studenţilor veniţi din toate părţile imperiului. Lucrările savanţilor bizantini puteau fi comparate cu realizările cele mai de vază ale ştiinţelor empirice în Occident. Studiul textelor de literatură clasică, în care bizantinii au excelat, constituie baza doctrinei umaniste, căreia lumea modernă occidentală îi datorează mult. În ce priveşte filozofia, pasiunea bizantinilor pentru Aristotel şi Platon a dat naştere la acea extraordinară înflorire literară, artistică şi ştiinţifică, care stă la baza gloriei marelui secol XV.

Nici medicina nu a fost o ştiinţă neglijată în Bizanţ, deşi nu este mai puţin adevărat că superstiţia, vrăjitoria, interpretarea viselor, exorcismul etc. erau practici foarte răspîndite. Biserica le condamna, iar statul organiza servicii de îngrijire medicală a bolnavilor, victime uşoare ale falşilor tămăduitori. Clerul, armata de uscat şi marina aveau propriile lor spitale. Existau, de asemenea, clinici pentru îngrijirea particularilor. Judecînd după personalul nu-

Detaliu de un remarcabil realism dintr-un relief în fildeș, reprezentînd un grup de constantinopolitani bogat înveșmîntați (sec. VI-VII)

meros de care dispunea un spital fondat în 1118 de Ioan II Comnen (paisprezece medici, douăzeci și șase de infirmieri și un mare număr de ajutoare), aceste clinici erau adevărate instituții. Tratamentele se inspirau din metodele și practica lui Hipocrat.

Sălile rezervate femeilor se aflau în grija exclusivă a doctoriţelor și infirmierelor. În Bizanț, separarea sexelor era mai riguroasă decît în Occident. Femeile își petreceau cea mai mare parte a timpului în iatacurile lor; rareori ieșeau pe stradă, de pereferință noaptea, cu fața acoperită de un voal, niciodată singure, ci însoțite de un eunuc. Femeia era supusă autorității soțului sau a șefului de familie, iar biserica nu omitea să-i amintească permanent că are datoria să se dedice exclusiv soțului, căruia trebuia să-i fie cea mai fidelă ajutoare și aliată, deoarece era creată din „coasta lui Adam".

La vîrsta de doisprezece ani, o fată se putea căsători, cu consimțămîntul ambilor parteneri, de fapt însă familia era aceea care trebuia să-i găsească un bărbat. Un contract semnat în fața unui notar menționa, de fiecare parte, bunurile aduse în căsnicie. Soțul nu putea dispune de averea consoartei sale. Dreptul la divorț al ambilor soți era recunoscut de stat și de biserică. Ritualurile erau aceleași cu cele din antichitate, care supraviețuiesc și astăzi în datinele poporului grec. Ca și acum, logodnicul, însoțit de lăutari, mergea să-și caute logodnica în casa ei părintească; în drum spre festinul nupțial, însoțitorii aruncau în căsătoriți cu boabe de grîu și flori. Ca și azi, în Grecia, părinții și prietenii sărbătoreau întreaga noapte, iar a doua zi dimineața se duceau să-i trezească cu cîntece vesele pe proaspeții căsătoriți.

Activitatea femeii era restrînsă la casă. Dar, așa cum antichitatea a avut femei celebre, Bizanțul nu a dus nici el lipsă de ele. Justinian și-a salvat tronul datorită sfaturilor energice ale soției sale, împărăteasa Teodora[1]. Teofana, altă împărăteasă, femeie de o excepțională frumusețe, mama lui Vasile II Bulgaroctonul, a jucat, de asemenea, un rol important în treburile imperiului. Ana Comnena (1083-cca. 1148), fiica împăratului Alexios I, a fost o scriitoare de mare erudiție și talent; de la ea ne-a rămas cea mai completă cronică a timpului său, *Alexiada*, compusă din cincisprezece cărți, sursă inepuizabilă de informații pentru bizantinologi.

Au existat multe prințese bizantine care au adus mari servicii imperiului. Datorită frumuseții, culturii și manierelor lor rafinate, erau logodnice căutate la toate curțile lumii. Multe dintre ele s-au căsătorit cu principi și regi europeni din Rusia, țările scandinave, Germania, Franța, Italia și țările balcanice.

Dacă influența civilizatoare a Bizanțului asupra tuturor popoarelor cu care a venit în contact este de netăgăduit, să recunoaștem contribuția femeii bizantine în acțiunea civilizatoare, care nici ea nu este de ignorat.

---

1 *Magazin istoric*, nr. 2/1971.

„PRINSOAREA MUNȚILOR"

un străvechi obicei juridic al românilor

PETRE BĂRDAȘU

Unitatea românilor de pe ambele versante ale Carpaților s-a reflectat în decursul secolelor și prin existența unor norme de drept comun, necuprinse în legile scrise și specifice numai locuitorilor țării noastre. Ele au fost cunoscute îndeobște sub denumirea de „obiceiuri ale pămîntului".

Un astfel de obicei străvechi, existent în relațiile dintre românii din Țara Românească și Transilvania, a fost prinsoarea munților care și-a găsit o vie ilustrare și în legăturile dintre moșnenii vîlceni și păstorii din Mărginimea Sibiului.

Neputînd dispune de munții vecini, care fuseseră acaparați de Universitatea săsească din Sibiu[1], o mare parte a păstorilor din Mărginime își țineau oile în Țara Românească, vara în munții cei mai apropiați — ai Căpățînii și ai Lotrului — iar iarna în bălțile Dunării. Ei foloseau pășunile din golurile de munte care aparținea moșnenilor sau boierilor, plătind pentru aceasta o arendă în bani și în natură ce varia în funcție de întinderea golurilor respective, apropierea față de sate, accesibilitatea lor etc.

În aceste condiții au apărut și s-au stabilit relații specifice între păstorii din Mărginimea Sibiului și moșnenii proprietari de munți din zona de Nord a actualului județ Vîlcea. Ele decurgeau din nevoia păstorilor sibieni de a-și asigura pe un termen cît mai lung dreptul de folosință a pășunilor vîlcene. Cum nu puteau cumpăra aceste terenuri, le luau în „prinsoare" Ce însemna aceasta? O familie de păstori avansa moșnenilor, ce stăpîneau în devălmășie un munte, o sumă de bani (cîteva sute de galbeni, echivalînd cu zeci de mii de lei), încheind un contract prin care muntele respectiv le era arendat pentru o perioadă lungă, de regulă 28 ani. Arenda propriu-zisă era alcătuită din dobînda galbenilor respectivi, precum și alte sume ce se vărsau anual moșnenilor, împreună cu o cantitate de produse în natură. La expirarea termenului prinsorii, moșnenii erau obligați să restituie arendașilor întreaga sumă pe care aceștia o avansaseră inițial. De obicei însă arendarea se prelungea pentru o nouă perioadă, fiind numeroase cazurile în care durata acestor contracte depășea chiar 100 ani.

Odată dat în prinsoare, un gol de munte nu mai putea fi înstrăinat decît prin moște-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1977.

nire. Vînzarea către un alt proprietar se putea face doar dacă erau restituiți banii prinsorii, cu condiția însă ca și păstorii să fie de acord. Pe termenul cît dura contractul de prinsoare, proprietarii moșneni nu mai aveau de fapt nici un drept asupra muntelui, păstorii putînd să-l subarendeze sau să-l folosească în ce chip doreau.

Dintr-un document din 22 mai 1778, aflăm că moșnenii din satele Mălaia și Sărăcinești (azi Balota), care stăpîneau în devălmășie Muntele Dealul Negru, îl dau în prinsoare lui Oprea Miclăuș, Popa Irimia, Popa Dan și Avram cu cetașii lor din Tilișca, „pentru că și mai înainte au stăpînit ei... fiindcă au fost vechi pe iarbă de ani de au stăpînit-o și au făcut stîna pe numitul munte cu cheltuiala lor și cu știrea noastră". Tot atunci, Bucur Dancoș, din Rășinari, ia în prinsoare Muntele Plota. La 7 ianuarie 1823, la Tilișca se prelungește actul de prinsoare al aceluiași munte, „pînă cînd se vor împlini cei mulți ani", stabilindu-se și o taxă fixă de arendă care „nici să mai crească, nici să mai scază... de 70 lei și cîte o pereche de cizme bune și o urdă de săpun și o pereche de nojițe și cîte un foale de brînză", arendașii fiind de această dată Toma Miclăuș, Ștefan Popa, Marin Gligore și Popa Nicolae.

Relațiile dintre arendași și proprietari erau foarte bune, așa cum rezultă din mai multe scrisori din această perioadă pe care păstorii din Tilișca sau Rășinari le-au adresat „fraților din Mălaia, Voineasa sau Sărăcinești". Contractul de arendare pentru Muntele Dealul Negru a fost reînnoit la 18 decembrie 1844, arendași fiind acum Nicolae, Dan și Dumitru din neamul „Miclăușeștilor ot [din] satul Tilișca... care să aibă a stăpîni în bună pace așa cum au stăpînit și părinții dumnealor cu părinții noștri", arenda fiind fixată la 150 lei aur, două perechi cizme sau călțuni și două perechi curele de încălțăminte și zece oca de brînză. Mai mult, arendașii avansează acum încă 200 taleri în centrul prinsorii, moșnenii angajîndu-se ca atunci „cînd se va da banii prinsoarei ce sîntem prin deobște zapise să avem a răspunde și mai sus-numiții bani".

Un alt munte, Puru, a fost luat în prinsoare, după cum ne-o atestă un document din 21 iulie 1817, întărit și de logofătul Șerban Magheru vistiernic, de către Stan Răcuciu și tovarășii săi din Siliștea Sibiului de la părinții semnatarilor actului, cărora le-au avansat 3 640 taleri, iar prinsoarea a continuat să funcționeze și după ce, în 1825, acest munte devine proprietatea lui Gheorghe Magheru[1], viitorul revoluționar.

Familia Borcea, tot din Săliște, a reușit să țină în prinsoare Muntele Repezile sau Părăginosul, din hotarul satului Mălaia, timp de peste o sută de ani.

Pe baza acestor mărturii, putem socoti prinsoarea munților drept una din normele vechiului drept al pămîntului, care s-a aplicat numai în relațiile dintre români și care a supraviețuit mai multă vreme, datorită relațiilor speciale stabilite în zonele de munte între păstorii din Mărginimea Sibiului și moșnenii din Nordul Olteniei.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1977.

PLANȘELE NOASTRE

① În memorabilele zile ale Războiului de Independență, pe frontul din Sudul Dunării s-a aflat și pictorul Nicolae Grigorescu, care ne-a lăsat nemuritoarele imagini despre eroismul ostașilor români. Printre ele se află și această schiță, care se păstrează în colecțiile Muzeului Militar Central, din București **(Prima jertfă,** p. 19**)**

② Bizanțul a reprezentat o permanentă tentație pentru Apusul Europei; miniatura înfățișează asaltul prădalnic al cruciaților în 1204 **(Viața cotidiană la Constantinopol,** p. 25**)**

③ În Chile, mîndrul popor araucan a opus cea mai dîrză rezistență din cîte au cunoscut spaniolii în expansiunea lor în America **(Gloria și pieirea unui conchistador,** p. 57**)**

④ **Album istoric.** Un cunoscut loc de întîlnire al bucureștenilor, la începutul sec. XX, Terasa Oteteleșanu (aflată în spatele actualului Palat al Telefoanelor) și Piața Palatului, în 1927; în dreapta, clădirea Bibliotecii Centrale Universitare; în stînga, clădirile demolate de Carol II pentru a lărgi piața

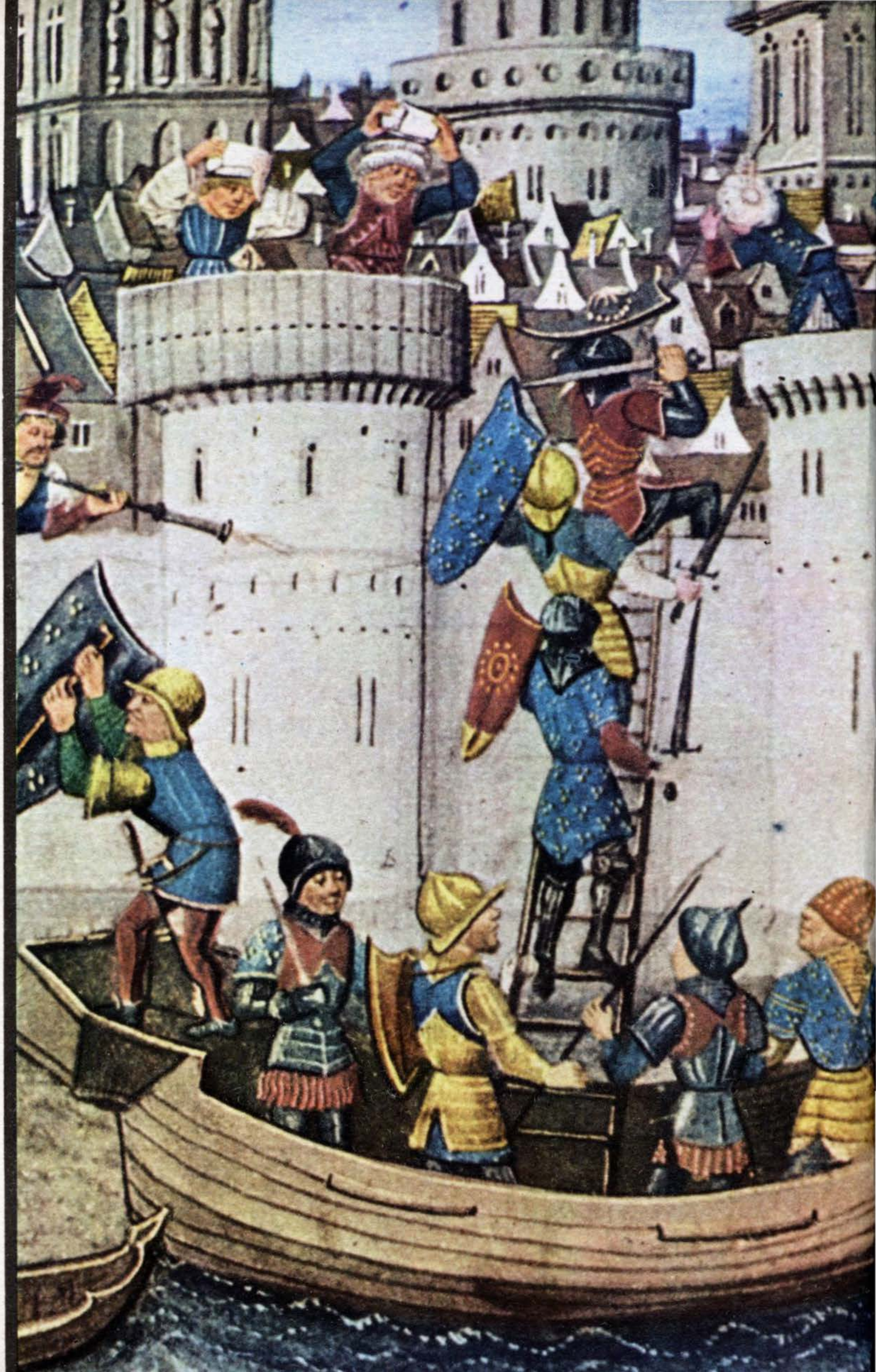

Album istoric românesc

TREI MARTORI DEPUN ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

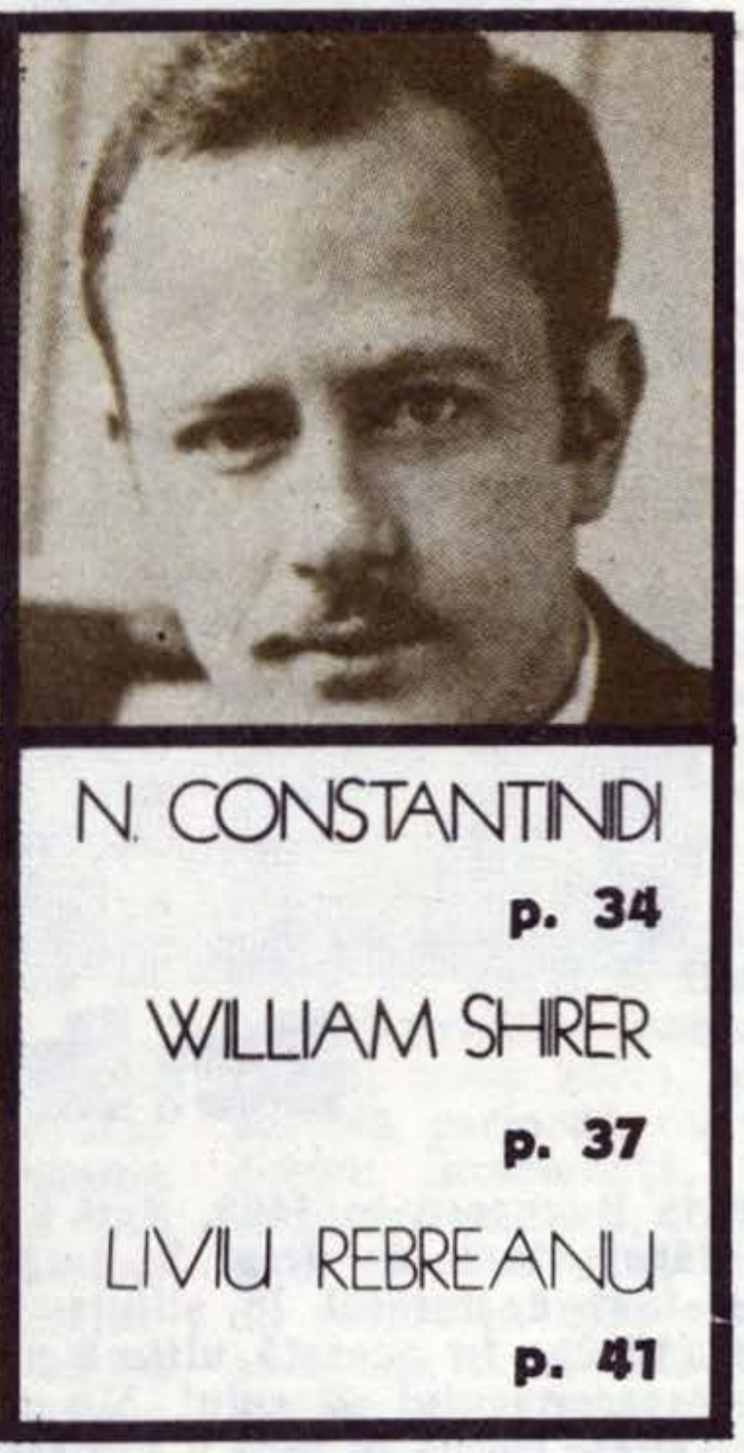

N. CONSTANTINIDI
p. 34

WILLIAM SHIRER
p. 37

LIVIU REBREANU
p. 41

Istoria Europei deceniului patru din veacul nostru a fost dominată de primejdia fascismului. Venirea la putere a lui Hitler în Germania (30 ianuarie 1933) și pretenția instaurării hegemonismului în Europa au constituit un pericol din ce în ce mai grav pentru pacea și securitatea popoarelor. În situația internațională caracterizată printr-o încordare crescîndă, Berlinul a devenit centrul politicii expansioniste, revanșarde, revizioniste, care avea să ducă la declanșarea celui de-al doilea război mondial. În același timp, agenturile fascismului în diferite țări europene, inclusiv în România, au reprezentat o gravă amenințare la adresa independenței și integrității lor teritoriale.

Lupta eroică, plină de abnegație și sacrificii, a popoarelor a făcut ca, la 9 mai 1945, lunga noapte în care hitlerismul voia să cufunde Europa și întreaga lume să ia sfîrșit. Lupta împotriva oricăror tentative de reînviere a fascismului criminal rămîne însă, pentru totdeauna, un comandament al istoriei.

În paginile ce urmează, inserăm fragmente din amintirile — necunoscute — a doi oameni care au trăit în centrul evenimentelor din Germania: diplomatul român Noti Constantinidi și ziaristul american William Shirer. Publicăm, de asemenea, fragmente din însemnările inedite ale lui Liviu Rebreanu, în care marele scriitor ia o atitudine hotărîtă împotriva ideologiei și practicii criminale a legionarilor.

N CONSTANTINIDI

Berlinul anilor '30

Născut la București în 1889, Noti Constantinidi a făcut studii de drept în țară, după care și-a luat doctoratul în științe juridice la Roma (1912). În această ultimă perioadă a fost corespondentul ziarului Minerva **în capitala Italiei. Întors în țară a profesat avocatura. După terminarea primului război mondial, a fost numit consilier tehnic pe lîngă delegația română care a participat la Conferința de pace de la Paris, în sarcina lui intrînd și relațiile cu presa franceză. În 1921 a intrat în diplomație, în calitate de consilier de presă la Legația din Paris. Aici a fondat Agenția de presă română** Orient-Radio (Rador), **cu sediul la București, care din 1926 a devenit agenția oficială a statului nostru. Urmîndu-și cariera diplomatică, N. Constantinidi a funcționat ca secretar și apoi consilier la Legația din Berlin (1929-1937) și însărcinat cu afaceri al României la Roma (1937-1938). Pînă în 1946 a mai îndeplinit și alte funcții diplomatice, printre care și aceea de ministru plenipotențiar la Helsinki (1941-1943). A murit în 1957.**

În îndelungata sa carieră, Constantinidi a cunoscut importante personalități politice române — Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Titulescu — și a frecventat cercurile diplomatice europene din cîteva mari capitale europene. Observator atent al cercurilor în care s-a mișcat, diplomatul român a evocat cu finețe atmosfera ambiantă și a schițat cu talent portretele personajelor politice pe care le-a frecventat.

În amintirile sale, un spațiu însemnat este dedicat activității delegației române la Conferința de pace de la Paris, pentru apărarea intereselor naționale. Constantinidi a consacrat numeroase pagini perioadei anilor '30, cînd în casa poetei Elena Văcărescu a întîlnit mari personalități politice, culturale și artistice ale vremii. Interesante sînt și informațiile inedite asupra activității desfășurate de Take Ionescu pentru crearea Micii Înțelegeri.

Deosebit de semnificative sînt notațiile din anii cînd s-a aflat în misiune la Berlin și Roma, însemnări ce vădesc că autorul s-a situat pe o poziție clară de dezavuare a nazismului și fascismului. Constantinidi spune despre Hitler că „are aerul unui mahalagiu, de o vulgaritate ordinară", iar pe Mussolini îl taxează drept „cabotin" și „fanfaron".

Iată, în continuare, un fragment din însemnările inedite ale diplomatului român, despre Berlinul din ajunul și de după venirea lui Hitler la putere.

Virgil TATOMIR, directorul Arhivelor Statului, filiala București

În august 1929, am fost transferat din Paris ca secretar la Legația din Berlin; mai tîrziu am activat, tot aici, în calitate de consilier. Am sosit în plin sezon mort, toată lumea fiind plecată în vilegiatură; întreaga viață diplomatică și mondenă era întreruptă pînă la toamnă.

Cunoșteam Berlinul destul de bine, deoarece în anii cînd funcționasem la Paris venisem aici de vreo trei sau patru ori, invitat de prieteni sau cu treburi de serviciu. Nu-mi plăcea acest oraș mare, rece, cu bulevarde prea largi, cu case construite fără gust și cu oameni destul de aspri. Berlinul dintre cele două războaie mondiale l-am cunoscut în epoca celei mai teribile inflații, apoi pe vremea goanei turbate după distracții și îl regăseam acum la sfîrșitul unei perioade de veselie și nouă prosperitate, căzut într-o stare de marasm.

Nu iubeam orașul, dar mă consola faptul că străzile erau aproape toate mărginite de arbori mari, cu frunziș bogat. În afară de unul sau două restaurante cu prețuri exorbitante, se mînca foarte prost; în cafenele, cafeaua era un soi de băutură execrabilă. Ce e drept însă Berlinul era foarte îngrijit, curat și bine întreținut.

Legația noastră se găsea pe Rauchstrasse, aproape de marele parc central al orașului. Arborii străzii erau acolo atît de mari și de stufoși, încît vara trebuia să aprinzi lumina electrică pentru că coroanele lor acopereau toate ferestrele fațadei noastre. Șeful misiunii diplomatice era ministrul Nicolae Petrescu-Comnen.

La venirea mea, în 1929, situația politică din Germania era destul de tulbure. Existau numeroase partide și era foarte dificil să le distingi cu ușurință unele de altele. Dar existau cîteva personalități mari, care dominau întreaga viață politică: Stresemann [lider al Partidului Populist German], care îl păcălise atît de bine pe Briand [prim-ministru și ministru de Externe francez în repetate rînduri], Brüning, catolicul [lider al Partidului de Centru (catolic)], care reușise să obțină încrederea cercurilor engleze și americane; în umbră, Hitler.

Existau partide, ca Partidul Național German și partidul nazist, care dispuneau de adevărate armate. În tot acest timp aveau loc conflicte între grupuri armate; mai ales sîmbăta și duminica, aceste încăierări se soldau cu zeci de morți. Lucrurile se petreceau, aproape totdeauna, cam în același fel. Într-o braserie oarecare, frecventată de tinerii unui partid, adversarii lor politici intrau brusc, se schimbau focuri de revolver, iar apoi trebuiau numărați morții. Poliția sosea totdeauna prea tîrziu și vinovații nu erau niciodată prinși. Atacurile stîrneau represalii și seria atentatelor nu se mai termina. Toate aceste partide țineau adunări, la care agitația politică împrumuta alura de violență extremă.

Înainte de venirea lui Hitler la putere, cuvîntul de ordine era de a prezenta Germania ca pe o martiră. Germanii erau susținuți de englezi, care le-au deschis credite. Marea Britanie, de teamă ca Franța să nu devină prea puternică, căuta să întărească Germania, încercînd astfel să mențină echilibrul puterilor în Europa. Ambasadorul englez la Berlin, lordul Abernon, era cel mai fervent susținător al Germaniei.

Francezii erau mult mai prudenți și mai neîncrezători. Ei nu au acordat decît puține credite și și-au retras banii la timp, înaintea marii crize economice.

Pe lîngă creditele de la stat la stat și cele obținute de marile bănci, industriașii și comercianții germani au reușit să obțină importante credite și de la firmele particulare, a căror sumă n-a fost niciodată cunoscută.

La Berlin exista impresia foarte clară că germanii căutau să dea senzația că trăiesc într-o mare mizerie, făcînd apel la un sentiment de solidaritate europeană cu ceilalți. În realitate, în Germania, și la Berlin îndeosebi, se trăia foarte bine, totul exista din abundență, viața nu era scumpă. Impresia de bunăstare era generală și incontestabilă. Odată, mă plimbam cu un diplomat german prieten, într-o după-amiază de duminică și, după ce am ascultat obișnuitele tirade relative la așa-zisa mizerie din Germania, i-am arătat că toți oamenii care se plimbau ca și noi, pe stradă, își aveau frumoasele lor costume de duminică și nici unul nu avea ghetele peticite.

Răspunsul său a fost următorul:

— E cît se poate de firesc. Doar nu vreți ca oamenii să iasă cu hainele lor uzate, pe care le poartă în fiecare zi de lucru. Doar n-ați vrea să ni se coboare și nivelul de trai personal?

Neliniștea și dezordinea politică au durat la Berlin de-a lungul primilor patru ani ai șederii mele acolo, și totuși, această perioadă nu era nicidecum interesantă, deoarece totul era tulbure, ideile și actele, și abia dacă îți puteai da seama în mod exact unde au ajuns în realitate lucrurile. Adevărații aristocrați părăsiseră Berlinul și se stabiliseră la Potsdam, de unde veneau uneori pentru cîteva ore la Berlin, îmbrăcați fără gust și rigizi. În Capitală dominau bancherii, industriașii proaspăt îmbogățiți și care cheltuiau enorm.

Comnen se mișca în această lume puțin deocheată, ca un pește în apă; primea și era primit, închipuindu-și că duce o viață mondenă în stil mare. L-am însoțit pe ministru la o masă oferită de către unul dintre acești afaceriști. Spre mijlocul dineului s-au deschis ușile unui salon, unde a început să cînte faimoasa orchestră de la Hotel „Astoria" din Londra, adusă cu avionul în mod special, bineînțeles cu un onorar exorbitant.

Dacă la Paris luxul era rafinat și discret, la Berlin era

ţipător, ostentativ şi, aproape totdeauna, de prost gust. În schimb, dacă în capitala Franţei, calitatea de diplomat nu făcea nici o impresie, aici erai tratat aproape ca un prinţ de sînge. Aceasta impunea şi obligaţii mondene fără sfîrşit. Cu rare excepţii, trebuia să iau parte, în fiecare zi, la cîte o recepţie, unde se stătea în picioare o oră sau două; seara, trebuia să îmbraci fracul şi jobenul, pentru un dineu sau un bal. Corvoada nu înceta decît odată cu sosirea verii.

Corpul diplomatic străin era foarte numeros: aproximativ o mie cinci sute de persoane. Mereu întîlneai figuri noi; în timpul dineului erai aşezat între două doamne, mai mult sau mai puţin bătrîne, cu care trebuia să faci conversaţie, fără să le fi văzut vreodată înainte. După masă stăteai în salon în picioare aproximativ o oră, ca să iei cafeaua şi lichiorurile, iar spre orele 11 te găseai în stradă, după o seară pierdută, în frac, fără să ştii ce să mai faci.

Viaţa artistică de la Berlin era foarte intensă şi puteai asculta muzică destul de bună. Furtwängler dirija concertele Filarmonicii şi foarte mulţi virtuozi dădeau recitaluri. Teatrele, deşi puţin numeroase, erau excelente, cu actori foarte buni, mai toţi veniţi de la Viena. Apoi mai existau şi muzeele. Berlinul reuşise să aibă cîteva dintre cele mai frumoase colecţii de pictură şi sculptură din Europa.

În 1933, am asistat la venirea la putere a lui Hitler şi la marea paradă cu torţe pe sub ferestrele Cancelariei Reichului. Cei patru ani pe care i-am petrecut la Berlin sub regimul nazist au fost foarte ciudaţi. Pe de o parte, acte de teroare şi de brutalitate de neînchipuit, iar pe de altă parte un soi de exaltare şovină, o creştere violentă a orgoliului naţional: germanii trebuiau din nou convinşi că sînt poporul ales şi rasa superioară destinată să domine lumea. Intelectualii priveau toate acestea cu un ochi sceptic.

În ziua cînd Hitler a hotărît să reînarmeze Germania, Berlinul a trecut printr-o panică extraordinară, temîndu-se de o intervenţie franceză.

În p. 34: *poliţia berlineză operează arestări din rîndul muncitorilor participanţi la manifestaţia de 1 Mai 1929*

Reichstagul incendiat de hitlerişti a servit drept pretext pentru declanşarea primului val de teroare a Gestapoului

WILLIAM SHIRER

Jurnalul unui corespondent american în cel de-al III-lea Reich

„Am fost martor al evenimentelor şi l-am văzut pe Hitler cum şi-a impus dictatura", scria cu ani în urmă William Lawrence Shirer, ziarist şi comentator de radio american, născut la Chicago în 1904. El a devenit cunoscut în multe ţări ale lumii după apariţia în 1960 a cărţii sale The Rise and Fall of the Third Reich **(Ascensiunea şi prăbuşirea celui de-al III-lea Reich). Volumul a fost un „best seller", o carte de mare succes în Statele Unite şi a fost urmat, în 1961, de o altă lucrare** The Rise and Fall of Adolf Hitler **(Ascensiunea şi prăbuşirea lui Adolf Hitler).**

În calitate de corespondent diplomatic al ziarului Tribune **din Chicago şi, apoi, ca unul din pionierii reportajului radiofonic la scară intercontinentală — ca reprezentant al reţelei** Columbia Broadcasting System **— William Shirer a fost un reporter pasionat al clipelor de încleştare şi criză din Europa Occidentală şi, în special, din Germania anilor '30, devenind corespondent de război în 1939-1945. Primele lui însemnări, mărturii directe şi spontane, impresii „de la faţa locului", care cuprind amănunte semnificative şi schiţează portrete autentice ale actorilor dramei istorice, sînt prinse în carnetele publicate sub titlul** Berlin Diary **(Jurnal berlinez), 1940 şi** End of a Berlin Diary **(Final la un jurnal berlinez), 1947. Mai tîrziu, cînd avea să cunoască nenumărate dosare capturate din arhiva confidenţială nazistă, precum şi multe din directivele şi discuţiile cinice ale lui Hitler cu acoliţii săi, istoricul Shirer va căuta să aprofundeze observaţiile instantanee ale ziaristului Shirer. Comparînd paginile sale iniţiale din** Jurnal, **cu efortul de analiză pe care l-a încercat ulterior, Shirer scria în** Ascensiunea şi prăbuşirea celui de-al III-lea Reich: **„Desigur, mi-a fost mai uşor să fac cunoscute şi să descriu evenimentele concrete, senzaţionale şi adeseori revoltătoare care au marcat cel de-al III-lea Reich: urcarea lui Hitler la putere, incendierea Reichstagului, masacrul cunoscut sub denumirea de «Noaptea cuţitelor lungi», anexarea Austriei, capitularea lui Chamberlain la München, ocuparea Cehoslovaciei, agresiunile dezlănţuite împotriva Poloniei, Scandinaviei, Occidentului, ţărilor balcanice, Uniunii Sovietice. Am descris ororile ocupaţiei naziste şi lagărele de concentrare, exterminarea evreilor. Dar, cu toate acestea, mi-au rămas multă vreme ascunse marile decizii luate în taină, intrigile, trădările, ca şi mobilurile cele mai intime, aberaţiile care au dus la aceste crime; de asemenea, rolurile jucate de personajele din culise, intensitatea**

de neimaginat a teroarei exercitate de hitleriști și tehnica organizării ei". Pentru ziaristul, comentatorul și istoricul William Shirer, adevărul a fost o cucerire continuă, o expediție cutezătoare în jungla perfidă și crudă a nazismului.

În fragmentele pe care le reproducem mai jos din Jurnalul berlinez **al lui William Shirer, am ales cîteva note personale, schițe și imagini surprinse în plină mișcare din unghiul original al reporterului-martor, purtînd amprenta autentică a epocii, vibrînd sub tensiunea actualității.**

Desigur, actele flagrante ale atentatului nazist împotriva umanității sînt acum profund cercetate și cunoscute. În memoria istorică a popoarelor, lupta împotriva barbariei cu zvastică și victoria asupra fascismului rămîn valori definitive, iar atitudinea intransigentă față de nostalgicii și recidiviștii nazismului, o exigență a realității celei mai actuale. Paginile de jurnal ale lui William Shirer sînt făcute să ne amintească — în limbajul istoriei curente — caracterul imprescriptibil al crimei hitleriste împotriva omului.

Încă în 1948, publicistul Shirer primea distincția americană „One World", care onora activitatea sa desfășurată prin radiodifuziune „pentru meritul de a fi avertizat opinia publică din America de pericolul nazismului". În răspunsul său, autorul Jurnalului berlinez **relua cuvintele filozofului american George Santayana: „Cei care nu-și amintesc învățămintele trecutului sînt condamnați să-l trăiască din nou".**

Florin HERA

Paris, 3 august 1934. După moartea feldmareșalului Hindenburg, ultimul președinte al Republicii de la Weimar, Hitler a făcut ceea ce nimeni nu se aștepta. Pe lîngă funcția de cancelar, s-a autopromovat președinte al statului. Dacă mai dăinuiau unele îndoieli în privința fidelității comandanților militari, ele s-au risipit înainte ca trupul bătrînului mareșal să se fi răcit. Hitler a obligat armata să-i presteze jurămînt de supunere necondiționată.

Berlin, 25 august. Primul contact pe care l-am avut în această seară cu cel de-al III-lea Reich a fost tipic. Pentru a vedea cît de cît locurile străbătute, am luat un tren de zi, ajungînd în Gara Friedrichstrasse pe la ora 22. Primii veniți să ne întîmpine, pe mine și pe soția mea, au fost doi agenți ai Gestapoului. Desigur, mă așteptam să dau ochii într-o zi sau alta cu poliția secretă, dar nu-mi închipuiam că prilejul se va ivi atît de devreme. Imediat ce am coborît din tren, m-au acostat doi civili care m-au întrebat dacă eu sînt domnul Cutare. N-am înțeles prea bine numele, dar am răspuns negativ. Deoarece unul dintre agenți a stăruit cu întrebarea, am scos pașaportul. Individul l-a examinat pe îndelete, după care mi-a zis cu un aer bănuitor:

— Așadar nu sînteți domnul X, ci domnul Shirer.

— Eu și nimeni altul, după cum se vede din pașaport.

Agentul mi-a mai aruncat o privire neîncrezătoare, i-a făcut cu ochiul colegului său, după care cei doi m-au salutat cu răceală și au plecat. De mîine, începe un nou capitol al existenței mele.

Berlin, 2 septembrie. Nu mai regăsesc nimic din vechiul Berlin de pe vremea Republicii; atmosfera lipsită de griji, bunele maniere, femeile cu nasul în vînt și părul tuns scurt, tinerii cu țeasta rasă ori nu — care puteau să-și petreacă noaptea întreagă dezbătînd orice subiect, cu inteligență și pasiune — tuturor acestora le simt lipsa.

Necontenitul „Heil Hitler", pocnetul tocurilor lipite în semn de salut, defilarea nesfîrșită a cămășilor brune, a S.S.-iștilor în uniformele lor negre mă calcă pe nervi.

În timp ce mă plimbam, a trebuit ca, în două rînduri, să intru în grabă în niște magazine spre a nu fi obligat să salut drapelele batalioanelor S.A. și S.S.; altfel aș fi riscat să fiu maltratat.

Alaltăieri [corespondentul britanic] Gillie, de la [ziarul] *Morning Post*, m-a luat să mîncăm la o cîrciumă, în josul lui Friedrichstrasse. La întoarcere mi-a arătat o clădire din care, anul trecut, puteau fi auzite, zile de-a rîndul, urletele evreilor torturați. Am remarcat că, și acum, imobilul era sediul comandamentului unei mari unități S.A.

Poimîine voi asista la Congresul anual al partidului nazist, un bun prilej de a cunoaște mai bine Germania hitleristă.

Nürnberg, 4 septembrie. La apusul soarelui, Hitler, asemenea unui împărat roman, și-a făcut intrarea în acest oraș medieval, în aclamațiile sălbatice ale falangelor naziste, care înțesau străduțele strîmte, unde trăiseră odinioară [poetul] Hans Sachs și „maeștrii cîntăreți".

Zece mii de steaguri cu crucea încîrligată acoperă splendida arhitectură gotică a orașului, fațadele arhaicelor imobile, acoperișurile triunghiulare. Străzile sînt un fluviu de uniforme brune și negre.

Îl văd pe Hitler, pentru prima dată, trecînd pe lîngă hotelul unde locuiesc eu și îndreptîndu-se spre reședința sa, de la Hotelul „Deutscher Hof", situat pe aceeași stradă. În picioare, în automobil, își mototolește nervos șapca în mîna stîngă; cu brațul drept întins, după obiceiul nazist, răspunde fără entuziasm aclamațiilor delirante. Poartă un trenci de gabardină, destul de uzat, și are o față inexpresivă. Mă așteptam la un profil mai plin de forță; așa, să mă ia naiba dacă înțeleg prin ce miracol poate dezlănțui isteria gloatei, care îl primește ca o hoardă de sălbatici. Führerul nu arborează acea poză teatrală, de împărat roman, cum face Mussolini. Ținuta lui pare a afecta modestia.

Mă îndoiesc însă de sinceritatea sa.

Seara, în vechea și impresionanta clădire a primăriei orașului, Hitler deschide, în mod solemn, cel de-al IV-lea congres al partidului nazist. Nu vorbește decît trei minute; aceasta, fără îndoială, pentru a-și menaja vocea în vederea celor șase lungi cuvîntări pe care are de gînd să le pronunțe mai tîrziu. Putzi Hanfstängl, care seamănă cu un clovn enorm, crispat și incoerent — și care numai rareori uită să ne amintească de originea sa americană și de diploma lui de la Harvard — pronunță cel mai important discurs al zilei, în calitate de șef al secției presei străine din cadrul partidului nazist. Vrînd în mod vădit să-i facă pe plac șefului său, are obrăznicia să ne ceară [corespondenților străini] să relatăm evenimentele din Germania fără a încerca să le interpretăm. „Numai istoria — urlă Putzi — poate judeca evenimentele care se desfășoară, acum, sub Hitler". Ceea ce dorește el, ca și Göbbels și Rosenberg, este să ne îmbarcăm pe corabia propagandei naziste. Mă tem ca vorbele lui Putzi să nu-i influențeze pe corespondenții de presă englezi și americani.

Mai tîrziu, mă strecor în holul lui „Deutscher Hof", unde stă Hitler. Îl disting pe Julius Streicher, poreclit aici „Țarul neîncoronat al Franconiei". La Berlin este vestit ca „mîncătorul" de evrei nr. 1 și ca editorul celei mai vulgare și mai pornografice fițuici antisemite, *Der Stürmer*. Are tigva rasă, ceea ce îi accentuează și mai mult sadismul figurii.

Nürnberg, 5 septembrie. Dimineața, ședința de deschidere în sala „Luitpold", dintr-o suburbie a orașului, este mai mult decît o reprezentație fastuoasă; spectacolul are ceva din fervoarea religioasă și mistică a unei liturghii oficiată într-o catedrală gotică de Paște sau de Crăciun. Intrarea lui Hitler este plină de dramatism. Acordurile orchestrei, care a cîntat pînă atunci, încetează. Cei 30 000 oameni înghesuiți aici păstrează o liniște mormîntală. După aceea, orchestra execută marșul *Badenweiler* rezervat — mi se spune — numai lui Hitler, atunci cînd apare la marile solemnități.

Führerul își face intrarea prin partea opusă estradei unde va lua loc, urmat de acoliții săi: Göring, Göbbels, Hess, Himmler și alții. Înaintează încet, de-a lungul intervalului central, în timp ce 30 000 brațe se ridică pentru a-l saluta. După aceea, imensa orchestră simfonică execută uvertura *Egmont*, de Beethoven. Proiectoare puternice luminează estrada pe care se așază Hitler, înconjurat de vreo sută de dregători naziști și de ofițeri. În spate se desfășoară „drapelul însîngerat", purtat de hitleriști pe străzile Münchenului, la 9 noiembrie 1923, cînd puciul lor a fost înăbușit. Tot în spatele estradei fîlfîie 5-600 stindarde S.A. Muzica încetează. Rudolf Hess, cel mai intim confident al Führerului, se scoală în picioare și citește rar numele „martirilor" — naziști — cămășile brune căzute în lupta pentru putere.

Cînd mulțimea, formată exclusiv din membri ai partidului nazist, pare a fi destul de impresionată, se dă citire proclamației Führerului, pe care n-o expune el însuși, ci gauleiterul Bavariei, Wagner. În mod cît se poate de straniu, vocea și felul lui de a vorbi seamănă cu ale lui Hitler încît unii corespondenți de presă, care au ascultat discursul la radio, au crezut că vorbitorul era însuși Führerul.

Nürnberg, 7 septembrie. Astă-seară o altă mare reprezentație: pe pajiștea „Zeppelin" s-au îngrămădit 200 000 naziști, cu 21 000 drapele, desfășurate în lumina proiectoarelor, ca o pădure supranaturală.

— Sîntem puternici și vom fi și mai puternici, țipă Hitler, iar ecoul cuvintelor sale se transmite prin difuzoare peste pajiștea tăcută.

Încă de la venirea la putere, naziștii zăngănesc armele pregătind invadarea Europei

În p. 37: *călăul și călăul călăului; primul din dreapta, alături de Hitler, este Röhm, care va fi ucis, din ordinul Führerului, trei luni mai tîrziu, în „Noaptea cuțitelor lungi"*

Von Papen a venit și el astăzi, singur, în picioare într-un automobil, în urma lui Hitler. A fost prima sa apariție în public după evenimentele din 30 iunie, cînd a scăpat, în ultimul moment, de oamenii lui Göring.

N-avea o mină prea fericită.

Saarbrücken, 1 martie 1935. [După plebiscitul din Saar și realipirea acestei provincii la Germania], Hitler și-a făcut intrarea în oraș azi după-amiază, trecînd în revistă trupele S.S. și unitățile militare. Înaintea paradei mă aflam în tribună alături de Werner von Fritsch, comandantul suprem al Reichswehrului [nume sub care erau cunoscute pe atunci forțele armate ale Germaniei] și creierul noii oștiri pe cale de formare. Cuvintele sale m-au uluit: un baraj neîntrerupt de sarcasme despre S.S.-iști și despre șefii naziști, pe măsură ce aceștia își făceau apariția. Plin de dispreț pentru ei toți, cînd s-a ivit cortegiul lui Hitler, a mormăit ceva, apoi și-a luat locul, pentru a primi defilarea exact în spatele Führerului.

Berlin, 15 martie. Göring a dat un interviu ziarului *Daily Mail* [proprietar — lordul Rothermere, corespondent la Berlin — Ward Price], ziar care a devenit un straniu purtător de cuvînt al partidului nazist în Anglia. Cu acest prilej, căpetenia hitleristă a declarat că Germania își constituie armata sa aeriană. Este prima dată cînd se admite public acest lucru. Azi se dădea ca sigură știrea că Göring, ministrul Aviației, va intra în subordinea lui von Blomberg, ministrul Apărării, căpătînd astfel asentimentul șefilor militari în opera de creare a noii forțe aeriene germane.

Berlin, 16 martie. Azi, la ora 15, primesc un telefon de la Ministerul Propagandei. Pe un ton foarte agitat, mi se transmite că sînt convocat pentru orele 17 la o conferință de presă, la care dr. Göbbels va face o declarație „de cea mai mare importanță".

Mă duc. În sală s-au adunat vreo sută de corespondenți de presă străini; tensiunea este mare, dar nimeni nu cunoaște scopul convocării noastre. În sfîrșit, apare Göbbels, șchiopătînd, cu un aer grav și foarte preocupat. Imediat, el începe să citească, cu o voce puternică, textul unei noi legi. Lectura este prea rapidă pentru ca să putem lua note, dar nici nu e nevoie de așa ceva: Hitler, încălcînd din proprie inițiativă clauzele militare ale Tratatului de la Versailles, a restabilit serviciul militar obligatoriu și a proclamat crearea unei armate de 12 corpuri de armată, adică 36 divizii. Louis Lochner, de la Agenția *Associated Press*, Eduard Beattie, de la *United Press*, Pierre Huss, de la *International News Service* și Gordon Young, de la *Reuter*, sar de pe locurile lor, năvălind la telefon, fără să mai aștepte urmarea. Scundul „doktor" termină. Cîțiva funcționari superiori ai Ministerului Propagandei rămîn în sală, pentru a răspunde la întrebări, dar este clar că se tem să spună mai mult decît textul comunicatului oficial.

— Ce efectiv va avea noua armată?

— 36 devizii, răspund ei.

— Ce efectiv va avea o divizie?

— Depinde.

Și așa mai departe.

Urc din nou pe Wilhelmstrasse, cu Norman Ebbutt de la *Times*, cel mai bine informat dintre corespondenții de presă străini. Ebbutt este destul de surprins de veste, dar insistă asupra faptului că nu e, de fapt, nici o noutate: germanii și-au reconstituit armata de un an și mai bine.

Mai tîrziu aflu că Hitler a acționat cu iuțeala fulgerului, intuind singurul moment propice pentru a acționa, și se pare că a reușit. Biroul nostru din Paris mă anunță, astă-seară, că francezii se agită, încercînd să-i incite la acțiune pe englezi, dar că Londra se lasă greu.

Aseară, înapoindu-se de la vila sa de la Berchtesgaden, Hitler și-a convocat miniștrii și generalii. Decizia de reconstituire a armatei a luat-o pe loc — mai bine zis, atunci le-a adus-o la cunoștință. Din cîte am putut afla, Führerul n-a ezitat nici o clipă sau, în orice caz, n-a dat această impresie. Experții s-au apucat imediat de întocmirea proiectului de lege. Pe de altă parte, Hitler și Göbbels au redactat două proclamații către poporul german — una din partea partidului nazist, cealaltă din partea Führerului.

Azi la ora 13, Hitler i-a chemat din nou pe miniștri și pe generali pentru a le citi textele legii și ale celor două proclamații. După cum sînt informat, în clipa cînd Hitler a terminat, toți membrii cabinetului s-au îmbrățișat. Bătrînul general von Blomberg i-a împins pe cei de față să-l ovaționeze pe Führer de trei ori. A fost una dintre cele mai slugarnice ședințe ale Consiliului de Miniștri din întreaga istorie a Germaniei. Dar naziștilor nu le pasă de demnitate cînd vor să-și atingă scopurile. Iar acum, cînd Hitler le-a dat ceea ce și-au dorit, iuncherii militariști vor trece multe lucruri cu vederea, vor înghiți multe papare.

Este o lovitură cumplită pentru Franța, Anglia și Italia, care au făcut un război și au încheiat un tratat de pace pentru a nimici puterea militară germană și a nu o lăsa să ridice capul.

Ce vor face Parisul și Londra? Un „război preventiv" ar însemna sfîrșitul lui Hitler. Polonezii spun că Pilsudski nu așteaptă decît să participe la un astfel de război. Dar primele reacții de astă-seară — cel puțin după știrile parvenite de la biroul meu din Paris — se arată, toate, potrivnice unei intervenții militare. Vom vedea.

În românește de
Ioan DRAGOMIRESCU

LIVIU REBREANU

Spovedanii

Sub acest titlu, la Editura Sport-Turism, se află în pregătire un volum de însemnări memorialistice datorate marelui scriitor român Liviu Rebreanu. Aşadar, un Liviu Rebreanu inedit. Paginile sale de jurnal referitoare, cu unele întreruperi, la perioada 1914-1944 — document de mare valoare — polarizează în egală măsură interesul istoricului literar, cît şi pe cel al istoricului vieţii politice.

Spovedaniile **ne dezvăluie un amplu şi profund dialog al scriitorului cu sine însuşi, o investigare febrilă a condiţiei intelectualului în societatea românească interbelică. Cele cîteva sute de pagini ale manuscrisului se constituie într-o adevărată radiografie, cu accente de sinceritate, uneori vehementă, nu numai a vieţii culturale, ci a societăţii româneşti în ansamblul ei. O societate receptată de un mare scriitor, dar apreciată şi judecată de omul şi cetăţeanul Rebreanu. Apare evident efortul permanent al scriitorului de a descifra sensurile reale şi profunde ale vieţii, căci — nota el — viaţa trebuie înţeleasă, aprofundată „nu să te mulţumeşti a o trăi animalic, lăsînd-o să treacă peste tine...".**

Însemnările sînt opera unui scriitor profund ancorat în viaţa poporului său şi preocupat permanent de destinul patriei. Ca şi alţi scriitori ardeleni — Slavici, Coşbuc, St. O. Iosif — pentru a se putea realiza ca om de litere, Rebreanu a fost silit să treacă „în ţară". Pentru el 1 decembrie 1918 a fost astfel nu numai un triumf al multiseculariului ideal românesc de unitate şi libertate, ci şi un sacru legămînt anticipat pentru generaţiile de urmaşi că vor păstra neştirbită marea împlinire.

De la înălţimea acestor sentimente patriotice, Rebreanu a înregistrat şi comentat atitudinile contemporanilor săi. Fie că se referă la evenimentele culturale sau la cele ale vieţii politice, memorialistica sa face adesea apel la demnitate naţională, la cinste şi respect pentru marile valori ale spiritului uman. Chemarea sa la raţiune, la emanciparea omului de sub tirania ideilor politice reacţionare capătă accente dramatice în momentele de restrişte ale istoriei poporului său. Edificatoare în această privinţă sînt fragmentele pe care le publicăm mai jos şi care se referă la evenimentele anului 1940, poate cel mai dramatic an din istoria românilor. Un an în care izolarea pe plan internaţional, prăbuşirea aliaţilor noştri tradiţionali, miopia unor cercuri politice interne şi reacţionarismul altora au împins vertiginos ţara spre abis. Înfrîngerea Franţei în mai-iunie 1940, ultimele zvîrcoliri şi căderea ruşinoasă a regimului dictaturii regale, odiosul Diktat de la Viena şi, ca un efect direct al impunerii dominaţiei naziste în Europa, instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene — iată evenimentele pe care le comentează Rebreanu în paginile ce urmează*.

Puia Florica REBREANU,
Vasile NETEA

***Întreruperile de text sînt marcate prin trei puncte, iar cuvintele introduse de noi prin paranteze drepte; notele din subsol aparţin redacţiei *Magazin istoric*.**

1940 *Duminică, 2 iunie.* Miercuri [29 mai] — am avut la Academie solemnitatea discursului [meu] de recepţie. A fost într-adevăr o zi solemnă pentru Academie, atîta lume s-a grăbit să participe şi atît de mare a fost interesul... Solemnitatea s-a difuzat prin radio... Discursul meu *Laudă ţăranului român* a impresionat foarte mult. Am simţit-o pe cînd îl citeam, am auzit-o pe urmă şi am văzut-o din ecoul ce l-a avut în toată ţara. [Ion] Petrovici a răspuns foarte cald şi elogios şi lung, ici-colo polemizînd cu unele părţi din discursul meu. Efectul general a fost covîrşitor. Felicitările m-au covîrşit. [Nicolae] Iorga zice că va propune să fie tradus discursul meu în patru limbi şi răspîndit drept cea mai bună propagandă românească...

[Alexandru] Lapedatu îmi spune emoţionat că a fost cea mai frumoasă zi a Academiei etc.

Sîmbătă, 8 iunie. Ar trebui să revin asupra discursului de recepţie de la Academie. Se pare că a avut un răsunet cu siguranţă peste valoarea lui. Cred că a impresionat mai mult prin spiritul de frondă sau, ici-colo, chiar de răzvrătire, neobişnuit într-o adunare atît de liniştită. În afară de ecoul în presă, interesant e efectul asupra lumii care a ascultat la radio şi care continuă să mă copleşească cu felicitări. Dar vremurile sînt prea cumplite ca să te poţi bucura de astfel de succese. Evenimentele se precipită vertiginos şi ameninţă să răstoarne faţa pămîntului...

Luni, 17 iunie. Parisul a căzut. De două zile se află sub stăpînirea germană. Armatele franceze, complet sfărîmate, se retrag într-un ritm aproape de dezordine. Face impresia că nu pot sau nu vor să mai opună o rezistenţă serioasă. Alaltăieri germanii au ocupat Verdun — într-o singură zi! Au spart linia Maginot la Sud de Saar — într-o singură zi! Mai mult, coloane germane, pornite de la Reims-Chalons, au trecut platoul Langus şi peste rîul Sâone, înspre Besançon şi frontiera elveţiană, tăind astfel retragerea armatelor care ocupă linia Maginot şi toată zona fortificată din triunghiul Verdun-Belfort-Strasbourg — şi toate acestea în două sau trei zile! E ceva miraculos şi îngrozitor. Forţa germană pare absolut irezistibilă. Să se adauge şi ameninţarea italiană pe frontiera Alpilor şi, pînă la un punct, o ostilitate încă nebeligerantă în Pirinei a spaniolilor, ca să se înţeleagă deplin primejdia imensă în care se află Franţa. Ajutor nu poate avea de nicăieri, cel puţin un ajutor eficace şi imediat. Corpul expediţionar britanic a fost zdrobit în Flandra, iar rămăşiţele salvate la Dunkerque nu pot intra în luptă înainte de a fi reechipate, şi chiar atunci, nişte trupe scăpate dintr-un infern nu vor fi capabile să oprească elanul triumfal german. Reynaud[1] a făcut un apel patetic la Statele Unite — i s-au promis ajutoare şi atît! În realitate, în aceste momente de viaţă şi moarte, Franţa e singură, iar Anglia îi oferă încurajări, mesagii de admiraţie şi speranţe în victoria finală graţie flotei engleze.

În asemenea condiţii, la marginea prăpastiei, guvernul francez a trebuit să reconsidere foarte serios situaţia militară şi diplomatică. Ieri [16 iunie] guvernul Reynaud s-a prăbuşit, înlocuit fiind cu un guvern quasi-militar în frunte cu mareşalul Pétain[2], iar la Război cu Weygand[3]. Se pare că noul guvern e în preajma unor hotărîri grave. Se aude că va cere pace separată. Radio Budapesta spunea aseară că propunerile ar fi şi fost transmise guvernului german, care ar fi cerut capitularea fără condiţii. Radio francez, azi-dimineaţă, anunţa că guvernul nou, asupra căruia apasă cea mai cumplită răspundere ce-a avut vreun guvern, va lua azi hotărîri cu profunde repercusiuni. Ceea ce vrea să însemne, probabil, propuneri de pace...

Evenimentele se rostogolesc atît de vertiginos că nu-ţi lasă timp de chibzuiri. Începusem de la 10 dim[ineaţa] însemnările acestea. La 11 1/2 am prins întîmplător, la unde scurte, emisiunea radiojurnalului francez. Se repeta discursul ţinut dimineaţa la radio de către mareşalul Pétain, vestind poporului francez că azi noapte a luat contact cu inamicul pentru încheierea ostilităţilor, fiindcă Franţa nu mai poate continua lupta. A fost într-adevăr, zguduitor. Speakerul adăuga cîteva explicaţii şi invita lumea să fie calmă şi să aştepte urmările. Mai tîrziu, prin radio englez, am aflat că Spania a fost intermediarul între Franţa şi Germania. Iar pe seară că Hitler se va întîlni cu Mussolini spre a decide răspunsul de dat Franţei...

Joi, 4 iulie. Surpriza zilei a fost alcătuirea unui nou guvern sub [Ion] Gigurtu[4]. Sînt

---

[1] Paul Reynaud (1879-1966), prim-ministru al Franţei (martie-iunie 1940); arestat în iulie 1940, a fost deportat în Germania (1942-1945); după război a fost lider al Partidului Republican Independent.

[2] Henri Philippe Pétain (1856-1951), mareşal, om politic; în timpul primului război mondial a oprit ofensiva germană la Verdun (1916); prim-ministru (1940-1942) al regimului pro-hitlerist de la Vichy şi şef al statului (1940-1944); condamnat la moarte de un tribunal francez (1945), pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viaţă.

[3] Maxime Weygand (1867-1965), general francez, şef de stat major al lui Ferdinand Foch (1914-1923), înalt comisar în Syria (1923), şeful Statului major al armatei franceze (1930), a primit comanda supremă în 1940; delegat general al regimului Pétain în Africa de Nord (1940-1941), arestat şi deportat de hitlerişti (1942-1945).

[4] În noul guvern, legionarii deţineau următoarele portofolii: Culte şi Arte (Horia Sima). Inventarul Avuţiilor Publice (Vasile Noveanu) şi un subsecretariat de Stat la Finanţe (Augustin Bidianu). La 9 iulie, la cererea naziştilor, pe care îi iritau şovăielile cabinetului în materie de orientare pro-hitleristă a politicii externe româneşti — Horia Sima şi-a dat demisia, urmat de A. Bidianu. De altfel, la 20 iulie, în fruntea unei delegaţii legionare, Horia Sima s-a prezentat în audienţă la rege, cerîndu-i să formeze un guvern pur legionar, cerere refuzată categoric de Carol II.

numai generali, cuziști și legionari. Între ei [Dumitru] Caracostea și [Nichifor] Crainic. Asta înseamnă pură politică germană. Se zice că s-ar fi primit anume garanții germane înainte de a se fi făcut guvernul. După anume precizări, la ora 9 și-ar fi înaintat demisia [Gheorghe] Tătărescu, la 10 ar fi fost însărcinat Gigurtu, la 10 1/2 regele a primit o delegație de zece vechi oameni politici, în frunte cu [Iuliu] Maniu și Dinu Brătianu, cu care a discutat situația, și numai pe urmă s-a format guvernul în care Cuza a refuzat să intre, cel tînăr, firește [Gheorghe]. Se zvonea că ar fi vorba ca Maniu și Brătianu să fie numiți consilieri regali, ceea ce nu pare verosimil, mai ales în ce privește pe Maniu.

Seara îmi telefonează [Pan] Halipa pentru necazurile lui. Dr. [Nicolae] Lupu, care a fost în delegație, i-a spus că situația e extrem de încurcată, încît nu se știe nimic precis de azi pe mîine.

Vineri, 5 iulie. Noul guvern nu inspiră publicului șanse de durabilitate. Zvonurile alarmiste continuă și chiar se întețesc. Unii cred a ști că înainte de a se fi alcătuit guvernul, [Mihail] Manoilescu [ministrul de Externe] ar fi fost la Berlin, împreună cu [Wilhelm] Fabricius [ministrul Germaniei la București] și s-au întors cu garanții de la Hitler. Alții, mai serioși, afirmă că, dimpotrivă, n-avem nici un fel de garanție și că abia prin formarea acestui guvern [pro] hitlerist am vrea să ne asigurăm simpatiile germane. Iarăși alții spun că germanii condiționează garanția lor de o înțelegere cu ungurii și bulgarii, sub arbitrajul lor, firește, înțelegere prealabilă. Ungurii ar avea o revizie mică — retrocedarea județelor de la Tisa și o revizie mare pînă la vechile frontiere...

Luni, 8 iulie... Situația României nu e de invidiat, evident. Dar tocmai de aceea ar trebui să fim mai calmi, să privim lucrurile mai serios și să căutăm a salva ce se poate... Am crezut că tratatele care ne-au creat vor dura infinit și am desconsiderat geografia...

Marți, 9 iulie. Parcă s-ar mai fi liniștit puțin lumea, dar în cercurile inițiate îngrijorarea continuă. Ungurii se înverșunează contra noastră; la radio declară mereu că nu vor înceta măsurile militare pînă ce nu vor fi satisfăcute doleanțele lor. Azi primul ministru și ministrul de Externe [unguri] însoțiți de mare alai au plecat în Germania, oficial. Nu mai încape îndoială că vor să contrabalanseze orientarea noastră [pro]germană. De altfel, astă-seară, din cercuri ziaristice, aflu că Manoilescu ar vrea să propuie chiar el o înțelegere cu ungurii pe baza unor concesii teritoriale din partea noastră...

Joi, 11 iulie. Teleky și Csáky au fost primiți de Hitler, la München, împreună cu Ribbentrop și Ciano. Pare aproape sigur că s-au discutat pretențiile ungurești, deși nu se spune nimic[1]. În răstimp, la noi nebunia continuă. Iar se vorbește despre căderea guvernului. Inițiații spuneau aseară că guvernul ar fi demisionar... Prin politica de zece ani, regele a reușit să dezorganizeze complet aparatul de stat, să devalorizeze toate personalitățile conducătoare, fără să creeze sau să selecteze altele în loc, încît azi ajung la conducere oameni complet necunoscuți, fără rădăcini în conștiința publică și fără calități de conducere. Ce să mai spun de oamenii de casă, de valeții puși în fruntea treburilor publice, care se dovedesc imediat idioți, izbutind să dărîme încrederea în autoritate și ierarhie. Regele a distrus orice veleitate de caracter, înconjurîndu-se numai cu slugi. Se confundă disciplina cu slugărnicia. Cu cît cineva e mai puțin demn și mai lipsit de șira spinării, cu atît are mai multe șanse de a fi agreat de rege. În asemenea condiții, regele nu mai are sfetnici, ci numai slugi care caută să-i ghicească gîndurile ca nu cumva să spună altceva decît ceea ce gîndește stăpînul. De aceea, regele, oricît ar fi de bine intenționat, poate săvîrși greșelile cele mai grave în interesul său și al țării, convins că reprezintă voința țării...

Sîmbătă, 31 august. S-a consumat și ciopîrțirea Ardealului[2]. Locurile mele natale nu mai sînt în România. Vom merge iar cu pașaport acasă. Arbitrajul germano-italian de la Viena a atribuit ungurilor aproape jumătate din Ardeal, inclusiv Clujul, regiunea Năsăud, secuimea etc. Cu 11 județe, dintre care opt în întregime, cu vreo 2 1/2 milioane locuitori, dintre care 1 1/4 milion români cel puțin. Idealurile noastre s-au prăbușit. Epoca marilor fraze — nici o brazdă de pămînt — s-a încheiat. Va trebui să schimbăm complet sistemul, dacă vrem să dăinuim și să sperăm a reface cîndva unitatea națională atît de repede pierdută... Mi-e imposibil să notez ceva. Azi noapte după ce am auzit la radio Budapesta rezultatele arbitrajului, am lăcrimat singur în neștire și m-am zvîrcolit pînă dimineața. S-au sfărîmat visurile toate și speranțele. De abia acum au observat

---

[1] Într-adevăr, cu prilejul vizitei pe care prim-ministrul ungur Pal Teleky și ministrul său de Externe István Csáky au efectuat-o în Germania, au purtat discuții la 10 iulie cu Adolf Hitler și Joachim von Ribbentrop (ministrul de Externe hitlerist), la care a participat și ministrul de Externe italian Galeazzo Ciano. Cei doi emisari horthyști au încercat să accelereze hotărîrea Germaniei și Italiei, amenințînd cu o acțiune militară unilaterală împotriva României. Hitler, neinteresat în acel moment în izbucnirea unui conflict în această zonă a Europei, i-a prevenit că nu le va acorda nici un sprijin militar, dar — cum se precizează în stenograma convorbirilor — a declarat că „Germania manifestă simpatie față de revendicările lor" și le-a promis sprijin; pe aceeași poziție s-a situat și Ciano.

[2] Prin Diktatul de la Viena, Transilvania de Nord (43 492 km² și 2 667 000 locuitori, în majoritate români) a fost smulsă și predată Ungariei horthyste, Germania și Italia „garantînd" noile frontiere ale României.

conducătorii noştri cît sîntem de singuri în mijlocul atîtor duşmani şi numai duşmani!...

Luni, 9 septembrie. De acum trei zile, regele Carol II a dispărut din circulaţie. Silit să abdice, a părăsit ţara cu Lupeasca lui, lăsînd în urmă România mutilată cu o treime din teritoriu şi populaţie, într-o cruntă dezmembrare sufletească... Prea încrezător în puterea sa de înţelegere şi cunoaştere a poporului românesc şi mai ales a politicienilor români, dispreţuind pe toţi de la o înălţime astronomică, s-a înconjurat numai de lichele care i-au bătut în strună şi a vrut să construiască pe minciună, laşitate şi ticăloşie. Cu puţine excepţii, oamenii conducători s-au dovedit de o laşitate şi slugărnicie fără pereche, începînd cu [Alexandru] Vaida [Voievod] şi mai cu seamă Tătărescu, sfîrşind cu javrele mărunte, profitoare pînă la scandal. Venal fără margini, a făcut din tronul românesc o tarabă de afaceri murdare pe spinarea statului... Era fatal să ajungă la o prăbuşire totală. Ciopîrţirea Ardealului prin arbitrajul germano-italian a pus vîrf la toate. Indignarea şi furia poporului, înăbuşite atîta vreme prin asasinate, au izbucnit viforos şi l-au aruncat în cîteva zile de pe piedestal. Trenul special, plecat în mare taină, a fost atacat la Timişoara de legionari şi ciuruit de gloanţe. E cel mai lamentabil sfîrşit pentru un suveran-dictator...

Marţi, 10 septembrie. Sfărîmarea graniţei naturale a Transilvaniei a răscolit pînă în adîncime neamul românesc[1]... Mutilarea Ardealului a lovit toate inimile, parcă neamul întreg ar simţi că în Ardeal bate inima cea mare. Durerea şi revolta au răsturnat toate artificiile unui regim clădit pe minciună şi murdărie...

Şi iată-mă iarăşi cu rădăcinile în afară de statul român! Dacă aş avea dincolo vreo proprietate sau o meserie pe care s-o pot exercita — avocat, medic, inginer etc. — m-aş simţi dator şi mîndru să rămîn acolo în mijlocul poporului românesc rupt de la matcă şi ajuns iar sub jug străin. Ar fi o datorie pentru toţi intelectualii să rămîie pe loc, să nu lase poporul fără conducători...

Acuma, probabil după un cuvînt de ordine[2], nu se mai spune nici un cuvînt în presă despre unguri şi despre ruperea pămîntului românesc. Lumea se interesează de proclamaţiile şi măsurile noului nostru dictator [generalul Ion Antonescu]...

Luni, 7 octombrie. Era fatal ca ciopîrţirea Ardealului fără a schiţa un gest energic să nu rămîie fără grave urmări. În primul rînd pentru regele Carol care, tocmai în vremile aces-

[1] La 31 august, Partidul Comunist Român s-a adresat tuturor organizaţiilor democratice şi partidelor burgheze nefasciste, chemîndu-le să organizeze în comun instaurarea unui guvern democratic pentru a respinge Diktatul şi a asigura apărarea graniţelor şi a independenţei României. În întreaga ţară s-au desfăşurat puternice manifestaţii de protest împotriva „arbitrajului de la Viena", cerînd guvernului neacceptarea lui. Deosebit de puternice au fost demonstraţiile de la Cluj, Timişoara, Bucureşti, Braşov, Sibiu, Orăştie, Iaşi, Constanţa şi Baia Mare.

[2] La 4 septembrie, guvernul a interzis orice fel de manifestare politică împotriva Diktatului de la Viena.

„Mutilarea Ardealului a lovit toate inimile..." Convoi de care ale ţăranilor români din judeţul Bihor expulzaţi de autorităţile horthyste (p. 41) *şi un grup de intelectuali din Oradea cărora ocupanţii le-au aplicat acelaşi tratament*

tea cumplite, s-a îmbulzit să-şi ia toate răspunderile guvernării[1]. El a fost prima victimă, silit să abdice şi să plece ruşinos din ţară în tovărăşia Lupeascăi şi a lui Urdăreanu. Victimă, vorba vine. Şi-a luat pedeapsa prea mică faţă de relele ce s-au săvîrşit sub oblăduirea lui şi care au culminat în asasinatele cele mai oribile ce s-au pomenit în istoria unui popor civilizat...

Marţi, 8 octombrie. Mă cuprinde uneori un fel de silă de viaţă. În ultimul timp parcă tot mai des. O indiferenţă şi o oboseală fără motive aparente. În realitate, îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare şi de urmărire a vertiginoaselor transformări. Poate nici o generaţie n-a trecut prin mai multe şi mai radicale evenimente exterioare şi interioare. De azi pe mîine se răstoarnă toate: valori, oameni, instituţii... Ajungi să nu poţi crede în nimic. Ce-a fost mare ieri, azi e zero; ce-ai iubit ieri, trebuie să urăşti azi; ce-ai respectat ieri, se cere să huiduieşti azi. În toate domeniile — spirituale şi materiale.

...Se clatină şi se zdruncină încrederea în însuşi rostul omului pe lume. Dacă nu poţi avea nici un ideal, de ce să mai trăieşti? Ce valoare mai are viaţa omului în astfel de lume?

Vineri, 11 octombrie... Se zice că trei divizii germane sînt pe drum spre România. Unele trupe speciale ar fi şi sosit. (Azi am văzut trei ofiţeri aviatori germani pe Calea Victoriei)[2]. Alţii vorbesc chiar de şase divizii. Regiunile petrolifere ar fi să fie apărate de mosafirii noştri. Se adaugă că acestea ar fi o avangardă a armatelor germane care vor ocupa Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, Turcia, ca să combată pe englezi în Asia, direcţia generală India.

Azi la Academie s-a vorbit despre atrocităţile ungureşti [horthyste] în regiunile cedate din Ardeal. Am fost însărcinat să întocmesc un protest care să fie trimis în toată lumea. Şi aici se vorbeşte despre ocupaţia germană iminentă, iar mulţi se arată foarte decepţionaţi de măsurile de guvernare legionară, mai ales că ele lovesc în personalităţile culturale cele mai marcante...

Luni, 14 octombrie. Nu pot scrie nimic. Nici măcar o însemnare. Mă simt parcă inutil într-o lume smulsă din făgaşurile ei. Am trăit prea mult — asta mi-e impresia deseori. Un om nu poate trăi atîtea transformări esenţiale cîte a îndurat generaţia mea. Ajungi să nu mai ştii pe ce lume eşti. Sînt momente cînd confunzi ceea ce ai visat sau ai închipuit în trecut cu ceea ce ai trăit aevea. E o viaţă aproape neverosimilă, firește dacă vrei s-o înţelegi şi s-o adînceşti, nu să te mulţumeşti a o trăi animalic, lăsînd-o să treacă peste tine...

Marţi, 29 octombrie. De ieri şi Grecia a căzut în vîltoarea războiului. Italia o atacă. N-ar fi nimic. Lumea s-a obişnuit ca giganţii să atace pe cei mici cînd le vine pofta. Ceea ce e mai oribil e că agresorul vrea să dovedească lumii vina şi crima victimei. Nu e destul că te omoară, mai vrea şi să te dezonoreze. Ah, ţi-e scîrbă!....

Herescu[3] îmi comunică însă multe îngrijorări asupra situaţiei S.S.R. [Societatea Scriitorilor Români]. Au cooptat în comitet pe Radu Gyr[4], care nu primeşte dacă nu pleacă I[on] M[arin] Sadoveanu, [I.Gr.I] Perieţeanu şi Victor Ion Popa. Asta ar însemna o legionarizare a societăţii, ceea ce ar putea avea grave urmări pentru viitor... Mă roagă să-i dau concursul să ferim S.S.R. de un amestec în politică, fie chiar legionară. El va face adunare generală în ianuarie cînd va avea libere acele trei locuri în comitet, dar liberate amical, nu forţat — şi va cere să fie completate prin mine, Dan Botta şi [Gheorghe] Băgulescu, rugîndu-mă ca eu să iau preşedinţia, ceea ce refuz categoric de pe acum. Dacă Radu Gyr n-ar accepta acest aranjament, atunci va provoca alegeri noi, ceea ce nu va aduce legionarilor nici zece voturi, deoarece scriitorii sînt profund nemulţumiţi, căci mai toţi au fost jigniţi sau păgubiţi în diferite feluri de noul regim...

În orice caz, scriitorii trec printr-o gravă criză şi trebuie să ne unim sforţările pentru a apăra autonomia breslei...

Joi, 28 noiembrie. Ieri, de ziua mea, s-a petrecut altă oribilă crimă: pe la 2 1/2 noaptea, legionarii au pătruns în închisoarea Jilava şi au ucis 64 deţinuţi care au ordonat sau executat odini-

---

[1] Rebreanu face aluzie, în general, la metodele dictatoriale ale lui Carol II, dar, se pare, mai ales la poziţia adoptată cu prilejul unei audienţe pe care fruntaşii P.N.Ţ. şi P.N.L. au efectuat-o la Palat după capitularea Franţei. În timpul audienţei, ei au propus monarhului formarea unui guvern de concentrare naţională şi revenirea la regimul parlamentar, în spiritul vechii Constituţii. Carol a refuzat propunerea, iar în zilele imediat următoare, P.N.Ţ. şi P.N.L. şi-au făcut cunoscut public dezacordul lor faţă de politica guvernului Gigurtu, pronunţîndu-se împotriva acceptării tratativelor cu Ungaria horthystă.

[2] După cum se ştie, chiar a doua zi după preluarea puterii, într-o convorbire cu colonelul Alfred Gerstenberg (ataşatul militar hitlerist la Bucureşti), generalul Ion Antonescu şi-a reafirmat acordul pentru intrarea în ţară a trupelor germane. La 12 septembrie, ministrul german la Bucureşti, W. Fabricius, a primit o telegramă din partea Ministerului de Externe al Reichului în care era înştiinţat că Hitler a ordonat „în prinicipiu, trimiterea unei misiuni militare în România". La 15 septembrie, generalul Kurt von Tippelskirch a sosit la Bucureşti pentru a purta tratative cu Antonescu. Cinci zile mai tîrziu, Comandamentul hitlerist a dispus trimiterea unei misiuni militare în România, „trupele germane avînd forţa unei divizii".

La 10 octombrie, încă înainte ca data, condiţiile şi regimul staţionării lor în ţara noastră să fi fost perfectate, trupele germane au pătruns în România. La 11 noiembrie sosiseră 22 430 militari hitlerişti, numărul acestora crescînd apoi vertiginos: 170 639 (ianuarie 1941), 367 744 (februarie).

[3] N.I. Herescu, poet, preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români.

[4] Radu Gyr, poet, publicist, membru al mişcării legionare.

Transilvania 1940

Acesta este titlul unui articol publicat de Liviu Rebreanu în revista Familia, **nr. 1 din ianuarie 1941. Dincolo de durerea resimţită în urma dezmembrării statului naţional român prin intervenţia brutală a marilor puteri fasciste, autorul îşi exprimă încrederea nezdruncinată în triumful dreptăţii, al acelei dreptăţi care, pentru români, este însăşi condiţia existenţei lor, sensul istoriei lor.**

Iată cîteva fragmente din acest articol:

Nici un popor n-a îndurat mai îngrozitor de multe lovituri ca românii. Trecutul nostru e un lanţ de jertfe fără seamăn. Momentele de bucurie şi înălţare au fost atît de puţine! Nici un uragan istoric nu ne-a ocolit şi nici un prăpăd. Durerea a devenit tovarăşa de viaţă a neamului, iar duhul ei a zămislit resemnarea sub loviturile soartei, precum din duhul jertfei s-a întărit credinţa mereu vie în venirea dreptăţii. Aşa am rezistat în trecut, aşa rezistăm azi şi peste veacuri. Sîngerăm şi credem.

Anul nefast 1940 a urnit furiile destinului asupra neamului românesc. Istoria obiectivă va arăta cîndva pricinile ascunse sau adînci care au făcut ca România să se afle singură şi izolată, fără nici un ajutor, în mijlocul unui cerc de duşmani de moarte, tocmai în zilele cele mai cruciale pentru viitorul Europei. E spăimîntător de inexplicabil cum s-a putut să nu avem nici un prieten adevărat, adică prieten pe viaţă şi pe moarte, cînd s-a pus în cumpănă viaţa şi moartea popoarelor! Şi doar România nu era o ţară ticluită artificial, prin articole silnice, ci statul naţional, firesc, care cuprindea în graniţele sale marea majoritate a poporului românesc după două mii de ani de lupte şi suferinţe.

În ceasurile de restrişte popoarele condamnă tot atît de lesne pe conducătorii care au suferit înfrîngeri pe cît de lesne i-au tolerat la cîrmă chiar cînd îngrămădeau greşeli peste greşeli. Nu ne trece prin gînd să bănuim că vreunul dintre guvernanţii României ar fi greşit intenţionat. Numai politicienii şi fanaticii văd trădători în adversarii căzuţi. Dar incapacitatea şi lipsa de perspicacitate sînt tot atît de condamnabile la cei care îşi asumă răspunderea destinelor ţării...

Adevărat: noi n-am crezut, nimeni nu şi-a putut închipui că dreptatea românească, atît de evidentă, ar mai putea fi judecată vreodată. Dreptatea noastră s-a împlinit ca rezultat al unui principiu recunoscut de toţi, pretutindeni şi pentru totdeauna. Dreptul de a ne uni toţi românii într-un singur stat nu ni l-au dat războaiele sau tratatele, ci realitatea cea mai vie. Graniţele noastre n-au fost de cuceriri, ci de re-

oară omorîrea lui Codreanu şi a celorlalţi. Nu se cunosc încă amănunte. Mie mi-a spus pe seară [Tudor] Arghezi, pe urmă mi-a fost confirmată şi din alte părţi, iar pe la zece un comunicat la radio i-a dat şi pecetea oficială...

Crimele nu se mai isprăvesc. Legionarii au săvîrşit exact aceeaşi ticăloşie de a omorî oameni, fără judecată...[1] Dar uciderea lor fără judecată nu e o sancţiune, ci o crimă îngrozitoare care dezonorează ţara. Legionarii acuma au puterea în mînă...

Duminică, 1 decembrie. Sînt nişte vremuri aşa de tulburi şi de pline de întîmplări că par aproape neverosimile. Cînd citeşti în cronici vechi despre vărsări de sînge fără număr, crezi că sînt timpuri care nu se mai pot întoarce. Ceea ce se petrece însă la noi e mai îngrozitor decît toate povestirile istorice.

Joi dimineaţa, Corneliu Moldovanu îmi spunea că ar fi fost ucişi Iorga şi Madgearu... Spre seară aflai amănunte: Iorga a fost ridicat de la Sinaia[2] sub pretext că are să dea o declaraţie în procesul reabilitării lui Codreanu, miercuri la 5 1/2 seara, de un grup de şase legionari care s-ar fi legitimat, iar joi dim[ineaţa] pe la 4 1/2, cadavrul său, lovit de trei gloanţe în cap şi alte cîteva în trup, a fost găsit aruncat pe şosea, lîngă satul Strejnic (Prahova), de către administratorul moşiei Radovici care a anunţat jandarmii. Madgearu a fost luat de la masă, tot miercuri la prînz, şi a doua zi a fost găsit ucis în pădurea Snagov...[3]

Joi seara, Motru confirmă moartea lui Iorga şi înmormîntarea lui a doua zi, fără coroane sau discursuri, şi participînd numai familia.

Vineri dimineaţa mă anunţă de la Academie că şedinţa va fi la ora trei, iar la patru, Academia va participa totuşi la înmormîntarea lui Iorga. În oraş [avocatul] Ilie Lazăr îmi spune amănunte, iar [medicul Petre] Pitulescu că Iorga ar fi fost maltratat înainte de a fi fost ucis, că i s-a smuls barba şi că ucigaşii i-ar fi umplut gura cu excremente. Ion Barbu e consternat, nu înţelege...

---

[1] În noaptea de 26 spre 27 noiembrie D. Grozea, însoţit de un chestor şi un comisar legionar, împreună cu garda legionară a închisorii, au pus la cale detaliile odiosului masacru, soldat cu uciderea a 67 înalţi demnitari, magistraţi, ofiţeri şi subofiţeri de poliţie.

[2] După ce îl căutaseră în două rînduri la locuinţa sa din Bucureşti.

[3] *Magazin istoric*, nr. 11/1970.

stabilire a unui drept natural pe care toate popoarele europene l-au realizat, de la cele mai mari pînă la cele mai mici... Etnice au fost granițele noastre, nu politice sau strategice. De aceea am crezut că sînt eterne, că trebuie să fie. Granițele noastre nu le-am trasat noi, ci chiar dușmanii noștri pe hărțile lor etnografice cînd au fost cinstite.

De altfel temelia marii uniri, rezoluția de la Alba Iulia, s-a pus la 1 decembrie 1918, cînd nici nu se pomenea de Trianon, cînd statul ungar opresor era complet sfărîmat, cînd nu mai exista nici armată, nici măcar poliție, cînd anarhia se întindea vertiginos, amenințînd cu o prăbușire socială generală. Atunci poporul autohton cel mai numeros și mai legat de glia strămoșească, avînd conștiința răspunderii istorice, a trebuit să-și hotărască singur soarta sa și a moșiei sale. La Alba Iulia neamul românesc, oprimat crunt atîtea secole, și-a zdrobit singur lanțurile și și-a făurit o țară nouă, mai bună și mai demnă nu numai pentru sine ci și pentru celelalte neamuri conlocuitoare. Atît a fost de naturală hotărîrea de la Alba Iulia, luată în numele celor peste patru milioane de români, și atît de generoase principiile enunțate, că peste cîteva zile germanii din Ardeal, într-o adunare similară la Mediaș, au aderat din proprie inițiativă la noul stat românesc.

Dreptatea românească e atît de evidentă că noi n-am socotit necesar s-o demonstrăm, sau n-am vrut, sau n-am știut. Numai cine n-are dreptate trebuie să se zbuciume, să mintă și să înșele pentru a crea aparențe împotriva evidenței...

Pentru noi Transilvania nu poate exista decît întreagă, trup din trupul nostru. Pentru alții ea reprezintă doar ambiții istorice sau castele feudale zidite din truda generațiilor de robi români. Pentru noi înseamnă tot: trecut, prezent, viitor sau neființa. Noi n-am venit de nicăieri; ne-am plămădit, ne-am născut și am crescut din pămîntul ardelean. De mii de ani milioane și milioane de români au asudat muncind, au sîngerat luptînd și au murit amestecîndu-și țărîna pretutindeni în pămîntul străvechi, încît toate văile și dealurile și toți munții sînt îmbibați cu sînge românesc, iar pașii trecătorului calcă numai pe pămînt amestecat cu pulberea de trupuri românești... Alții se pot mulțumi cu o parte mai mică sau mare din Transilvania, reprezentînd pentru ei numai teritorii de exploatare; noi nu putem uita niciodată pe părinții și străbunii noștri rămași în pămînt.

Atît de mult e o unitate rotundă românească Transilvania că nici o încercare de dezmembrare, oricît de bine intenționată, nu poate produce decît răni ce nu se vindecă niciodată...

În vreme ce dușmanii noștri se înverșunează să ne răpească pămîntul și să ne robească frații, noi continuăm a spera și a crede în triumful dreptății adevărate, a dreptății noastre, și în ce privește Transilvania. Secole după secole am suferit și am crezut în sosirea dreptății, fără a-i fi cunoscut bucuriile. Cu atît mai mult ne vom stăpîni acuma revolta și vom aștepta ceasul izbăvirii.

Dincolo de Transilvania 1940 va veni împlinirea dreptății.

Credem în Transilvania românească eternă și nedespărțită!

(Parțial, articolul a fost reprodus și în culegerea *1939—1945. Cumpăna cuvîntului*, București 1977.)

Ședința de vineri a Academiei a fost lugubră. Au venit membri obișnuiți, afară de [Nichifor] Crainic, care probabil n-a vrut să se compromită. Motru a vorbit cuminte. Toată lumea e îngrozită și revoltată și mai ales înfricoșată. Foștii politicieni se așteaptă la toate relele.

Ne ducem la înmormîntare abia vreo zece academicieni, deși sînt automobile suficiente: [*C. Rădulescu*] Motru, [Ion] Petrovici, [Grigore] Antipa, [Ion I.] Nistor, Nae Popescu, [Nicolae] Bănescu, [Dumitru] Caracostea, [Theodor] Capidan, [R.R.] Rosetti... Lume foarte multă și bună, intelectuali de toate neamurile. Flori multe, mai ales modeste. Slujba simplă în capela de la Bellu, apoi ducerea la groapă. Solemnitatea impresionantă în modestia ei și mai ales gîndindu-te ce-ar fi fost în alte împrejurări înmormîntarea lui Iorga...

Azi, duminică, alte zvonuri: c-ar fi fost ucis generalul [Gh.] Mihail, Periețeanu, ba că și în provincie au pierit mulți, la Ploiești douăzeci... Că la Președinție sînt păziți de furia legionară [Gh.] Tătărescu, [Const.] Argetoianu, [Mihail] Ghelmegeanu etc...

Firește, zvonurile nu vor înceta un răstimp. Fiecare vrea să aducă ceva nou. Ba că [Ion] Mihalache a fost omorît sigur, ba că Tătărescu a fost făcut scăpat în Bulgaria... Că la morgă au fost expuse 90 cadavre... Că legionarii au o listă de o mie persoane, sau chiar de 4 000, pe care le vor suprima ca să-și asigure guvernarea pentru totdeauna. O doamnă spune că la 3 decembrie se vor întîmpla lucruri grave, că ar fi o dată fatidică pentru legionari sau pentru alții. Mulți se așteaptă să intervie nemții și să facă ordine, ori măcar să puie capăt măcelului...

Toate acestea vor continua, firește. Nu mai are importanță. Oroarea s-a consumat. Că lista va fi mai lungă ori mai scurtă, indiferent. Pentru onoarea țării pata este și rămîne la fel. Asasinatele săvîrșite de puterea constituită sînt cele mai abominabile...

Marți, 10 decembrie. De la asasinarea lui Iorga, regimul legionar m-a dezgustat de toate...

AMINTIRILE UNUI PILOT DE VÎNĂTOARE

I. N. KOJEDUB
Erou al Uniunii Sovietice

Ivan Nikitici Kojedub este unul dintre cei mai cunoscuți piloți sovietici. S-a născut în anul 1920 în satul Obrajeevka, regiunea Șumski, într-o familie de țărani săraci. A absolvit cursurile unei școli tehnice, însușindu-și, simultan, pilotajul la un club sportiv. A intrat în armată în 1940 și a participat la luptele pentru înfrîngerea trupelor hitleriste din 1941 pînă în 1945; a început ca simplu pilot de vînătoare, iar la sfîrșitul războiului era locțiitorul comandantului forțelor aeriene de pe Fronturile 1 Bielorus și 2 Baltic. A întreprins aproximativ 330 zboruri de luptă, a participat la 120 lupte aeriene și a doborît 62 aparate dușmane. Pentru merite deosebite a primit, în trei rînduri, înaltul titlu de Erou al Uniunii Sovietice.

I. N. Kojedub este autorul a două lucrări memorialistice: Sluju Rodine **(Servesc patria), apărută în 1949, și** Vernost Otcizne. Rasskazî letcikaistrebitelia **(Devotament față de patrie. Povestirile unui pilot de vînătoare), editată în 1975. Din această ultimă carte, inserăm pentru cititorii noștri cîteva fragmente, în care Kojedub relatează participarea sa la luptele aeriene din prima fază a Bătăliei de la Kursk[1].**

Titlurile și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Alarmă de luptă

Plecînd mereu în zboruri de recunoaștere și de acoperire am observat că, atît forțele noastre, cît și cele ale inamicului sporesc necontenit. Era evident că, în această zonă, urma să se desfășoare o mare bătălie. După cum am aflat ulterior, inamicul conta pe faptul că va încercui armatele sovietice care apărau ieșindul de la Kursk și că va prelua astfel, din nou, inițiativa strategică.

Comandamentul suprem sovietic a descoperit la timp planul dușmanului și a stabilit țelul pe care trebuia să-l urmărească frontu-rile noastre: printr-o apărare activă, inamicul trebuia hărțuit pînă la istovire; după aceea, urma să trecem la ofensiva decisivă. Repet, noi, piloții, am aflat despre toate acestea deabia mai tîrziu. Deocamdată, așteptam cu nerăbdare începerea luptelor.

Eram informați că în Germania hitleristă se decretase mobilizarea generală și că, în direcția Kursk, se îndreptau tancuri grele de tip nou Tiger și Panther, cît și autotunuri model Ferdinand. Știam, de asemenea, că inamicul concentrase, în partea de Sud a ieșindului, cele mai bune forțe ale Flotei 4 aeriene: bombardiere modernizate Heinkel-111, avioane de vînătoare Fokke-Wulf-190 a. Noi nu aveam încă experiența luptei cu aceste aparate; de aceea am studiat cu atenție punctele lor sensibile.

La 2 iulie 1943 ni s-a comunicat că inamicul, care-și concentrase forțe mari, putea începe ofensiva în orice clipă. Noaptea aceea, ca și cele următoare, s-au scurs în liniște. Eram încă cu atenția încordată, dormind iepurește.

În zorii zilei de 5 iulie am auzit bătăi în geam:

— Alarmă de luptă! Alarmă de luptă!

Ne-am îmbrăcat în mare grabă și am alergat într-un suflet pe aerodrom. De aici se auzea bubuitul artileriei de pregătire.

Ne-am aliniat în front. Comandantul, generalul Podorojnîi, ne-a comunicat că germanii

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1970.

au început ofensiva pe direcţia Belgorod-Kursk. A început lupta.

— Deocamdată, regimentul nu a primit nici o sarcină, a adăugat comandantul. Trebuie să fim însă gata în orice clipă. Aşteptaţi semnalul pentru zbor.

În tot cursul zilei, regimentul nostru a fost în alertă. Auzeam la radio că, în aer, se duc lupte aprige. Pe lîngă aerodrom treceau în misiune de luptă grupuri de avioane, dar noi nu am decolat. Eram miraţi şi decepţionaţi.

Spre seară, Podorojnîi ne-a adunat iar. Era preocupat, dar vorbea calm, cu încredere. Ne-a comunicat cum stau lucrurile şi ne-a transmis misiunea de luptă:

— Germanii au trecut la ofensivă în partea de Nord a ieşindului de la Kursk, pe direcţia Orlovsk-Kursk, precum şi în direcţia noastră, adică Belgorod-Kursk. Trupele noastre se apără cu îndîrjire. Mari forţe aeriene sprijină ofensiva armatelor germano-fasciste, inamicul încercînd să cucerească supremaţia în aer. Aviatorii noştri din Armata 2 aeriană au desfăşurat astăzi o luptă crîncenă, doborînd cîteva zeci de avioane inamice. Regimentului nostru i s-a încredinţat misiunea de a acoperi, din aer, trupele terestre pe direcţia principală a atacului inamicului. Mîine, în zori, să fiţi gata pentru îndeplinirea sarcinii ce o aveţi.

Mai zburasem în zboruri de acoperire, dar atunci duşmanul nu făcea decît să-şi concentreze forţele. Acum, condiţiile erau cu totul altele. Atît în aer, cît şi pe sol situaţia celor două forţe care se înfruntau se modifica cu repeziciune.

Secunde decisive

La 6 iulie, cînd abia începuseră să mijească zorii, ne aflam în cabinele avioanelor fiind pregătiţi pentru o decolare imediată. Deodată, au ţîşnit în aer trei rachete verzi —semnalul decolării noastre, a Escadrilei 3.

Sîntem în aer. Ne aşezăm în dispozitiv de luptă.

Din cînd în cînd răsună comenzi sacadate:

— Încep atacul! Acoperă-mă!

— Atenţie, în stînga e un Messerschmitt!

Ne înălţăm tot mai sus. Departe, pe linia frontului, se zăresc incendiile: ard sate şi cătune, tancuri de ale noastre şi din cele ale inamicului. Am studiat pînă la ultimul amănunt întregul raion. Sîntem pe linia frontului. Sub noi se aşterne o mare de foc; fumul se ridică tot mai sus; în cabină pătrunde miros de ars. Sîntem ţinta artileriei antiaeriene inamice care încearcă să dezorganizeze formaţia noastră — asta ar uşura atacul propriilor avioane de vînătoare.

În faţă, spre dreapta, se desfăşoară o aprigă luptă aeriană. De jos, de pe pămînt, răsună vocea calmă, cunoscută a comandantului:

— Se apropie un mare grup de bombardiere în picaj. Întîmpinaţi inamicul înainte de linia frontului!

Şi, imediat după aceea, vocea lui Feodor Semionov, comandantul eşcadrilei:

— În faţa noastră sînt peste 20 bombardiere în picaj. Atacăm!

Într-adevăr, mai jos de noi, lateral faţă de linia frontului, se vede grupul de Junkers-87, acoperite de avioane de vînătoare Messerschmitt. Acum, cel mai important lucru este să le depăşim înainte de a ajunge la linia frontului. Comandantul se află în faţa noastră. Mărim viteza, năpustindu-ne asupra grupului inamic. Messerschmitturile încearcă să ne taie calea, dar nu mai pot opri năvala noastră. Acum încearcă să-l atace pe comandant. Mă reped spre aparatele inamice. O salvă de baraj şi duşmanul se îndepărtează de avionul lui Semionov. Comandantul escadrilei se apropie de bombardiere; mitraliorii fascişti deschid un foc violent. Mi se pare că tirul lor se îndreaptă în special spre aparatul lui Semionov şi spre mine. Brusc, avionul comandantului începe să coboare. Îmi stă inima în loc: l-au lovit! Dar iată-l ţîşnind din nou, atacînd pe dedesubt un Junkers. Trage în el continuu, de la distanţă mică. Avionul german cade.

Bombardierele s-au învălmăşit. Messerschmitturile şi-au intensificat atacurile. Trag în ele într-una, acoperit fiind de avionul pilotat de Vasili Muhin. Dar sarcina noastră principală este să distrugem bombardierele. Încerc să atac un Junkers, trecînd în spatele lui. El manevrează ieşind din formaţie. Nu am timp nici măcar să deschid focul: cînd pe mine, cînd pe Muhin ne atacă avioanele de vînătoare duşmane.

În faţă sclipesc siluetele avioanelor noastre şi ale inamicului. Grupul de Junkers nu pleacă. Aparatele s-au ordonat în formaţie de apărare protejîndu-se unul pe altul. Acum

În p. 48: ***avion sovietic de tipul Pe 2***

„Un cadou pentru Hitler" — stă scris pe bomba destinată duşmanului

este şi mai greu să ajungi în spatele lor. Trec cîteva minute, timp care, într-o luptă aeriană, nu e scurt. Trebuie totuşi să mai doborîm cîteva avioane; numai atunci inamicul va ceda.

Sub focul inamic îmi pun din nou avionul în atac. Trec în spatele unui Junkers. Mă apropii. Îl prind în bătaia focului. Apăs pe clapetă şi tunurile intră în funcţiune. Dar aparatul inamic nu cade. Trag din nou. Bombardierul german începe să manevreze. Uit de toate şi de tot ce se petrece în jurul meu. Văd numai duşmanul şi continui să trag. M-am hotărît: „Dacă nu-l dobor, mă voi năpusti cu avionul asupra lui. Ca Vasia Gabunea".

— Trage, băiete, te acopăr! — răsună glasul plin de încredere al lui Vasili Muhin. Mă apropii şi mai mult de duşman, dar el continuă să manevreze. Ei, nu, acum nu-mi scapi! Încă o salvă lungă şi avionul german explodează, căzînd undeva la Apus de Zavidovka.

Virez şi iau înălţime. Nu mă pot abţine şi strig prin radio:

— Vasea, pe unul l-am dat gata!

Dar unde-i Muhin? Privesc spre stînga şi mă cutremur: de lîngă mine ţîşneşte un Messerschmitt-109. Pe urmele lui o ia Muhin. Trecusem pe lîngă un pericol de moarte: nici nu observasem cum la coada avionului meu se strecurase Messerschmittul. Dar Muhin a fost atent şi a respins atacul. Lupta continuă. Sub privirile mele mai cade încă un Junkers; după el şi un Messerschmitt — ambele doborîte de piloţii escadrilei noastre.

Formaţia bombardierelor inamice s-a risipit. Germanii au aruncat bombele în dezordine, peste propriile trupe şi au părăsit cîmpul de luptă.

Doi împotriva a 30

Răsună ordinul comandantului escadrilei Semionov:

— Regruparea! Regruparea!.

Eu însă chiar în clipa aceea zăresc o nouă formaţie de aproximativ 30 bombardiere inamice, care zboară, fără acoperirea avioanelor de vînătoare. Hotărăsc pe loc: pînă se va regrupa formaţia noastră, am timp să-l atac pe inamic.

Dau comanda pentru Muhin:

— Atacăm!

Mă apropii rapid de bombardierele duşmane. Ele încep să-şi schimbe locul în formaţie, deschizînd focul cu mitralierele.

Transmit:

— Vasea, acoperă-mă! Atac!

Virez cu iuţeală ajungînd în spatele unui bombardier. Duşmanul este în bătaia focului. Văd clar crucile negre. Apăs pe clapetă, dar tunurile tac. Apăs din nou, dar nimic: nu mai am muniţii.

În faţa mea — coada avionului inamic; nu am nevoie de proiectile pentru a i-o tăia. Dar, deodată, avionul cotește brusc, intrînd în mijlocul formaţiei sale, fiind aproape gata să se ciocnească cu un alt Junkers. Mă uit în jur: ai noştri nu se văd, au plecat.

Îi transmit lui Muhin:

— Vasea, atacă-i tu! Eu nu mai am muniţii.

— Nu prea avem combustibil, îmi răspunde el; mi-e teamă că n-o să mai putem ajunge la bază.

Într-adevăr, acul indicatorului de benzină se apropie de punctul roşu. Dar bombardierele duşmane mai sînt aici. Trebuie să le împiedicăm să înainteze.

— Încă un minut, încă un minut... îi transmit lui Muhin. Ii hărţuim pe germani nu un minut, ci mai multe. Apărem pe neaşteptate ba aici, ba dincolo. Duşmanii au dedus, probabil, că sîntem mulţi. Şi se întîmplă exact ceea ce am dorit noi atît de mult să se întîmple: bombardierele cotesc, înapoi, spre Apus.

Combustibilul ne ajunge doar atît cît să atingem pista de aterizare. Ies repede din cabină. Alerg cu braţele deschise spre Muhin şi-l îmbrăţişez.

— M-ai salvat, prietene! Îţi mulţumesc!

Încep să raportez:

— Tovarăşe comandant, sublocotenentul Kojedub...

Dar comandantul escadrilei mă întrerupe:

— Cum de-ai putut să te detaşezi de grup? De ce nu mi-ai îndeplinit ordinele?

Încerc să-i explic:

— Am... am doborît un Junkers-87!

— Am văzut. Ei, şi mai departe? Unde ai dispărut?

Îi raportez, pe scurt, despre toate. Şi deodată Semionov se înfurie din nou:

— Eşti foarte înfipt, şi nu e rău, dar în luptă nu este permis să te rupi de grup şi să acţionezi după cum te taie capul.

Stau drepţi, privind speriat la comandant. Iar el, după cîteva clipe de tăcere, îmi zîmbeşte prietenește şi-mi întinde mîna:

— Ei, felicitări pentru primul avion doborît! Dar, vezi, nu te îngîmfa şi ţine minte ce-ţi spun: în orice situaţie ai fi, trebuie să rămîi în grup şi să te stăpîneşti.

* * *

Inamicul concentrase pe direcţia Belgorod-Kursk unităţi aviatice de elită. Plecăm în misiune de mai multe ori pe zi pentru a asigura continua acoperire a trupelor terestre. Ostaşii noştri desfăşoară aprige lupte defensive, dînd contralovituri inamicului care vrea să ajungă cu orice chip la Oboian. Încă din primele zile ale bătăliei aeriene a devenit clar că, cu toate eforturile, duşmanul nu a reuşit să cucerească supremaţia în spaţiul aerian.

În timpul luptelor defensive de la Kursk, aviatorii au săvîrşit nenumărate acte de vitejie. O impresie de neuitat a produs fapta eroică a pilotului de vînătoare Aleksandr Goroveţ, de pe un avion La-5. În ziua de 6 iulie el a doborît în luptă nouă avioane inamice. Neînfricatul aviator a murit către sfîrşitul luptei, fiind doborît de un avion de vînătoare inamic.

În românește de
Valentina POPOVICI

ALARMĂ ÎN ATLANTIC

LÉONCE PEILLARD

În zorii zilei de 5 septembrie 1939, după ce participase la Amiralitate la prima conferință de război, Churchill nota: „În timpul acestei prime faze, în care Japonia nu ne este încă ostilă, iar Italia, deși ezitantă, rămîne neutră, primul atac [al forțelor militare naziste] se va produce, cu siguranță, în Atlantic, împotriva căilor de acces maritime ale Marii Britanii". Churchill marca astfel importanța pe care aveau s-o capete luptele în această zonă, lupte cunoscute sub denumirea de „Bătălia Atlanticului". Principala armă a marinei de război germane erau submarinele, împotriva cărora, pentru protejarea navelor comerciale, Aliații au folosit sistemul organizării în convoaie, apărate de nave de război.

La 9 decembrie 1941, două zile după atacul Japoniei împotriva S.U.A., amiralul Karl Dönitz, comandantul șef al flotei germane de submarine, a decis declanșarea operației Paukenschlag (Bătăi de tobă) împotriva flotei comerciale americane. De-a lungul coastei orientale a Americii și în Marea Caraibilor au fost concentrate, la jumătatea lunii ianuarie 1942, nouă submersibile germane; peste o lună, numărul lor a crescut la 27. Apărarea țărmului Atlanticului, între frontiera canadiană și Sudul Floridei, era asigurată de 12 nave de suprafață (dintre care trei foarte vechi — din timpul primului război mondial) și 103 avioane (multe din ele incapabile de luptă), ceea ce era cu totul insuficient. În aceste condiții, net favorabile, submarinele germane au obținut succese remarcabile, scufundînd, în această zonă, între 1 ianuarie — 31 martie 1942, nave comerciale sub pavilion aliat însumînd circa un milion de tone.

La 1 aprilie, americanii au trecut la organizarea vaselor comerciale în convoaie. Abia la sfîrșitul lunii mai 1942, convoaiele au început să circule și ziua și noaptea. În aceste luni traficul comercial din zona amintită a continuat să fie grav perturbat de submersibilele lui Dönitz. Îngrijorat de situația creată, generalul George Marshall, șeful Marelui Stat Major al armatei americane, îi scria amiralului Joseph King, comandantul flotei maritime de război americane, la 19 iunie 1942: „Pierderile datorate submarinelor [germane] în largul coastei Atlanticului amenință întregul nostru efort de război...".

Încă de la începutul semestrului doi al anului, Aliații occidentali din coaliția antihitleristă și-au coroborat eforturile pentru a stopa ofensiva pornită de Dönitz și au întărit apărarea coastei și a convoaielor; la 1 iulie 1942 numărul avioanelor utilizate în acest scop a ajuns la 700; a crescut, de asemenea, numărul escortoarelor americane, cărora li s-au adăugat nave canadiene, precum și cîteva unități franceze și poloneze. În lunile care au urmat, Aliații au continuat să echilibreze situația; pierderile convoaielor s-au redus; în schimb, a crescut considerabil numărul submarinelor germane distruse. Astfel, dacă în iunie 1942 tonajul vaselor comerciale aliate scufundate în largul coastelor americane ale Atlanticului era de 700 000 tone, în decembrie același an el scăzuse la 330 000, cu toate că Dönitz deplasase, în această zonă, în semestrul doi al anului, încă 41 submarine. În același timp, pierderile germane au crescut la 56 submarine în semestrul II, față de 14 în prima jumătate a anului. În următoarele luni, mai exact în martie 1943, Aliații aveau să cîștige supremația navală: Bătălia Atlanticului se termina cu înfrîngerea submarinelor lui Dönitz.

Publicăm în continuare cîteva episoade din luptele navale din iunie-august 1942 din cartea La Bataille de l'Atlantique a istoricului francez **Léonce Peillard**. Autorul este cunoscut cititorilor noștri prin fragmentele din cartea Scufundați Tirpitzul!, publicate în Magazin istoric, nr. 11 și 12/1974, întreaga lucrare fiind apărută și în limba română. Léonce Peillard a mai scris L'affaire du Laconia (Afacerea Laconia) și Histoire générale de la guerre sous-marine — 1939-1945. (Istoria generală a războiului submarin — 1939-1945). Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

I. D.

Un punct fierbinte: Marea Caraibilor

Așa cum îl informase pe Hitler, amiralul Dönitz deplasase în primăvara anului 1942 multe din submarinele sale în Marea Caraibilor și Golful Mexic, brăzdate din nou cu regularitate de numeroase nave comerciale. Unele din aceste nave, după ce străbăteau canalul Panama, își făceau drum către Jamaica și Key West[1]; altele, petrolierele, se îndreptau către Aruba[2], Trinidad sau reveneau de acolo. Vasele forfoteau pe un ocean slab protejat, forțele armate americane fiind lipsite de suficiente avioane, distrugătoare și corvete (nave anti-submarine).

Încă din primele zile ale acestui iunie 1942, U[3]-107, a trimis la fund vaporul panamez *Bushranger*, de aproape 5 000 tone. La 8 ale aceleiași luni, către orele șapte dimineața, U-504 apropiindu-se foarte mult de coasta Hondurasului, a scufundat cargoul olandez *Tela*.

Curînd, la Cristobal[4], s-a răspîndit o veste cumplită: un mic pachebot a fost atacat de un submarin german, de pe care s-a tras cu mitraliera asupra pasagerilor; atacul n-a încetat decît la apariția unui avion al apărării de coastă.

Americanii au trecut la contraatac: două avioane din formațiile de pază a coastelor, reperînd la 13 iunie un submarin inamic, l-au urmărit, obligîndu-l să se lase spre fund. În această zonă, marea fiind puțin adîncă, submersibilul U-157 a fost distrus de nava *Thetis*, aparținînd apărării de coastă. Această primă victorie a dovedit americanilor eficacitatea cooperării aero-navale; la originea viitoarelor Killer groups[5] s-a aflat tocmai acest spirit al activității „în echipă".

La 3 iulie, traulerul englez *Tiger*, înarmat cu tunuri, a trimis la fund, în fața țărmurilor americane, nava germană U-215. Submarinul a dispărut în adîncuri, cu întregul echipaj. În acele zile s-a hotărît ca, la Cristobal, să fie concentrate avioane de supraveghere și nave de război americane de mic tonaj, în timp ce la Puerto Castilla (Honduras) a fost creată o bază aeriană. Puțin înainte ca aceste forțe să intre în dispozitiv, un submarin german, U-153, care a reușit să se strecoare în portul costarican Puerto Limon, a lansat cîteva torpile împotriva unui cargou aflat la chei. Același submarin a atacat cu cinci torpile *Mimosa*, o mică navă afectată căpităniei portului. Trei dintre torpile au trecut pe sub această navă, care a reușit în cele din urmă să se îndepărteze neatinsă.

Se impuneau contramăsuri operative. Și, într-adevăr, a doua zi după atacul asupra *Mimosei*, un avion american de tipul *Catalina* a descoperit submarinul cu ajutorul radarului, obligîndu-l să fugă. În ziua de 9 iulie, pe la orele 16 pilotul unui avion din formațiile de pază a coastelor americane, zburînd deasupra mării la aproximativ 60 mile[6] marine la Nord-Est de capul Hatteras[7], a zărit cîțiva naufragiați ce păreau a se menține cu greutate la suprafața apei. Aviatorul le-a azvîrlit o barcă pneumatică în care cei șapte oameni au reușit, cu multă greutate, să se urce. Avionul a anunțat nava de război cea mai apropiată, un distrugător. Spre seară acesta a izbutit să-i culeagă pe cei șapte, aflați la capătul puterilor. Cîțiva dintre ei delirau. Naufragiații constituiau restul echipajului care se salvase după scufundarea lui U-701.

Pînă la 13 iulie, mai multe avioane americane au supravegheat cu schimbul această zonă, atacînd de fiecare dată submarinele dușmane, atunci cînd ieșeau la suprafață. În cele din urmă, în rada portului Cristobal a fost trimis distrugătorul *Landsowne*. Chiar în seara acelei zile, pe la ora 18.30 distrugătorul a identificat prin hidrolocator zgomotul caracteristic produs de un submarin. Landsowne a lansat 11 grenade de adîncime împotriva navei inamice. La suprafață, apa clocotea. Apoi, cînd calmul s-a restabilit, a apărut o pată de ulei ce se întindea pe o mare suprafață. Submarinul scufundat era U-153. La 15 iulie, un alt submarin, U-576 a fost distrus de un avion al escadrilei americane nr. 9 și de o vedetă rapidă pe coastele Floridei, imediat după ce reușise să scufunde două nave comerciale.

Tonajul scos din circulație în iulie 1942 de către submarinele germane în Marea Antilelor și Golful Mexic scăzuse într-o proporție considerabilă față de lunile anterioare. Efectul surprizei fusese depășit. În această situație, Dönitz și-a deplasat unitățile către Răsărit, în preajma Trinidadului. Această zonă era traversată de numeroase nave comerciale — mai ales petroliere și cargouri încărcate cu bauxită — ce navigau izolat. Între Aruba și Trinidad, de-a lungul coastei Venezuelei, chiar și petrolierele organizate în convoi puteau fi atacate cu succes.

În ultimele zile ale lunii iulie, numărul navelor comerciale scufundate în zona amintită s-a ridicat la zece. Dispunînd de noi submarine, Dönitz a expediat aici, în mare grabă, încă 9 asemenea unități. Americanii au luat însă rapid contramăsuri. Aviația lor ataca submarinele dușmane chiar și în nopțile cele mai întunecate, încît comandanții submersibilelor au căpătat convingerea că piloții beneficiau de un sistem de detectare care le permitea să-i repereze prin bezna cea mai deasă.

---

[1] Key West, port insular în S.U.A., situat în strîmtoarea Floridei.

[2] Aruba, insulă în Marea Antilelor, colonie olandeză, pe care funcționau rafinării de petrol de mare capacitate.

[3] U — prescurtare folosită de marina germană pentru Unterseeboot, (submarin).

[4] Port în zona canalului Panama.

[5] În engleză în original: „Grupuri de distrugere".

[6] 1 milă marină = 1 852 m.

[7] Capul Hatteras este situat pe țărmul atlantic al S.U.A., pe teritoriul statului Carolina de Nord.

La sfîrșitul lui august, două submarine au fost scufundate. La 22 august, U-654 a fost surprins și atacat în Marea Caraibilor de către un avion al Escadrilei 45; a fost scufundat cu întregul echipaj. Seara zilei de 27 august a însemnat sfîrșitul lui U-94. Submarinul naviga la suprafață, în canalul Windmark, în flancul unui convoi aliat de pe ruta Trinidad-Key West. Observat de un *Catalina*, a fost imediat bombardat. Aflată în apropiere, corveta canadiană *Oakville* s-a năpustit cu toată viteza asupra submarinului, deja atins, izbindu-l de trei ori cu etrava[1]. Avariile provocate de abordajele succesive au transformat submersibilul într-o epavă. În cele din urmă, la ordinele comandantului echipajul l-a abandonat. În timp ce canadienii scoteau din apă cinci germani, printre care și pe comandant, distrugătorul american *Lea* salva alți 21. În același moment însă U-511 a atacat convoiul, trimițînd la fund petrolierul *San Fabian*, de 13 000 tone, și cargoul *Rotterdam* de 9 000 tone.

Lupta escortoarelor canadiene

Convoiul cu viteză redusă SC-94 era alcătuit din 36 vapoare comerciale. El era însoțit de cîteva mici nave militare, șase corvete și un singur distrugător, *Assiniboine*, din marina militară canadiană, comandat de către locotenent-comandorul J. H. Stubbs. Pentru un convoi desfășurat pe mai multe mile, escorta era neîndestulătoare. Comandantul escortei militare, locotenent-comandorul A. Ayre, era îmbarcat pe corveta *Primrose*.

Începînd din ziua de 3 august 1942, o ceață deasă învăluia fiecare navă. După-amiază, șase cargouri și cele două escortoare ce le protejau și-au continuat vechea rută. Două zile mai tîrziu, cerul s-a luminat și A. Ayre a constatat absența celor opt nave. *Assiniboine* a plecat în grabă în căutarea lor.

Submarinul U-593 făcea parte dintr-un Vorpostenstreifen[2] în misiune de cercetare la aproximativ 400 mile maritime Nord-Est de Terra Nova. Celelalte submarine se găseau la 200-300 mile de prima grupă. În după-amiaza zilei de 5 august, comandantul a observat silueta mai multor nave care navigau spre Marea Britanie. Pe la orele 18 U-593 a scufundat cu o torpilă vaporul olandez *Spar*. După aceea, a lansat o a doua, împotriva unui alt cargobot; comandantul german a auzit o explozie, dar nu a mai izbutit să-și vadă victima.

Mai tîrziu, *Assiniboine* a reușit să regăsească navele rătăcite și să le readucă la locul lor în convoi. În acest timp submarinului U-593 i-au venit în ajutor alte opt. A doua zi, la 6 august, către prînz, convoiul a fost redescoperit de către U-210. Dar, la rîndul lui, submarinul a fost reperat de *Assiniboine*. U-210, aflat în imersiune și detectat de hidrolocatorul de pe *Assiniboine*, a fost bombardat cu grenade submarine; imediat după aceea însă distrugătorul a pierdut contactul cu dușmanul. După o jumătate de oră, convins că submarinul reușise să scape, Stubbs era pe cale să reintre în convoi. Deodată, comandantul canadian și-a zărit adversarul ieșind la suprafață, la o depărtare destul de mare. Atunci, *Assiniboine* a intrat în acțiune cu maximum de viteză. Distrugătorul canadian avea un radar nou; dacă submarinul nu intra în imersiune, avea puține șanse să scape. Avariat de exploziile grenadelor de adîncime nu putea însă să navigheze decît la suprafață și, folosind întreaga putere a motoarelor, a încercat să fugă. După o urmărire îndelungată, distrugătorul canadian a reușit să se apropie atît de mult de submarin încît să-l țină în bătaia tunurilor.

Între distrugător și submarin s-a produs un violent schimb de lovituri de tun. Un proiectil a străpuns turela lui U-210; pe *Assiniboine* un obuz a ucis un om și a rănit alți 13.

Cei doi adversari erau atît de aproape unul de celălalt, încît puteau aproape să se abordeze. Stubbs a hotărît să străpungă submarinul cu etrava.

În acest timp, pe distrugător au izbucnit incendii, din pricina exploziei grenadelor antisubmarine pregătite pentru lansare; dar o ultimă lovitură de tun a fost expediată asupra submarinului ce se scufunda. Lupta era terminată. Corveta *Dianthus* a salvat 22 marinari germani, restul echipajului fiind luat prizonier de distrugător. Serios avariat, ducînd la bord răniții și prizonierii, *Assiniboine* s-a înapoiat la baza sa canadiană. Celelalte submarine germane care, între timp, s-au apropiat de convoi au fost atacate de corvete; obligate să intre în imersiune, cîteva au suferit avarii.

Se părea că victoria unităților de escortă ale convoiului SC-94 era definitivă. Ziua de 7 august s-a scurs în liniște dar, în dimineața de 8, submarinele germane, care nu părăsiseră zona, au ajuns convoiul din urmă. Escortoarele au căutat să detecteze submersibilele prin ceață. Navele aliate aveau o viteză prea mică pentru a acționa cu succes. În plus erau și prea puține, iar echipajelor le lipsea antrenamentul necesar coordonării atacurilor. Înaintînd cu mare viteză, submarinele au luat poziție mult mai departe, undeva pe presupusa rută a convoiului, așteptînd în imersiune, navele comerciale aliate. Cargourile înaintau în coloană. În ziua de 8, pe la orele 15, o serie de explozii violente au tulburat atmosfera calmă a acestei zile de vară. În trei minute *Trehata*, *Kelso* și *Mount Kassion* au fost torpilate de U-176. Echipajele celorlalte nave au fost cuprinse de panică.

Înainte de a se fi despărțit de convoi, Stubbs, comandantul lui *Assiniboine*, trecuse comanda escortei militare loco-

(Continuare în p. 61)

[1] Element de rezistență care închide corpul unei nave la extremitatea provei.

[2] Vorpostenstreifen (în germană în original) înseamnă posturi de patrulare avansate. Două grupuri de submarine acționau cu această misiune: unul la Est iar celălalt la Vest de zona operațiilor citate.

„AFACEREA STROUSBERG" (IV)

VICTOR SLĂVESCU

Magazin istoric publică în acest număr cîteva ultime pagini din studiul dedicat de Victor Slăvescu „Afacerii Strousberg"[1].

În fața măsurilor adoptate de noul guvern Ion Ghica, instalat la conducerea țării în decembrie 1870, concesionarul german nu numai că persistă în refuzul de a plăti cuponul pe 20 decembrie/1 ianuarie 1871 al obligațiilor emise, dar încearcă să înfrunte statul român și trece chiar la amenințări cu intervenția guvernului german.

Conflictul se ascute astfel și atinge apogeul pe fondul marilor dezbateri parlamentare care au loc în februarie-martie 1871. La încheierea acestora (11/23 martie 1871), și nu fără o strînsă legătură cu afacerea Strousberg, izbucnește o puternică criză dinastică[2]. Guvernul Ion Ghica este obligat să se retragă, fiind înlocuit cu un cabinet sub președinția lui Lascăr Catargiu. Acest episod pune practic capăt îndelungatei cariere politice interne a lui Ion Ghica, unul din marii economiști și publiciști români ai sec. XIX, prietenul credincios al lui Nicolae Bălcescu și participant de frunte la făurirea României moderne; el plătea, acum, pentru propria sa infidelitate din trecut față de Alexandru Ioan Cuza.

Studiul lui Victor Slăvescu se oprește în momentul constituirii guvernului Lascăr Catargiu.

Calea tergiversărilor

Ultimele hotărîri și inițiative luate de guvernul Ion Ghica în legătură cu concesia Strousberg au fost: neîncuviințarea declarației de la 31 decembrie 1870, propunerea pentru alcătuirea unei comisiuni de anchetă parlamentară (12 ianuarie 1871), deciziunea înființării a două tribunale arbitrale (16 ianuarie) și, apoi, înlocuirea lui L. Steege prin T. Rosetti (20 ianuarie). Acestea vor fi învederat îndeajuns și celor de la Berlin că de astă dată se instalase la București „un curs nou".

Mijloacele de informare de care va fi dispus Strousberg în capitala țării prin reprezentanții săi legali și poate și prin prietenii ce va fi știut să-i cîștige îi indicau acestuia că nu se mai putea continua pe calea apucată, fără grave primejdii de tot felul, atît pentru întreprindere, cît și pentru reputația sa.

Totuși, înainte de a căuta să găsească soluții reale și pozitive pentru ieșirea din impas, Strousberg va încerca să apuce calea tergiversărilor. Scopul urmărit era în primul rînd de a cîștiga timp. Astfel, el informa guvernul român, la începutul lui februarie 1871, prin delegatul său din București, „maestrul superior" Wächter, că avea de gînd să trimită, a doua zi chiar, o scrisoare în care trebuia să se găsească propuneri privitoare la chestiunea căilor ferate[3].

Această scrisoare nu a sosit niciodată la București.

---

[1] Titlurile, subtitlurile și intervențiile din parantezele drepte aparțin redacției noastre.

[2] *Magazin istoric*, nr. 9/1972.

[3] Scrisoarea lui D.A. Sturdza către Teodor Rosetti, din 22 februarie/6 martie 1871. Arhivele Statului, dosarul nr. 268/1868, fila 91 și verso – n.*V.S.*

Peste cîteva zile şi anume la 10/22 februarie, Strousberg informa din nou pe Wächter că nu a trimis scrisoarea anunţată şi nici nu mai avea de gînd să o trimită „pînă ce nu va fi în stare să facă propuneri noi".

La rîndul său, Wächter trimitea preşedintelui de consiliu Ion Ghica, în aceeaşi zi, o adresă în care împărtăşea acestuia vederile lui Strousberg întru „rezolvarea diferitelor puncte litigioase". Delegatul concesionarilor propunea guvernului român „să însărcineze o persoană de încredere cu pourvoarurile [împuternicirile] necesare de a face o învoială amiabilă asupra concesiei, lucrărilor şi tuturor celorlalte puncte".

Peste alte zece zile şi anume la 8/20 februarie, Wächter adresa primului ministru Ion Ghica o nouă scrisoare, în care propunea — desigur şi cu autorizarea lui Strousberg — să se amîne publicarea raportului de anchetă parlamentară, precum şi discuţiunea din plenul Adunării Deputaţilor cu zece zile, [dată] cînd era anunţată sosirea lui Strousberg la Bucureşti. Wächter adăuga că era departe de dînsul orice intenţiune „de a critica cît de puţin actele emanate de la Onor Cameră", dar, în calitatea sa de reprezentant al lui Strousberg, socotea indispensabil să atragă atenţiunea primului ministru Ion Ghica că „discuţiunea şi publicarea acestui raport al comisiunii va avea consecinţele cele mai fatale"[1]...

De notat că tot acest schimb de vederi se purta de Strousberg prin delegatul său Wächter... La acea dată nu mai rezida la Berlin nici un comisar al statului român. Steege părăsise Berlinul, iar T. Rosetti nu îşi luase încă în primire postul său.

O atitudine asemănătoare a adoptat dr. Strousberg şi în ceea ce privea hotărîrea guvernului român de a proceda la constituirea tribunalelor de arbitraj. El se folosea de data aceasta de acelaşi sistem de a-şi face cunoscute părerile prin intermediul lui Wächter, agentul său din ţară.

Astfel, la data de 8/20 februarie, Strousberg expedia o telegramă delegatului său din Bucureşti, sosită a doua zi, în care îşi exprima, într-o formă destul de îndrăzneaţă — aproape insolentă — punctul său de vedere: „Nu recunosc dreptul unui juriu de arbitri pentru chestiunile de ordin tehnic".

Merită să se sublinieze recomandarea cu care încheia Strousberg telegrama sa către Wächter: „Citiţi d-lui ministru această depeşă". Ea dovedea, odată mai mult, nu numai insolenţă, dar şi încrederea, poate, în sprijinul ce avea să primească pentru susţinerea intereselor şi punctelor sale de vedere.

Bineînţeles, Wächter se grăbi să aducă la cunoştinţa guvernului comunicarea lui Strousberg prin scrisoarea sa din 10/22 februarie, avînd însă prudenţa şi cuviinţa să întrebuinţeze un alt ton.

Comunicările lui Strousberg, făcute la datele şi în forma mai sus arătate, nu puteau rămîne fără răspuns din partea guvernului român... Răspunsul a fost dat prin intermediul lui Teodor Rosetti, pe calea unei note, purtînd data de 22 februarie/6 martie 1871.

Faţă de insolenţa cu care vorbise Strousberg, nu i se putea da un răspuns chiar curtenitor, ci unul scurt şi categoric, la toate obiecţiunile şi rezervele ridicate de concesionar împotriva deciziunii guvernului român de a proceda la instituirea tribunalelor de arbitri...

Însărcinînd pe Teodor Rosetti cu înmînarea notei-răspuns, Sturdza adresează, totodată, lui Rosetti o lungă scrisoare purtînd aceeaşi dată de 22 februarie/6 martie, de un mare interes documentar şi informativ. Valoarea ei constă în bogăţia informaţiilor date cu privire la chipul cum decurseseră discuţiunile între guvern şi concesionari şi apoi în claritatea preciziunii cu care se rostea Sturdza asupra atitudinii ce avea de gînd să urmeze guvernul în viitorul apropiat. El punea în gardă pe Rosetti să nu se lase impresionat de aşa-zisele preocupări şi intenţiuni binevoitoare ale concesionarilor faţă de demersurile ce era chemat să întreprindă la Berlin, îndemnîndu-l, totodată, să procedeze „cu cît de multă celeritate [repeziciune]" întru aplicarea instrucţiunilor primite.

De observat că Sturdza nu se sfia să asigure pe Rosetti de situaţia în care se afla guvernul ţării „de a fi pregătit a lua în ziua de 1 aprilie măsurile cele mai proprii în interesul nostru, în cazul cînd concesionarii nu vor fi efectuat plata cuponului în 31 martie 1871".

În textul scrisorii lui Sturdza se mai găseau expuse şi alte diferite argumente de întrebuinţat întru combaterea unora dintre pretenţiunile nejustificate ale lui Strousberg în ce priveşte locul întrunirii comisiunii de arbitri. Şi apoi se mai da şi informaţiunea interesantă, cunoscută la Bucureşti, cu privire la felul sever cu care era judecat Strousberg chiar la Berlin de către Ministrul de Finanţe al Prusiei, precum şi aprecierile privind pe bancherul Joseph Jacques de către marele şi reputatul bancher Bleichröder...

Atitudinea guvernului Ion Ghica, judecînd după măsurile luate faţă de compania concesionară, nu putea conveni dr. Strousberg. Cercetările întreprinse de comisia de anchetă parlamentară, depunerea raportului [redactat de] A.D. Holban pe biroul Camerii şi apoi publicarea şi distribuirea lui între deputaţi, dar şi în anumite cercuri politice, şi comentariile făcute în presa vremii, vor fi avut darul să îngrijoreze în mod serios pe concesionarii de la Berlin.

Întemeiat poate pe sprijinul politic ce spera să obţină din partea guvernului german, Strousberg adresa, prin intermediul reprezentantului său din Bucureşti, o scrisoare în care se înfăţişau propuneri cu caracter ultimativ, de natură să facă imposibilă orice încercare de înţelegere între guvern şi compania concesionară... Ion Ghica găsea potrivit să aducă la cunoştinţa Adunării Deputaţilor conţinutul acestor propuneri chiar în momentul cînd urma să înceapă dezbaterile în jurul raportului Holban...

---

[1] Raportul comisiunii parlamentare de cercetare redactat de A.D. Holban va fi depus pe biroul Adunării a doua zi, în şedinţa de la 11/23 februarie 1871, hotărîndu-se publicarea lui. Discuţia asupra raportului va începe însă numai în şedinţa de la 24 februarie/8 martie — *n.V.S.*

Strousberg cerea guvernului să răspundă propunerilor sale categoric: da ori ba.

În cazul acceptării lor, delegatul concesionarului se arăta dispus să vină îndată la București spre a reglementa lucrările în acest înțeles. Se afirma, totodată, că valorile „rămase în depozitul guvernului român" (ipotecile consimțite de Strousberg Băncii Jacques asupra diferitelor imobile ale sale) constituiau o deplină garanție pentru executarea lucrărilor „încă nesăvîrșite"; numai urmările războiului făcuseră cu neputință sau foarte anevoioasă realizarea acestor valori.

Iar drept concluzie la toate cele de mai sus, Strousberg mai adăuga că, în caz de refuz, „guvernul avea să răspundă pentru consecințe".

„Mă sprijin pe dreptul meu și, prin urmare, refuz oricare plată a cuponului și voi ști a realiza, prin ajutorul guvernului meu, pretențiunile mele asupra marilor despăgubiri".

Era greu să se mai adauge ceva în plus la toate aceste insolențe. Era pentru prima dată că Strousberg înțelegea să recurgă și la argumente cu caracter politic, anunțînd probabila intervenție a guvernului prusian în favoarea deținătorilor de obligațiuni și, ca atare, implicit în favoarea companiei concesionare.

Aducînd la cunoștința Camerei cuprinsul acestei scrisori, Ion Ghica comitea un act de abilitate politică personală, ce se va întoarce însă în curînd împotriva întregului său cabinet... Scrisoarea [lui Strousberg] a avut darul să provoace o adevărată explozie de revoltă și indignare nu numai în incinta Adunării, dar, mai ales, judecînd după articolele și comentariile publicate în presă, în opinia publică a țării.

* * *

Dar „afacerea Strousberg" și efectele sale vor continua să se afle — nu de puține ori cu implicații internaționale — pe primul plan al preocupărilor statului român, încă aproape un deceniu.

În octombrie 1871, România anulează concesia acordată — în 1868, pe o perioadă de 90 ani —, consorțiului Strousberg, aflat practic în stare de faliment. Deținătorii de obligațiuni emise de Strousberg se asociază, obțin o serie de despăgubiri din partea acestuia și preiau toate drepturile și îndatoririle fostului concesionar. În februarie 1872, statul român concesionează continuarea lucrărilor acestei societăți a acționarilor drumurilor de fier din România, **societate care avea în frunte Casa S. Bleichröder din Berlin, precum și sprijinul politic al lui Bismarck.**

În septembrie 1872 este dată oficial în exploatare linia Roman-Tecuci-Galați-Brăila-Buzău-Ploiești-București-Pitești (o linie existentă dinainte lega Bucureștiul de Giurgiu), iar în ianuarie 1875 se încheie și linia Pitești-Craiova-Vîrciorova.

În preocupările guvernului român se află acum problema conectării căilor noastre ferate cu liniile internaționale, prin joncțiuni la Vîrciorova și la Predeal (construirea liniei Ploiești-Predeal, care se va termina în 1879, va face obiectul altor concesiuni).

În același timp au loc unele neînțelegeri financiare între statul român și noua societate concesionară, apar o serie de conflicte, legate de modul de conducere și exploatare, și încep discuții în vederea unei răscumpărări a întregii rețele care făcuse inițial obiectul concesiunii Strousberg.

Întrerupte un timp, datorită pregătirii și desfășurării războiului din 1877, negocierile sînt reluate după încheierea acestuia; dar ele se desfășoară în condiții extrem de dificile, sub presiunea lui Bismarck, care condiționează însăși recunoașterea internațională a independenței naționale a României de modul cum se vor încheia tratativele.

Datorită tenacității cu care acționează guvernul român, se ajunge, totuși, la un acord, în septembrie 1879, privind condițiile de răscumpărare. Prezentînd în Parlament proiectul de lege în acest scop, D.A. Sturdza, ministru de Finanțe în acel moment, a motivat amplu avantajele răscumpărării. La capătul unor aprinse dezbateri parlamentare, răscumpărarea a fost aprobată în decembrie 1879 și ianuarie 1880. La numai o lună după votarea legii, în februarie 1880, independența României era recunoscută de Germania, Anglia și Franța.

Complicațiile pe care le generase concesia Strousberg se încheie. România dispune acum de o importantă rețea de cale ferată, indispensabilă dezvoltării economiei sale naționale.

La 1 aprilie 1880 este înființată prima direcție a Căilor Ferate Române; doi ani mai tîrziu, în 1882, este răscumpărată și linia Cernavodă-Constanța, construită și exploatată în timpul Imperiului otoman de compania engleză Barkley (care a construit și linia București-Giurgiu).

Într-un bilanț al diferitelor concesiuni acordate, s-a ajuns la concluzia că: „Liniile construite de companiile străine au costat în medie 306 000 lei aur de km și au fost construite în condițiile cele mai proaste. Pentru că prețul era forfetar, pe de o parte pentru a lungi traseul, pe de altă parte pentru a evita lucrările de artă, liniile au fost construite cu ocoluri mari, cu rampe și cu pante inutile. Calitatea lucrărilor a lăsat și ea foarte mult de dorit, nenumărate poduri, neavînd fundații suficiente, au fost luate de apele mari"[1].

Epoca concesiunilor de căi ferate s-a încheiat. Concluziile acestor experiențe — între care concesiunea Strousberg fusese cea mai plină de învățăminte — erau evidente pentru toată lumea.

După ce un antreprenor român leagă, în 1873-1874, prin linia Iași-Ungheni, căile noastre ferate cu cele din Rusia, între 1879 și 1881 se construiește linia Buzău-Mărășești, prima proiectată și realizată în întregime de specialiști români.

Costin MURGESCU

[1] N. Miclescu în *Enciclopedia României*, vol. IV. București, 1943, p. 50.

File din cronica chiliană

GLORIA ȘI PIEREA UNUI CONCHISTADOR

FRANCISCO MORALES PADRÓN

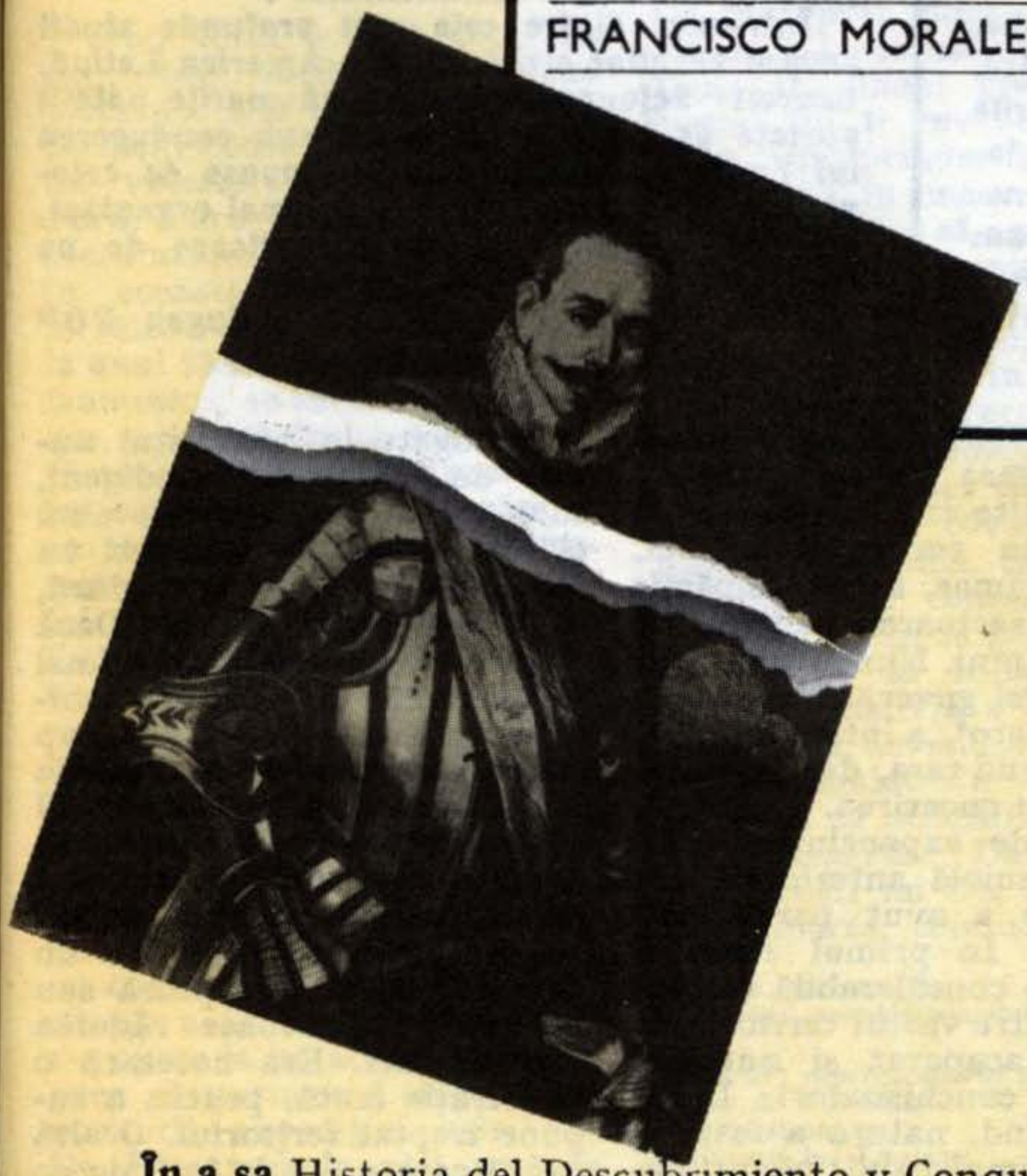

În a sa Historia del Descubrimiento y Conquista de América **(Istoria descoperirii și cuceririi Americii)[1], a cărei versiune românească se află în curs de apariție la Editura Științifică și Enciclopedică (traducere Esdra Alhasid; note și postfață Samuel Goldenberg), profesorul spaniol Francisco Morales Padrón consacră un capitol cuceririi actualului teritoriu al statului Chile de către spanioli, în secolul XVI. Publicăm cîteva pagini din lucrarea istoricului spaniol.**

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

Acestui capitol din tomul lui Padrón i s-ar potrivi definirea: „fragmente dintr-un tablou istoric".

Autorul înfățișează — cu erudiție și talent narativ — acțiunile militare ale detașamentelor de conchistadori care au pornit în campania pentru cucerirea teritoriului chilian, sugerează impulsurile respectivei campanii — setea de putere și avuție (schițînd rivalitatea dintre căpeteniile expediției, Pedro de Valdivia și Pedro Sancho de Hoz) — aduce pe prim plan un evantai de amănunte și întîmplări pitorești. Textul redă însă pe un spațiu relativ redus rezistența indienilor mapuche sau araucanilor (așa cum i-au numit spaniolii), atunci cînd consemnează dezastrul de la Tucapel, unde oștile

[1] Magazin istoric, nr. 3/1979.

localnicilor, conduse de Lautaro, i-au nimicit pe invadatori. Dar, în pofida bogăției de fapte și întîmplări care evocă primii ani ai prezenței spaniole în Chile, relatările reprezintă, totuși, doar fragmente **de tablouri istorice: este luminată — prea luminată — partea care înfățișează aventura militară a spaniolilor și rămîne în penumbră, uneori chiar în umbră, uraganul împotrivirii indienilor mapuche, care i-au respins pe cei ce voiau să le cotropească pămînturile strămoșești. Este un fapt istoric că indienii mapuche reprezintă singurul neam din America pe care conchistadorii nu l-au putut supune. Dealtfel, în războaiele cu acești indieni, spaniolilor nici nu li se potrivește denumirea de conchistadori, care înseamnă „cuceritori"; în ținuturile de la Sud de Bio-Bio (Araucania)[1], colonialiștii nu s-au putut stabili nici chiar după unele bătălii cîștigate, căci acestora le urmau veșnicele contraofensive mapuche, mereu mai numeroase, mereu mai nimicitoare.**

Victoriile dobîndite de araucani în ciocnirile militare cu spaniolii reprezintă cele mai glorioase expresii ale rezistenței împotriva penetrației colonialiste pe pămîntul american. Indienii mapuche își apărau glia și nimeni nu i-a putut supune, scrie chiar unul dintre ofițerii trupelor spaniole, căpitanul Alonso de Ercilla y Zuñiga. Participînd la bătăliile cu araucanii, el a fost atît de impresionat de vitejia legendară a acestora, încît le-a închinat poemul La Araucana, **care i-a făcut celebru. O căpetenie militară a spaniolilor, Claudio Gay, scria despre „vitejia acestor bărbați de neînvins și numărul cu adevărat impresionant al războinicilor mapuche".**

În consens cu aceste aprecieri, sînt și cele ale unui cunoscut istoric chilian, Francisco A. Encina, pe care îl citam dintr-un eseu despre araucani: ceea ce i-a șocat cel mai tare pe spanioli „a fost energia militară desfășurată de indienii mapuche. Începînd cu bătălia de la Tucapel, nici un spaniol n-a mai privit războiul din Araucania drept o campanie obișnuită împotriva unor sălbatici, asemănătoare acelora care aveau loc în preriile sau în pădurile din restul continentului".

Într-unul dintre cele mai profunde studii asupra vechilor civilizații din America Latină, Laurette Sejourné apreciază că marile bătălii purtate de indienii mapuche, sub conducerea lui Lautaro, împotriva robiei impuse de colonialiști, reprezintă „războiul cel mai organizat, cel mai ingenios și cel mai eficace de pe continent".

Eugen POP

Păduri, munți și mlaștini

În Chile s-a ajuns mai întîi pe calea mării. Primii care au abordat țara au fost Magellan și Garcia de Loayza[2]. Ceva mai tîrziu, în urma celor doi navigatori, a venit Simon de Alcazaba[3], a cărui expediție, ca și cele anterioare, nu avea încă scop de cucerire. Dar adevărata descoperire a teritoriului Chile s-a făcut pe uscat. O descoperire oarecum tîrzie, deoarece deșertul Atacama la Nord, Anzii la Răsărit și Pacificul la Sud și Apus au izolat pentru mulți ani această fîșie de pămînt de contactul cu centrele de expansiune spaniole.

În anul 1534, regele Spaniei, Carol Quintul, a împărțit regiunea situată la Sud de ecuator în patru mari zone, în sensul paralelei care o străbătea. Prima porțiune i-a fost atribuită lui Francisco Pizarro[4] și se numea „Noua Castilie", iar celelalte trei cuprindeau o parte din teritoriul chilian. Chile a rămas, astfel, împărțit în trei sectoare, pentru tot atîția stăpîni. Numai unul dintre cei trei guvernatori, Diego de Almagro[5], a intrat în Chile, descoperind țara, dar neconsolidîndu-și cucerirea.

Față de expansiunea colonială spaniolă anterioară, cea din Chile a avut particularitățile ei. În primul rînd, a existat o considerabilă disproporție între vastul teritoriu ce trebuia acaparat și numărul mic de conchistadori. În al doilea rînd, natura a fost un dușman implacabil; păduri dese, munți prăpăstioși, terenuri mlăștinoase și fluvii, în care pîndea moartea: „Niciodată natura nu a împiedicat trecerea oamenilor cu atîtea obstacole", scria Ercilla.

Adăugate la nesfîrșitul număr de șefi de trib indigeni, care au trebuit învinși, unul cîte unul, aceste opreliști au făcut misiunea și mai dură, și de mai lungă durată. Dacă în fîșia de pămînt dintre Anzi și Pacific ar fi existat o unitate politică, un singur cap conducător indigen, marșul de la Nord la Sud ar fi fost mai ușor. Dispersarea politică în cătune, care nu formau nici măcar sate, a sporit dificultățile de pătrundere. Lipsea un personaj a cărui captură sau moarte să provoace căderea întregii țări. Era necesară o penetrație lentă, pentru a supune treptat teritoriul. O altă cauză care a dus la întîrzierea anexării acestui teritoriu au fost războaiele civile izbucnite în Peru, unde spaniolii își consolidaseră stăpînirea; lupta dintre spanioli a oprit afluența de oameni în Chile.

Cel care s-a încumetat totuși să supună țara a fost colonizatorul spaniol don Pedro de Valdivia. Marchizul Pizarro l-a numit comandantul trupelor sale, funcție în care a rămas patru ani. Fără a fi împins de lăcomie, Valdivia i-a cerut lui Pizarro să continue cucerirea teritoriului Chile și a obținut de la acesta consimțămîntul. La

---

[1] **Magazin istoric,** nr. 1/1975.

[2] În 1525, spaniolul Garcia Jofré de Loayza a traversat Oceanul Atlantic și, trecînd prin strîmtoarea Magellan, a ajuns în Oceanul Pacific.

[3] Descoperitor portughez în serviciul Spaniei, Simon de Alcazaba a explorat, în 1534, pămînturile situate între paralela 36 și strîmtoarea Magellan.

[4] Din 1529, conchistadorul spaniol Francisco Pizarro (1471 sau 1475-1541) primise dreptul de a cuceri Peruul. În 1533, el cucerise Guzco, centrul principal al incașilor, iar în 1535 a fundat, aproape de ocean, Lima, un oraș frumos în stil spaniol.

[5] Conchistadorul spaniol Diego de Almagro l-a însoțit pe Pizarro în expediția din Panama și Peru și a descoperit regiunea platourilor înalte din Anzii Centrali, lacul Titicaca și deșertul Atacama (1535-1537).

Cuzco, în capitala incasă, a rămas deschis biroul de recrutare pentru oamenii care doreau să se înroleze în noua aventură. Cei care s-au prezentat au fost puțini, dar Pedro de Valdivia nu și-a pierdut entuziasmul din această cauză; dimpotrivă, și-a cheltuit pentru pregătiri întreaga moșie. De aceea au fost destui care l-au considerat un excentric. Era, de fapt, nebunia epocii. În ultimă instanță, Valdivia a recurs la negustori și la alte persoane care i-au acordat împrumuturi.

O conspirație eșuată

Cînd totul a fost gata, în decembrie 1539, el a dispus plecarea. Dar s-a ivit o nouă piedică: Pedro Sancho De Hoz, un veteran al cuceririi din Peru, care făcuse parte din secretariatul lui Pizarro și, în această calitate, scrisese o relatare a conchistei pînă la anul 1534. Strîngînd o avere frumușică, se întorsese în Spania, unde cheltuise tot ce cîștigase. Se alăturase atunci celor care solicitau guvernăminte americane și obținuse anumite drepturi asupra teritoriului Chile. De cum a sosit la Cuzco, în 1539, De Hoz a pretins conducerea expediției, care era gata de pornire. El se baza pe dispoziții de la rege, în timp ce titlurile pe care le invoca Valdivia proveneau de la Pizarro. De fapt, ambii aveau drepturi, căci autorizația lui Pizarro se sprijinea pe o concesiune imperială. În sfîrșit, a intervenit Pizarro și s-a ajuns la un acord. Valdivia avea să pornească imediat cu membrii expediției sale, iar De Hoz trebuia să-l urmeze cu două corăbii, cîteva luni mai tîrziu. Această soluție de compromis avea să fie cauza unor discordii puternice.

În ianuarie 1540, expediția a părăsit Cuzco. Cei care lăsau în urma lor orașul incas nu erau mai mulți de doisprezece. Dar pe măsură ce înaintau în Sud, se adăugau alți și alți oameni. Printre ei se afla și o femeie, prima spaniolă care a pătruns în Chile: Inés Suárez, iubita lui Valdivia, o femeie de caracter, cu minte ascuțită. Era și ea originară din provincia Extremadura, ca și Valdivia, și plecase în Indii în 1537, împreună cu o nepoată.

În aprilie 1540, Valdivia conta numai pe vreo 40 soldați. Dacă lucrurile continuau așa, întreprinderea trebuia abandonată. Atunci șeful expediției a făcut uz de un ultim mijloc: l-a trimis pe comandantul său, Pedro Gómez de Don Benito, în căutare de alimente și de oameni. În sfîrșit, numărul participanților a ajuns la peste 100. Expediția s-a îndreptat spre deșertul Atacama, unde s-a întîlnit cu Sancho De Hoz. Valdivia a avut norocul să lipsească tocmai atunci din cort, spre care asociatul său s-a îndreptat glonț, cu intenția de a-l asasina. Venea din Lima cu gîndul obsedant că numai lui îi revenea conducerea întreprinderii. Valdivia s-a întors în mare grabă la bivuac și, în loc să-i condamne, i-a iertat pe conspiratori. Pe De Hoz a hotărît să-l urmărească îndeaproape, iar pe ceilalți, implicați în complot, i-a expulzat în Peru. În cele două luni de ședere în Atacama, el a înțeles că prezența lui De Hoz ca tovarăș reprezenta o problemă. Singura soluție a fost renunțarea lui Sancho De Hoz la pretenția de conducător al întreprinderii, pe care Valdivia a obținut-o. De Hoz a devenit, astfel, un simplu soldat în expediție. Se părea că atmosfera de tensiune dispăruse. Dar De Hoz și prietenii lui tot mai visau la preluarea conducerii.

Marșul, plin de suferințe și de lipsuri, a fost reluat, pînă cînd spaniolii au descins în valea rîului Copiapó. Indienii le erau ostili. Era o rezistență exasperantă. Pe de altă parte, între spanioli încolțea răzvrătirea, condusă, în taină, de Pedro Sancho De Hoz. Cînd Valdivia a părăsit doar pentru puțin timp tabăra, din Peru au sosit ultimele întăriri, cu care numărul oamenilor lui Valdivia a ajuns la 150. Printre noii veniți erau copiști, căpitani de vas, piloți de corăbii, meșteri de șantiere, felceri și bărbieri, fierari, croitori și chiar un paracliser! Nu lipseau străinii: italieni, greci, flamanzi, portughezi etc. Venise și Alonso de Chinchilla, conjurat cu Sancho De Hoz. Răzvrătirea, care începea să se manifeste, a fost retezată energic de către Inés Suárez, care a ordonat arestarea lui Chinchilla. Dar cînd Valdivia s-a înapoiat, i-a iertat din nou pe intriganți.

Acolo, în valea rîului Copiapó, a început teritoriul lui Valdivia. El a denumit regiunea Noua Extremadura, luînd-o în stăpînire în numele Spaniei. Era o dovadă palpabilă, cea dintîi, a dorinței sale de independență față de Peru, față de Francisco Pizarro. Mai tîrziu, această rîvnă la autonomie va deveni realitate.

Revolta araucanilor împotriva conchistadorilor

În p. 57: *conchistadorul spaniol Pedro de Valdivia, ucis în lupta cu araucanii lui Lautaro*

Expediția și-a continuat drumul, luptînd într-una cu natura și cu cetele de indieni. În vecinătatea rîului Mapocho, pe muncelul Huelen (care înseamnă durere), spaniolii au fundat primul oraș chilian: Santiago del Nuevo Extremo, „la douăsprezece ale lunii februarie, anul o mie cinci sute și patruzeci și unu". Imediat, Valdivia a înființat Consiliul comunal, o abilă armă politică, de la care aștepta mult pentru planurile sale cu privire la dependența directă față de rege, și nu față de Peru.

Valdivia îl iartă din nou pe De Hoz

În următorii 25 ani spaniolii au fundat 150 orașe, dar multe dintre ele au fost cucerite de către indieni, mai ales în timpul unei mari răscoale.

În iunie 1541, Consiliul comunal din Santiago s-a reunit pentru a desemna un guvernator. Ședința l-a ales pe Valdivia guvernator al teritoriului Chile, „pînă cînd Majestatea Sa va hotărî altfel".

Curînd după alegere, Valdivia a hotărît să exploateze zăcămintele aurifere din Marga-Marga și, totodată, a ordonat ca în Concón, o localitate din vecinătate, să se construiască o brigantină[1], pentru a stabili astfel legături cu Peru pe calea mării. Odată, aflîndu-se la Concón, el a pripit o scrisoare foarte alarmantă de la locotenentul său, Alonso de Monroy, bărbat credincios și docil, care îi vorbea despre o conspirație la Santiago, în rîndul elementelor mereu ostile. Cu repeziciune, Valdivia a pornit spre oraș. Numai ce părăsise Marga-Marga și Concón, că indienii s-au și răzvrătit și au ars brigantina. Guvernatorul a fost nevoit să revină la coastă, la Concón, ca să înăbușe rebeliunea. Dar și la Santiago era nevoie de prezența sa. Un dublu pericol înainta asupra orașului: conjurația spaniolilor nemulțumiți și masa indienilor.

În fruntea conspirației se afla, ca de obicei, Sancho De Hoz. Valdivia a lichidat conjurația, dar față de De Hoz a adoptat atitudinea sa inexplicabilă: l-a iertat și de data aceasta. A hotărît însă să atace un puternic nucleu indigen, a cărui amenințare plana asupra orașului Santiago. Și-a ales localitatea Cachapoal, situată spre Sud. Cu 90 oameni s-a îndreptat într-acolo, dar, în acest timp, indienii din Aconcagua s-au apropiat de Santiago. Dîndu-și seama de pericol, Alonso de Monroy a trimis repede mesageri în urma guvernatorului. Valdivia nu le-a dat însă atenție. În noaptea de 10 spre 11 septembrie 1541, cetele de indieni au înconjurat orașul. Santinela a dat urgent alarma. Atacul a fost tenace, iar apărarea îndîrjită. Asediatorii au pătruns pînă în piață. Salvarea spaniolilor au asigurat-o șarja cavaleriei și Inés Suárez, care i-a omorît pe șefii de trib ce-i erau ostateci.

La înapoiere, Valdivia a găsit orașul Santiago prefăcut în cenușă. Într-o scrisoare adresată regelui, el îi relata: „Nu am rămas decît cu zdrențele cu care am purtat războiul și cu armele pe care le aveam în spinare, și cu două scroafe, și un purceluș și o puică și un pui, și grîu numai pentru două gustări". Odată distrusă brigantina, oamenii lui Valdivia rămăseseră izolați. Numai o expediție terestră în Peru putea pune capăt izolării. Pentru misiunea de a aduce oameni și provizii din Peru a fost desemnat Alonso de Monroy, ajutat de alți cinci oameni. Monedele de aur cu care au plecat, pentru a obține cu ele ajutoare, au fost turnate în șase scări de șa, tot atîtea mînere de sabie și două căni. Astfel, spaniolii au ascuns de ochii indigenilor tezaurul transportat. În sfîrșit, în septembrie 1543, la Valparaiso ei au sosit pe o corabie din Peru. Izolarea era ruptă. Trebuia acum doar menținută legătura cu acest ținut. Pentru statornicirea ei, în aprilie-mai 1544 s-a întemeiat orașul La Serena, în valea golfului Coquimbo.

Lautaro în fruntea indigenilor

Totodată, genovezul Juan Bautista Pastene, care sosise cu o navă, a fost însărcinat să meargă pe calea mării spre Sud, în timp ce Francisco de Villagrán a înaintat pe uscat, tot spre Sud. Valdivia era grăbit să-și stabilească stăpînirea pînă în strîmtoarea Magellan, mai înainte ca împăratul să acorde altuia autoritatea asupra acestor teritorii. Dar trebuiau învinși unul cîte unul conducătorii indigeni, care se opuneau pătrunderii.

De aceea au fost necesare noi ajutoare din Peru, după care au fost trimiși Alonso de Monroy și Alonso de Ullua. În același timp, Valdivia a trimis o scrisoare lui Carol I, pentru a-l informa despre stadiul cuceririi în Chile. El i-a cerut, totodată, pentru el, guvernămîntul teritoriului Chile. Cînd cei doi emisari au sosit în Peru, țara se afla în plină rebeliune împotriva spaniolilor. Ei au reușit totuși să obțină două corăbii și oameni cu care au pornit spre Chile.

Valdivia s-a gîndit să-și ofere ajutorul delegatului coroanei spaniole, sosit în Peru, și să obțină astfel sprijinul necesar pentru consolidarea definitivă a stăpînirii spaniole în Chile. Mai înainte însă a întocmit un plan. A anunțat că acordă o permisie generală tuturor celor care vor să plece din țară. Mulți dintre ei, îmbogățiți, s-au năpustit să profite de această favoare. La Valparaiso se afla ancorată nava care urma să-i transporte pe ei împreună cu averile lor, care fuseseră îmbarcate. Guvernatorul i-a invitat la un ultim prînz de adio și, aproape de sfîrșitul agapei, Valdivia a pornit spre Peru, cu toate averile de pe navă. Odată ajuns în Peru, a contribuit la victoria regaliștilor și, drept recompensă, a fost numit guvernator și căpitan general în Chile. Dar acasă îl așteptau alte necazuri. La Serena fusese distrusă. Ce se întîmplase? Indienii din regiunile nordice se răsculaseră și pustiiseră orașul, omorîndu-i locuitorii.

Două luni după sosire, Valdivia a luat comanda luptei. Francisco de Villagrán a rămas în postul de locțiitor. Sarcina imediată a fost reorganizarea pămînturilor din Nord și repopularea orașului La Serena, urmînd apoi înaintarea spre Sud. În 1550, Valdivia a pornit spre Sud. Iar-

[1] Navă cu pînze, de dimensiuni reduse, cu două catarge.

na, cînd se afla în valea Penco, a sosit şi Juan Bautista Pastene cu o navă şi cu ajutor în oameni. În 1551, cînd ajunsese la Concepcion, a sosit o altă corabie din Peru, aducînd întăriri şi ştiri despre locţiitorul său, Francisco de Villagrán, care se apropia cu oameni prin teritoriile argentiniene.

În octombrie 1551, Valdivia a susţinut o bătălie la Tolten, cu rezultat favorabil. Două luni mai tîrziu, guvernatorul s-a înapoiat pe ţărmurile Cautinului, iar fortăreaţa, ridicată iniţial aici, s-a transformat în oraşul La Imperial. La cîteva zile distanţă, a sosit Villagrán, traversînd Anzii dinspre Tucumán.

Valdivia a lipsit din Santiago doi ani. În primăvara lui 1552, el s-a înapoiat în Capitală, unde a început dispersarea trupelor. Alderete a plecat în Spania, în misiune oficială, Francisco de Aguirre a pornit să străbată Anzii, pentru a lua în primire Tucumánul, iar Villagrán s-a îndreptat spre Sud, în căutarea strîmtorii Magellan. Fărîmiţarea trupelor nu a fost o tactică bună. În ultima lună a anului 1553, a izbucnit rebeliunea indienilor. La început a fost un episod spontan, dar, prin succesul pe care l-a avut, s-a răspîndit cu repeziciune, devenind o răscoală, condusă de un fost paj al lui Valdivia, [araucanul] Lautaro. Insurecţia s-a concentrat pe atacul nimicitor a două forturi: Tucapel şi Puren. Dîndu-şi seama de gravitatea situaţiei, Valdivia a hotărît să pornească el însuşi în ajutorul fortului Tucapel. Alături, galopau vreo 50 oameni. În acea zi, de 25 decembrie 1553, era o căldură înăbuşitoare. Cînd au ajuns în dreptul fortului, Valdivia şi oamenii săi au găsit doar ruine şi tăcere; forţele spaniole nu se vedeau. Indienii pîndeau în desişurile ce împrejmuiau esplanada. Deodată, ei au atacat, în frunte cu Lautaro. Unui val îi urmau altul şi altul... Respinşi, spaniolii au căzut pe rînd. Nu s-a salvat nici unul. A murit şi Pedro de Valdivia.

LABIRINTUL SUBTERAN DE LA LIMANU

(Urmare din p. 12)

s-ar fi aflat un centru de exploatare a minereului de fier. Dar pentru o astfel de exploatare, nu era nevoie de construcţii ca cele arătate, mai ales că scoaterea fierului se putea face mai rentabil într-o carieră deschisă. Se poate presupune şi că amenajările respective au fost efectuate de către locuitorii oraşului Callatis, ca o măsură de apărare în faţa atacurilor goţilor dintre anii 222 şi 238. Dar peştera se află la vreo 8 km de Callatis şi este greu de crezut că locuitorii ar fi parcurs această distanţă cu întreg avutul lor, la vremuri de restrişte. În plus, motivele artistice din pictură nu prezintă elemente de artă greacă caracteristică locuitorilor oraşului, trăsături ce, în mod necesar, trebuiau să apară aici, dacă orăşenii ar fi amenajat peştera.

Dovezile existente ne îndreptăţesc să considerăm că labirintul de la Limanu a fost realizat de o autoritate locală geto-dacică, ca măsură de apărare în faţa pericolului roman. Relatarea lui Cassius Dio arată că peştera era un loc de refugiu anume ales şi pregătit, nu o cavernă întîmplătoare.

Dintre peşterile dobrogene, cea de la Limanu este singura care se apropie de descrierea lui Cassius Dio. Ea este singura în măsură să justifice deplasarea unei armate romane, pentru asedierea unui loc de refugiu, de unde ideea reluării luptei împotriva romanilor putea să reînvie.

Urmează, desigur, ca cercetările viitoare să lămurească mai amplu ipotezele formulate cu semne de întrebare. Oricum, peştera de la Limanu se impune ca unul dintre monumentele care amintesc de trecutul zbuciumat, dar plin de dîrzenie, eroism, cutezanţă, inventivitate şi iscusinţă al strămoşilor noştri, care au căutat, în fiecare moment al istoriei, să pună în valoare toate darurile acestor locuri pentru a-şi păstra fiinţa, avutul şi independenţa.

ALARMĂ ÎN ATLANTIC

(Urmare din p. 53)

tenent-comandorului C.E. Bridgeman, de pe corveta *Dianthus*. Bridgeman a detectat un submarin, l-a pierdut apoi din vedere, dar l-a redescoperit, împreună cu un altul nu prea departe de el. *Dianthus* a deschis focul cu singurul său tun de 4 ţoli[1], desigur fără prea mari speranţe. Cele două submarine au intrat în submersiune. Era exact ceea ce dorea Bridgeman, care cu hidrolocatorul său putea să le detecteze. Căutarea a fost de durată: o oră şi jumătate. La căderea nopţii, cînd Bridgeman era hotărît să renunţe , un om de veghe a observat prin binoclu o navă duşmană. Era U-379. De îndată ce a fost încadrat de primele proiectile, submarinul a intrat în imersiune. Detectat de hidrolocatorul corvetei, supus tirului grenadelor antisubmarine şi avariat, U-379 a fost obligat să iasă la suprafaţă. *Dianthus* a lovit mai întîi submarinul cu etrava. O clipă, U-379 a dispărut sub apă, dar Bridgeman a lansat grenadele de adîncime. De patru ori, submarinul s-a ridicat la suprafaţă şi de fiecare dată Dianthus l-a izbit cu toată puterea.

Sperînd că unii marinari germani s-ar mai putea salva, Bridgeman a lansat la apă o barcă pneumatică; după aceea, a pornit pentru a ajunge convoiul, care între timp se distanţase.

În această fază a luptei au sosit şi navele militare aliate trimise în ajutor, distrugătoarele *Blyskawica*, sub pavilion polonez, şi *Broke* (american), acesta din urmă fiind dotat cu un aparat pentru detectarea emisiunilor radio H/FD/F[2].

Astfel, submarinele au putut fi reperate şi obligate să intre în imersiune, unde au fost atacate cu grenade antisubmarine. Trei submersibile germane au suferit asemenea avarii, încît au fost silite să se reîntoarcă la bazele lor.

În româneşte de
Sergiu STANCIU

[1] 1 ţol = 25,4 mm.
[2] H/FD/F = High-Frequency Direction-Findin (Determinarea direcţiei prin unde de înaltă frecvenţă).

poșta mi

BERTHELOT ÎN ŢARA MOŢILOR

Despre vizita pe care şeful misiunii militare franceze în România, generalul Berthelot (nr. 12/1978), a efectuat-o în Ţara Moţilor, la 9 ianuarie 1919, ne scrie ILIE CIUTESCU, *din* Bucureşti. *Cu acest prilej, după cum consemnează publicaţia* Tulnicul moţilor, *nr. 3/1919, oaspetelui francez i s-au oferit două daruri simbolice, evocatoare ale luptei românilor pentru drepturi sociale şi naţionale în zilele revoluţiei de la 1848: sabia tribunului revoluţionar Ilie Măcelariu şi tulnicul care a aparţinut eroinei Pelaghia Roşu, ţărancă română, luptătoare în oastea lui Avram Iancu.*

TIPĂRITURI ROMÂNEŞTI ÎN OAŞ

Sînt profesor de istorie la Şcoala generală Prilog, din comuna Oraşu Nou, jud. Satu-Mare, *ne scrie* VASILE RUS, *care ne mărturiseşte în continuare:* În cadrul cercului de istorie din şcoală am încercat împreună cu elevii să scoatem la iveală tot ce poate fi legat de trecutul istoric al acestei zone. Printre alte mărturii istorice, am găsit şi cîteva tipărituri vechi româneşti, din sec. XVIII-XIX, ieşite de sub tiparniţele moldoveneşti sau munteneşti şi a căror existenţă aici atestă străvechile legături dintre românii din Ţara Oaşului şi fraţii lor de peste munţi.

Dintre aceste tipărituri, corespondentul nostru menţionează: Evangheliar *(1723)*, Evanghelie *(Iaşi, 1761)*, Antologhion *(1837)* şi Legiuirea Caragea, *tipărită* în privilegiata tipografie a dumnealor ot cişmeaua răposatului întru fericire domn Mavrogheni din Bucureşti, 1818. *Este prima atestare a acestei colecţii de legiuiri într-un sat din Ţara Oaşului.*

VETERANII

Dr. EUGEN ANASTASIU, *din* Sibiu, *ne trimite această fotografie reprodusă din revista franceză* L'Illustration, *din 10 noiembrie 1928. Ea reprezintă un grup de veterani de la 1877, în vechile uniforme de oşteni, defilînd pe străzile oraşului Constanţa, în timpul serbărilor ce au avut loc, în noiembrie 1928, cu ocazia semicentenarului revenirii Dobrogei, această străveche provincie românească, la patria mamă (nr. 11, 12/1978).*

PENTRU UNIRE

Pornind de la Cronica Marii Uniri *(nr. 11, 12/1978), col. (r)* GH. CIUREA, *din* Sibiu, *evocă unele* fapte din lupta românilor din comuna Poiana Sărată, din fostul judeţ Trei Scaune pentru Unire, *din care reţinem:* Printre numeroşii locuitori din această comună care, în timpurile stăpînirii austro-ungare, au trecut munţii la fraţii lor din România, s-a aflat şi Nicolae Enescu. Acesta a urmat cursurile Facultăţii de drept din Bucureşti, apoi ale Şcolii militare de infanterie, devenind ofiţer activ în armata română. A fost comandant de batalion, apoi de regiment; pentru acte de bravură în bătălia de la Mărăşeşti, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul".

CAPCANA DE LUPI

TOMA POPESCU, *din* com. Independenţa, jud. Galaţi, *ne-a adresat mai de mult o întrebare căreia abia acum îi putem răspunde. Cititorul nostru se interesa dacă scriitorul francez Vercors (Jean Bruller) a mai reluat tema rezistenţei antifasciste în vreo carte recentă. Iată că săptămînile trecute la Paris a apărut o nouă nuvelă a lui Vercors, intitulată* Capcana de lupi. *Cartea a fost socotită de criticii francezi drept o nouă contribuţie la literatura antifascistă. Apreciindu-i valoarea artistică, Gilles Lambert, cronicarul de la ziarul* Le Figaro, *îi subliniază semnificaţia istorică, arătînd că războiul, fiind demult terminat, îşi pierde lent contururile. Pentru oamenii sub 50 ani, el are doar înfăţişarea istoriei, respectiv a faptelor povestite, asupra cărora pluteşte o îndoială şi care pot fi denaturate. Astfel, ni se pretinde să credem că S.S.-iştii, aceşti ucigaşi infami, şi-ar fi avut „demnitatea" lor, că faimoasele camere de gazare ar fi servit la... deparazitare, că deportaţii din lagărele de concentrare mureau de tifos nu din vina călăilor, că bombardamentele asupra Germaniei naziste se puteau echivala cu atrocităţile naziste, că rezistenţa antifascistă nu ar fi fost altceva decît inversul colaboraţionismului.*

Acestor falsificatori îmbătaţi de nostalgia trădării şi a laşităţii li se poate opune adevărul, inclusiv în literatură.

Cu Tăcerea mării, *scrisă în zorii eliberării, Vercors a făcut să răsune o voce gravă şi dreaptă pe care cititorii i-au recunoscut-o. Acum, după 35 ani, Vercors rupe din nou tăcerea, reia dialogul istoriei şi continuă poveştirile de acolo de unde le-a lăsat.*

Tot de curînd, Vercors a publicat un eseu intitulat

poșta mi

Sensul și nonsensul istoriei, *în care pledează pentru găsirea sensului unor orientări în direcția lungului drum pentru eliberarea oamenilor de asuprire și nedreptate.*

BIV, VEL

EUGEN DOBRE, *din* Timișoara, *ne solicită să-i deslușim* semnificația rangurilor de *biv* și *vel* întîlnite în titulaturile unor boieri români.

Mai întîi, precizăm că biv și vel *nu semnifică anumite ranguri boierești, ci sînt două particule care însoțeau o* titulatură *boierească și care înseamnă:* vel — *mare, iar* biv — *fost.* Astfel biv-vel-vornic *are înțelesul de* fost mare vornic *(judecător al curții).*

DREGĂTORII DIN 1797

Același interes pentru rangurile boierești din Țările române îl mărturisește și CRISTINA DUMITRIU, *din* București, *care dorește să cunoască semnficațiile mai multor termeni întîlniți atît în paginile revistei noastre, cît și în alte lucrări. În cadrul* Dicționarului istoric, *din nr. 1, 5, 7, 8/1971, am explicat principalele dregătorii și ranguri boierești. Pe lîngă acestea mai amintim: 1)* vel vornicul obștirii; *2)* vel logofătul obiceiurilor, *dregătorii create în 1797 de Alexandru Ipsilanti și ai căror titulari aveau următoarele îndatoriri:*

— primul avea sarcina strîngerii tuturor dărilor de la locuitorii Bucureștilor, apoi i-au revenit obligații edilitare, privind dezvoltarea, salubritatea și siguranța publică în oraș;

— cel de-al doilea era un „maestru de ceremonii", orînduind festivitățile religioase și programele celor oficiale. (cf. Theodora Rădulescu — Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din sec. XVIII, *în* Revista Arhivelor, *nr. 1/1972).*

ÎN AMINTIREA PĂCII

Cînd, la 10 februarie 1947, România a semnat, la Paris, Tratatul de pace cu puterile Aliate și Asociate, *ne scrie juristul* EUGEN NEGREA, *din* Bistrița — *în Transilvania a fost tipărită o foaie volantă, cu text bilingv, român și maghiar intitulată* Plachetă în amintirea păcii *(A Béke Emléklapjá). Sub un desen alegoric reprezentînd înfrățirea dintre români și maghiari, se află poezia* Pentru pace *(A. Békéert), din care reproducem această strofă:* Să construim și să lucrăm, cu inimă și cu suflet/ La muncă deci popor! Uniți vă-n puteri! / Aici este pacea! A învins dreptatea!/ În veci să trăiască a vesniciei Pace!

STEMĂ

IOAN BUTUM, *din* Timișoara, *membru al Societății Numismatice Române, ne semnalează o stemă a Timișoarei din a doua jumătate a secolului XVI, pe care o reproducem în imaginea alăturată.*

NUMELE TATĂLUI

În nr. 12/1978, p. 15, l-am întîlnit menționat pe tatăl meu, care a făcut parte din comitetul de conducere al coloniei române din Paris,. ne scrie sculptorul GEORGE V.G. DEMETRESCU-BRĂILA, *din* București. Precizez că numele de familie nu este Dumitrescu-Brăila, cum a apărut în revistă.

Drept pentru care facem cuvenita rectificare.

PROTEJATUL LEILOR

VICTOR BARANGA și CONSTANTIN N. POPESCU, *din* București, *ne semnalează că în articolul* Familia Medici guvernează Florența *(nr. 2/1979), se face, la un moment dat, o comparație cu David, care ar fi ieșit nevătămat din groapa cu lei și că, la mijloc, trebuie să fie o confuzie.*

Autorul articolului, prof. univ. Dumitru Almaș, răspunde: este, evident, vorba de profetul Daniel, care, într-o simplă scăpare de condei, a împrumutat un alt nume.

COLECȚIE DONATĂ

Sînt o pasionată a istoriei, *ne scrie* VASILICA PENESCU, *din* Rîmnicu Vîlcea. Sînt abonata revistei *Magazin istoric* încă de la primul număr. Toate revistele pe care le-am primit de la început și pînă în prezent le-am donat Bibliotecii centrale din orașul meu, pentru sala de lectură a orașului Rîmnicu Vîlcea.

O inițiativă pentru care, alături, de mulțumirile cititorilor vîlceni — felicitările noastre.

EXPOZIȚIE ȘCOLARĂ

Despre activitatea unui cerc școlar de istorie, ne scrie ION COȚOI, *din com.* Bonțești, jud. Arad: *acela al elevilor Liceului „Simion Bărnuțiu" din Jibou, jud. Sălaj. În cadrul celei de-a doua ediții a Festivalului național „Cîntarea României", aceștia au organizat o expoziție de ceramică intitulată* Permanența noastră în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

CAROL RĂDOI, aleea Valea Siretului, nr. 2, bl. P3, ap. 134, București, *solicită: nr. 1,2/1967; oferă: nr. 5-9/1967; 4/1968; 1,3/1969; 5/1973.*

IOAN OLAR, str. Karl Marx, nr. 20, ap. 30, Satu Mare, *solicită: nr. 2,3/1967; oferă: nr. 6-9/1967.*

DUMITRU I. DUMITRESCU, str. 7 Drumuri, nr. 16, bl. 36B, ap. 2, București: *solicită: nr. 4/1967; oferă: nr. 6-8/1967; 1,7,8,10,11/1968; 4,11/1969; 1,7,9/1970; 3,8/1971; 4,8,12/1972; 2/1973; 4/1974; 10/1975.*

DUMITRU BALOȘESCU, str. Hărmanului, nr. 25, bl. 32, ap. 11, Brașov, *solicită: nr. 1/1967.*

CONSTANTIN PRASNICU, str. G. Enescu, nr. 2 a, Iași, *oferă colecția completă.*

AUREL GHEORGHIU, str. Ciurea, nr. 14, bl. Y_3, ap. 60, București, *oferă colecția completă.*

ȘTEFAN PINTEA, str. Republicii, nr. 18, Alba Iulia, *oferă: nr. 12/1968; 10/1970.*

VASILE GH. GURĂMULTĂ, str. Republicii, nr. 338, Sascut, jud. Bacău, *oferă: nr. 7-12/1975; 1/1976.*

FLORESCU GAVRIL, str. Prelungirea Ghencea, nr. 16-18, bl. A_1, ap. 31, București, *oferă colecția completă.*

ELENA MAREȘ, str. Drumul Taberii, nr. 122, bl. OD_2, ap. 71, București, *oferă colecția 1976-1978.*

MACEDON POP, com. Rebrișoara, nr. 51, jud. Bistrița-Năsăud, *solicită: nr. 3/1970; 2/1971; oferă: nr. 1/1970; 3/1972.*

VASILE ȚIFESCU, com. Panaci, jud. Suceava, *solicită nr. 3/1967; 2/1968; 7,8,11/1970; 7/1971; 4-6/1972; 5-9/1974; 2,3,11/1976.*

CONTENTS (Romanian History) **I. IACOŞ** May 1 in Romania • **V. BORONEANŢ, T. CERGĂU** Geto-Dacian History in Dobrudja • **C. ŞERBAN** The Romanians in the European Literature • **V. LASCU, D. TUŢU, J.E. JESSUP, P. PĂLTĂNEA** 1877—1878: Romania Conquers Its Independence • Bucharest 1980: The XV-th. International Congress of Historical Sciences • **G.D. HURMUZIADIS** Romano-Hellenian Relations Throughout History • **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1929—1940: Witnesses for the Prosecution of Fascism • **V. SLĂVESCU, C. MURGESCU** The Strousberg Case

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. IACOŞ** Le 1-er Mai en Roumanie • **V. BORONEANŢ, T. CERGĂU** Histoire des Géto-Daces en Dobroudja • **C. ŞERBAN** Les Roumains dans la littérature européenne • **V. LASCU, D. TUŢU, J.E. JESSUP, P. PĂLTĂNEA** 1877—1878: La Roumanie conquiert son indépendance • Bucarest 1980: I.e XV-e Congrès international des Sciences Historiques • **G.D. HURMUZIADIS** Relations roumano-helléniques au cours de l'histoire • **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1929—1940: Témoignages antifascistes • **V. SLĂVESCU, C. MURGESCU** L'affaire Strousberg

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. ЯКОШ** I-ое Мая в Румынии • **В. БОРОНЯНЦ, Т. ЧЕРГЭУ** Гето-дакийская история в Добрудже • **К. ШЕРБАН** Румыны в европейской литературе • **В. ЛАСКУ, Д. ТУЦУ, ДЖ.Е. ДЖЕСУП, П. ПЭЛТЭНЯ** 1877—1878: Румыния завоевает свою независимость • Бухарест 1980: XV-ый Международный Сьезд исторических наук • **Г.Д. ХУРМУЗИАДИС** Румыно-эллинские отношения в течении истории • **НОТИ КОНСТАНТИНИДИ, ДИВЮ РЕБРЯНУ** 1929—1940: Антифашистские свидетельства • **В. СЛЭВЕСКУ, К. МУРДЖЕСКУ** Дело Струсберг

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. IACOŞ** 1 Mai in Rumänien • **V. BORONEANŢ, T. CERGĂU** Geto-dakische Geschichte in der Dobrudscha • **C. ŞERBAN** Die Rumänen in der europäischen Literatur • **V. LASCU, D. TUŢU, J.E. JESSUP, P. PĂLTĂNEA** 1877—1878: Rumänien erringt seine Unabhängigkeit • Bukarest 1980: Der XV. Internationale Historikerkongress • **G.D. HURMUZIADIS** Rumänisch-griechische Beziehungen im Laufe der Geschichte • **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1929—1940: Antifaschistische Bekenntnisse • **V. SLĂVESCU, C. MURGESCU** Die Sache Strousberg

SUMARIO (Historia rumano) **I. IACOŞ** 1 de Mayo en Rumania • **V. BORONEANŢ, T. CERGĂU** Historia geto-dacio en Dobrogea • **C. ŞERBAN** Los rumanos en la literatura europea • **V. LASCU, D. TUŢU, J.E. JESSUP, P. PĂLTĂNEA** 1877—1878: Los romanos ganan la independencia • Bucarest 1980: el XV Congreso internacional de ciencias historicas • **G.D. HURMUZIADIS** Las relaciones rumano-elenas a lo largo de la historia • **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1929—1940: Testimonios antifascistas • **V. SLĂVESCU, C. MURGESCU** El asunto Strousberg

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana-Maria Şerbănescu, Vasile Şimandan, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scinteii" — Bucureşti
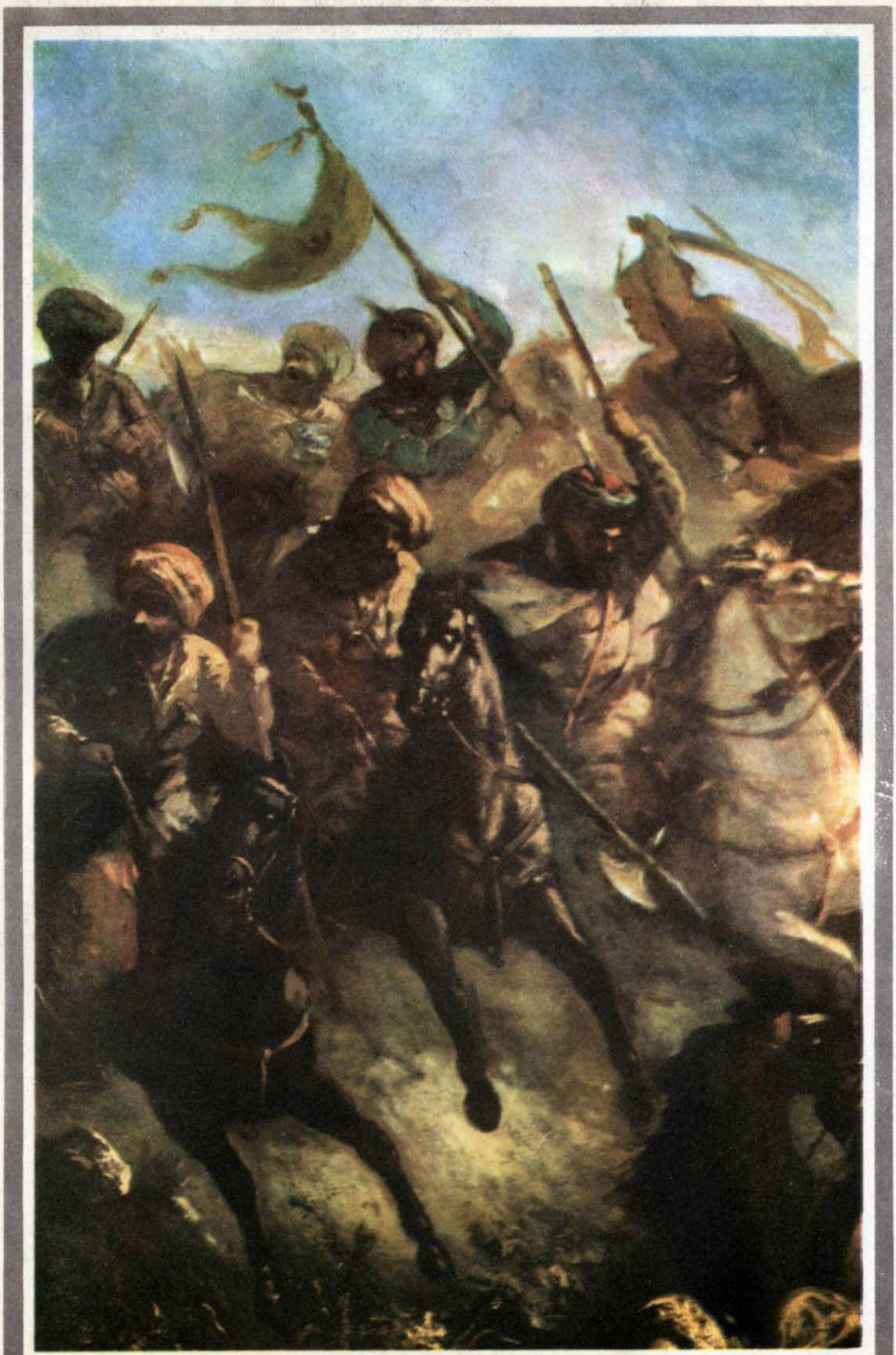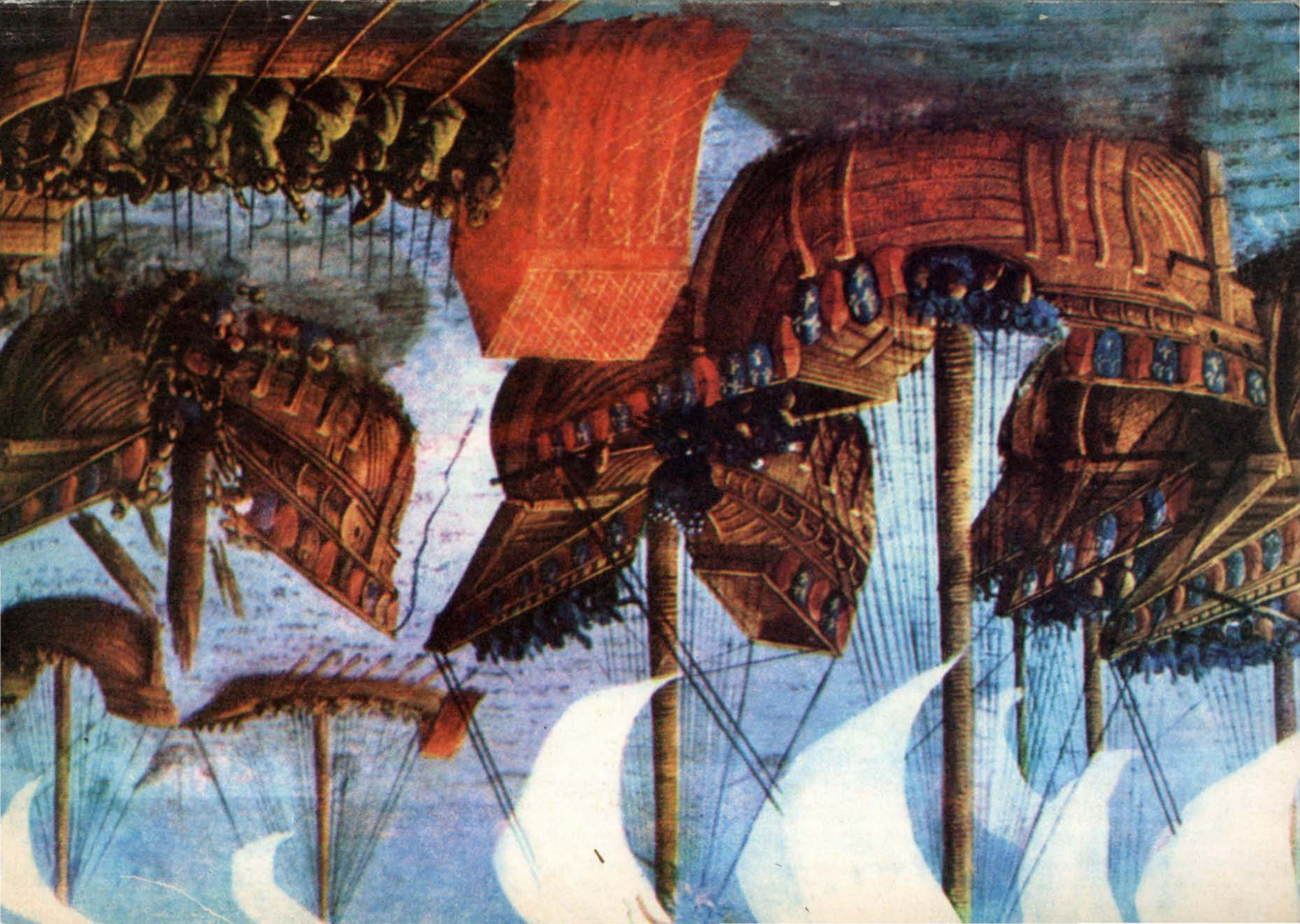
42 427